

610761846

บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน:กรณีศึกษา นายเคียง คงแก้ว
บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ.2540

ISBN 974-588-910-5

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

จน
ช162บ
2540

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน:กรณีศึกษา นายเคียง คงแก้ว
บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

.....

ชม อินนุรักษ์

ผู้วิจัย

.....

เอี่ยม ทองดี, ศต.ม.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

โสพล ศิริไธย์, M.A.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

ยงยุทธ บุราสิทธิ์, ศต.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....

อดุลย์ วิริยเวชกุล ราชบัณฑิต, พ.บ.

น.บ., F.R.C.P.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

.....

เรืองเดช ปิ่นเชื่อนชัย, Ph.D.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม

เพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน:กรณีศึกษา นายเคียง คงแก้ว
บ้านเขตราม ตำบลบ้านนา อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง
ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาชนบทศึกษา) สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540

.....

ชม อินุรักษ์

ผู้วิจัย .....

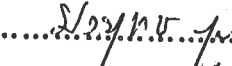
เอี่ยม ทองดี, ศศ.ม.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

โสพล ศรีไสย์, M.A.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

ยงยุทธ บุราสิทธิ์, ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

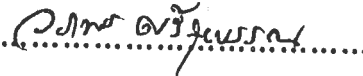
.....

กoonหญิงสุริยา รัตนกุล, Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม

เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

.....

วราพร ศรีสุพรรณ, ศษ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

อดุลย์ วิวิธเวชกุล ราชบัณฑิต, พ.บ.

น.บ., F.R.C.P.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

บนเส้นทางของการเรียนรู้เพื่อชัยชนะหรือผลสำเร็จ ไม่ได้มาอย่างง่ายดาย กลับตรงกันข้าม บทเรียน และประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่ठाโถมเข้ามาในชีวิต เช่นเดียวกับการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ บางครั้งท้อแท้ เบื่อหน่าย ล้าสนในความคิด ยากที่จะทำความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่เมื่อได้เผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจปัญหา และได้ยอมรับมันว่า นี่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ก็ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยก้าวไปข้างหน้าอย่างเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองสนใจ ยอมรับข้อจำกัดของตนเอง และพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อก้าวไปด้วยความถ่อมตน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดี จากอาจารย์เอี่ยม ทองดี อาจารย์โสฬส ศิริไสย์ อาจารย์ยงยุทธ นูราสิทธิ์ และรองศาสตราจารย์วราพร ศรีสุพรรณ ที่ได้ให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ในการศึกษาวิจัยมาโดยตลอด และคุณลุงเลียง คงแก้ว ซึ่งเป็นบุคคลเป้าหมายของการศึกษาวิจัย เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญยิ่ง นอกเหนือจากข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์แล้ว ผู้วิจัยยังได้รับแนวคำสอน แนวทางการดำเนินชีวิตที่คุ้มค่าที่สุดจากคุณลุงเลียง คงแก้ว ทำให้ผู้ศึกษาวิจัย มีความรู้สึกว่า การทำการเกษตร ไม่ว่าจะการทำนา ทำไร่ ทำสวน หรือแม้แต่การรวบรวมหญ้าแห้ง ช่างเป็นงานที่สนุกสนานรื่นรมย์เหลือเกิน ถ้าเราเป็นเพียงผู้นั่งดูอยู่ห่าง ๆ และคนอื่น ๆ กำลังออกเหงื่อทำกันอย่างขยันขันแข็ง ขอขอบคุณ คุณสมศักดิ์ ยศสูงเนิน คุณนิภาวดี ทะไกรราช ที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในเรื่องของการพิมพ์วิทยานิพนธ์ และอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี ขอขอบคุณพระมหามงคล อินทขวาน แห่งวัดราชสิทธาราม(พลับ) บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ที่ได้ช่วยเหลือในเรื่องที่พักอาศัย ในช่วงที่ศึกษาแล้วเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหิดล

ท้ายนี้ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ๆ และน้อง ที่คอยให้ความรัก ความห่วงใย สนับสนุนในด้านการเงิน และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา จนสำเร็จการศึกษา

3837302 LCRU/M :สาขาวิชา : พัฒนารัฐศาสตร์ ; ศศ.ม. (พัฒนารัฐศาสตร์)

ศัพท์สำคัญ : การพัฒนาการเกษตร/ เกษตรกร/ เกษตรกรรม/ เกษตรกรรมแบบยั่งยืน

ชม อินุรักษ์ : บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน กรณีศึกษา : นายเคียง
คงแก้ว บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง (THE ROLES OF FARMER
IN SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF MR.KHIENG
KHONGKAEW. BANKHAOKHRAM BANNA SUBDISTRICT SRINAKHARIN DISTRICT
PHATTHALUNG PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :เอี่ยม ทองดี, ศศ.บ.,
ศศ.ม. โสภส ศิริไสย์, กศ.บ.,M.A. ษยบุตร บุราสิทธิ์, ศศ.บ.,ศศ.ม. 184 หน้า ISBN 974-588-910-5

การศึกษายบทบาทของนายเคียง คงแก้ว กับการพัฒนาการเกษตรแบบวนเกษตร บ้านเขาค
ราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง จากการศึกษาภาคสนามระหว่างเดือนตุลาคม
ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2539 โดยอาศัยวิธีการหลายอย่างประกอบกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็น
ทางการ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตร

ผลการศึกษาพบว่า นายเคียง คงแก้ว ได้ทำการเกษตรแบบวนเกษตร มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500
ก่อนที่สังคมไทยจะรู้จักคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เสียอีก ด้วยบุคลิกลักษณะของนายเคียง คงแก้ว
เป็นผู้ที่ขี้ค้มอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนอยู่ในศีลห้า การที่ได้ปฏิบัติและ
เกื้อกูลบุคคลอื่นด้วย “ธรรม” ในสภาพเช่นนี้เขามีความคิดที่จะให้พืชและสัตว์อาศัยพึ่งพากัน
ในพื้นที่ส่วนของเขา นายเคียง คงแก้ว ได้นำเอาปรัชญาทางพุทธศาสนามาจัดการบริหารทรัพยากร
เพื่อที่จะให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เขาหลีกเลี่ยงในการใช้ปุ๋ยเคมีทุกชนิด ตลอดจนยาฆ่า
แมลง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการลงทุนน้อย แต่ให้ผลประโยชน์ในแต่ละปีค่อนข้างสูง สวนวนเกษตรของ
นายเคียง คงแก้ว ทำให้ครอบครัวของเขามีความมั่นคงในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของยุคโลก
ภิวัตน์

จากกรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนา
เอกชน ควรที่จะให้การสนับสนุนการเกษตรแบบวนเกษตรให้มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อความเข้มแข็งของ
เกษตรกรรายย่อยในชนบท

3837302 LCRU/M : MAJOR: RURAL DEVELOPMENT STUDIES ; M.A. (Rural
Development Studies)

KEY WORD : AGRICULTURAL DEVELOPMENT/FARMER/AGRICULTURE
/SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT

CHOM INNURAK: THE ROLES OF FARMER IN SUSTAINABLE
AGRICULTURAL DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF MR. KHIENG KHONGKAEW.
BANKHAKHRAM BANNA SUBDISTRICT SRINAKHARIN DISTRICT PHATHALUNG
PROVINCE. THESIS ADVISOR: IAM THONGDEE, M.A. SOLOT SIRISAI, M.A.
YONGYUT BURASITH, M.A. 184 P. ISBN 974-588-910-5

This study is concentrated on the role of Mr. Khieng Khongkaew and his agro-forestry project in Bankhaokhram Banna Subdistrict, Srinakharin District, Phatthalung Province. The field work was conducted during October to December 1996 by informal interview and participant observation techniques.

It was found that Mr. Khieng Khongkaew has initiated agro-forestry since 1957, even before the introduction of the term "sustainable development" into Thai society. According to his personality, he has a strong commitment to the Buddhist teaching. By doing so, he follows the five precepts, practices meditation and gives "Dharma" or charity to people. In addition, he is very thoughtful to plants and animals inhabiting his farming area. He incorporates Buddhist philosophy to manage his farm by using minimal resources within the frame of preserving of natural resources. He avoids using all kinds of chemical fertilizers and chemical insecticides. With minimal financial investment, he instead gains a high annual profit. His agro-forestry farm has become a strong hold of his family in the midst of the penetration of globalization.

The case study of this thesis suggests that government agencies and NGOs should promote sustainable agriculture in order to strengthen small farmers in the rural area.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง แผนภูมิ	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.4 ขอบเขตในการศึกษาวิจัย	7
1.5 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย	7
1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย	8
1.7 นิยามศัพท์	11
1.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล	11
1.9 พื้นที่ศึกษา	13
1.9.1 ลักษณะทั่วไปจังหวัดพัทลุง	13
1.9.2 ข้อมูลการปกครอง	14
1.9.3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	15
1.9.4 ข้อมูลด้านการเกษตร	15
1.9.5 สภาพทั่วไปของอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง	19
1.9.6 พื้นที่หมู่บ้านศึกษาวิจัย	22
บทที่ 2 เกษตรที่ยั่งยืน ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
2.1 ความเป็นมาของการทำการเกษตรในปัจจุบัน	31
2.1.1 ปัญหาความไม่ยั่งยืนทางด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากร	31
2.1.2 ปัญหาความไม่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม	35

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.1.3 ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค	35
2.1.4 ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น	36
2.2 แนวคิดการปรับโครงสร้างระบบการเกษตรเพื่อพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน	36
2.2.1 ความสำคัญของการปรับโครงสร้างระบบการเกษตร	37
2.2.2 แนวทางการปรับโครงสร้างระบบการเกษตร	38
2.3 เกษตรที่ยั่งยืน	40
2.3.1 แนวคิดและความหมายของเกษตรที่ยั่งยืน	40
2.3.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่ยั่งยืน	42
2.4 พัฒนาการของการเกษตรที่ยั่งยืนในระดับสากล	45
2.4.1 กลุ่มไบโไดนามิก อะริคัลเชอร์ (Biodynamic Agriculture)	45
2.4.2 กลุ่มฮิวมัส ฟาร์มมิ่ง (Humus Farming)	46
2.4.3 กลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์ (Organic Farming)	47
2.4.4 กลุ่มเกษตรกรรมฟื้นฟู (Regenerative Agriculture)	49
2.4.5 กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติ (Natural Farming)	50
2.4.6 กลุ่มเกษตรกรรมจุลินทรีย์ของคิมเซ (Kyusei Natural Farming)	51
2.4.7 กลุ่มเกษตรกรรมถาวร (Permaculture)	51
2.5 พัฒนาการของการเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทย	52
2.5.1 การเกษตรที่ยั่งยืน	53
2.5.2 การเกษตรผสมผสาน	56
2.5.3 การเกษตรกรรมอินทรีย์	58
2.5.4 เกษตรกรรมธรรมชาติ	59
2.6 ประเภทและหลักการของการเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทย	60
2.6.1 เกษตรที่ยั่งยืนแบบผสมผสาน	60
2.6.2 เกษตรที่ยั่งยืนแบบอินทรีย์	60
2.6.3 เกษตรกรรมที่ยั่งยืนธรรมชาติ	61

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.7 ตัวชี้วัดเกษตรกรรมที่ยั่งยืน	62
2.7.1 ตัวชี้วัดทางนิเวศวิทยา	62
2.7.2 ตัวชี้วัดทางสังคม วัฒนธรรม	63
2.7.3 ตัวชี้วัดในด้านการผลิต	63
2.7.4 ตัวชี้วัดในทางเศรษฐกิจ	63
2.8 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัย	64
2.8.1 ทฤษฎีบทบาท	64
2.8.2 ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร	65
2.8.3 ทฤษฎีใหม่	71
2.8.4 ทฤษฎีการทำวนเกษตร	73
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	77
2.9.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจและสังคม	77
2.9.2 ปัจจัยทางด้านการเปิดรับข่าวสารของนวัตกรรมจากสื่อบุคคล และสื่อมวลชน	78
2.9.3 ปัจจัยทางด้านบรรทัดฐานทางสังคม	79
บทที่ 3 นายเตียง คงแก้ว กับการทำการเกษตร	81
3.1 ความสำคัญ	81
3.2 ประวัติความเป็นมา	81
3.2.1 ชาตภูมิ	81
3.2.2 วัยเด็กและการศึกษา	82
3.2.3 วัยหนุ่ม	83
3.2.4 ชีวิตครอบครัว	84
3.2.5 การใช้ชีวิตในปัจจุบัน	85
3.2.6 เกียรติประวัติที่ได้รับการยกย่อง	86

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
3.3 ภูมิปัญญา	87
3.3.1 ความรู้	87
3.3.2 วิธีคิดและการทำงาน	89
3.3.3 ความเชื่อ	89
3.3.4 ทักษะคติ	90
3.3.5 ค่านิยม	91
3.4 การทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	92
3.4.1 ความเป็นมาของการทำการเกษตร	93
3.4.2 สภาพแวดล้อมของพื้นที่ภายในสวนคงแก้ว	95
3.4.3 การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในสวนคงแก้ว	96
3.4.4 ขั้นตอนการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	99
3.4.5 การแจกจ่ายผลผลิต	101
3.5 ประโยชน์ที่เกิดจากสวนวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	102
3.5.1 ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร	102
3.5.2 ด้านเศรษฐกิจ	103
3.5.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม	104
บทที่ 4 วิเคราะห์	107
4.1 ประเภท รูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ การดำเนินการและพัฒนาการ	107
ทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	107
4.1.1 ประเภท	107
4.1.2 รูปแบบ	108
4.1.3 กระบวนการ	108
4.1.4 กลยุทธ์และการดำเนินการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	108
4.1.5 พัฒนาการในการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	111

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.2 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ในฐานะเกษตรกร	112
4.2.1 บทบาทในการส่งเสริม รมรงค์เรื่องการทำวนเกษตร	112
4.2.2 บทบาทการเผยแพร่ความรู้ในการทำวนเกษตร	113
4.2.3 บทบาทในการเป็นบุคคลตัวอย่าง ในฐานะทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้	113
4.2.4 บทบาทเป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรม	114
4.3 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีผลต่อด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และ พัฒนาคุณภาพชีวิต	117
4.3.1 บทบาทต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	117
4.3.2 บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต	118
4.4 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีต่อชุมชน	119
4.4.1 ผลสะท้อนจากเกษตรกรในชุมชน	120
4.4.2 บทบาทการเป็นผู้นำชุมชน	121
4.5 เจื่อนใจและปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตรแบบวนเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว	122
4.5.1 ประสบการณ์ชีวิตของนายเคียง คงแก้ว	122
4.5.2 ภูมิปัญญาของนายเคียง คงแก้ว	124
4.5.3 ที่ดินทำกิน	125
4.6 ความยั่งยืนจากการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	126
4.6.1 ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ	126
4.6.2 ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ	127
4.6.3 ความยั่งยืนของสังคม วัฒนธรรม	128
4.6.4 ความยั่งยืนของการดูแลสุขภาพ และการสร้างสวัสดิการ ให้แก่ชีวิตใน ยามแก่เฒ่า	133

สารบัญ(ต่อ)

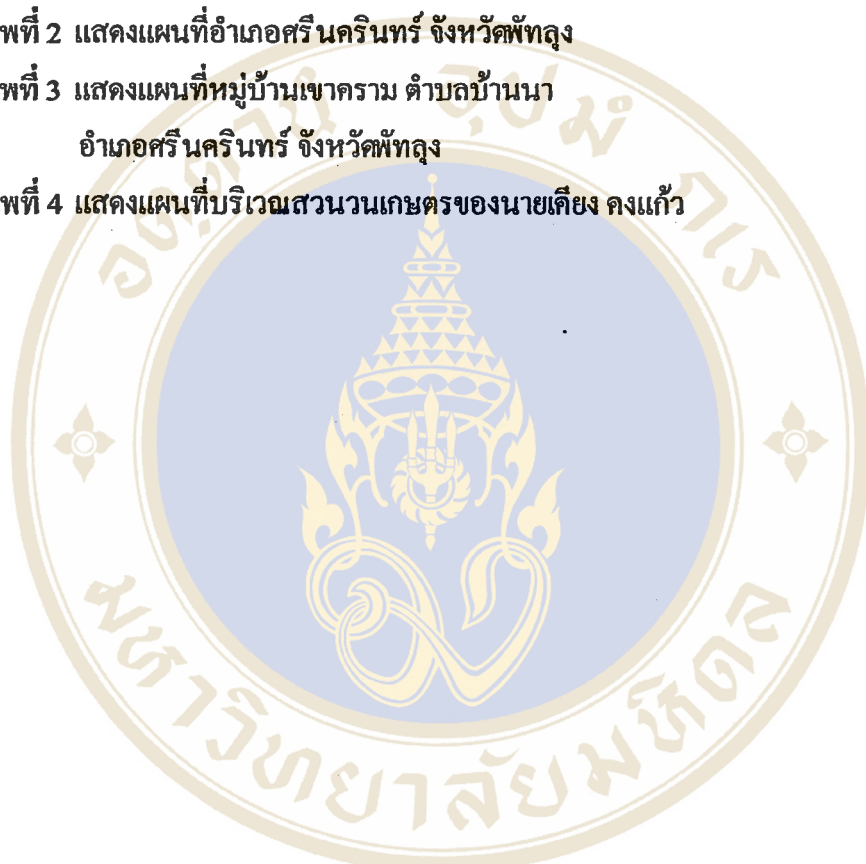
	หน้า
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	134
5.1 สรุป	135
5.1.1 ประเภท รูปแบบ กลยุทธ์ การดำเนินการ และพัฒนาการของการ ทำการเกษตร	136
5.1.2 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม	137
5.1.3 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีต่อชุมชน สังคมและวัฒนธรรม	137
5.1.4 เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำการเกษตรแบบ วนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	138
5.1.5 ผลลัพธ์จากการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	138
5.1.6 คุณค่าความสำคัญของนายเคียง คงแก้ว	139
5.2 ข้อเสนอแนะ	141
5.2.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป	141
5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป	143
บรรณานุกรม	145
ภาคผนวก ก	153
ภาคผนวก ข	162
ภาคผนวก ค	163
ประวัติผู้วิจัย	169

สารบัญตาราง แผนภูมิ

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ทั้งหมดและพื้นที่ทำการเกษตรของจังหวัดพัทลุง ปี 2539	17
ตารางที่ 2 แสดงผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นจากการใช้ปุ๋ยในนาข้าว 1 ล้านตัน	32
ตารางที่ 3 แสดงการแพร่ระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลในประเทศไทย	34
ตารางที่ 4 แสดงรายได้เหนือต้นทุนการผลิตทั้งหมด จากการปลูกพืชสำคัญต่างๆ ปีการเพาะปลูก พ.ศ. 2518-2527	55
ตารางที่ 5 แสดงรายรับ-รายจ่าย จากผลผลิตการเกษตรในสวนคงแก้ว ประจำปี 2537-2539	114
แผนภูมิที่ 1 แสดงแผนภูมิกรอบแนวคิด	10
แผนภูมิที่ 2 แสดงแผนภูมิกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม ทางเกษตร	67

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 1 แสดงแผนที่จังหวัดพัทลุง	18
รูปภาพที่ 2 แสดงแผนที่อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง	20
รูปภาพที่ 3 แสดงแผนที่หมู่บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง	30
รูปภาพที่ 4 แสดงแผนที่บริเวณสวนวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว	98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นประเทศเกษตรกรรม เพราะประชากรกว่าร้อยละ 70 เป็นเกษตรกร ในอดีตสินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าทางด้านเกษตร ในยุคต่อมาปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนแปลงสินค้าทางด้านเกษตรได้เริ่มลดจำนวนลง ซึ่งคาดว่าในปี ค.ศ.2000 สินค้าจากภาคเกษตรจะลดเหลือเพียงร้อยละ 9 (ฉลอง โชติโกคาม, 2538 : 1) การถดถอยของภาคเกษตร ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการกำลังเจริญเติบโต อย่างรวดเร็ว เป็นผลให้เกษตรกรหนุ่มสาวละทิ้งไร่นาหันเข้ามาสู่เมือง ขยายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ส่งผลกระทบก่อปัญหาทั้งเมืองและชนบท ในชนบทเหลือเฉพาะคนเฒ่าคนแก่และเด็ก ทำให้ชนบทขาดพลังในการผลิต ขาดพลังในการพัฒนา สภาพของชุมชนชนบทบางส่วนอยู่ในลักษณะล่มสลาย ครอบครัวแตกแยก ขาดความรักความอบอุ่น กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิต เด็กๆ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ในด้านความเป็นอยู่ อาหาร การกิน ขาดการอบรมเลี้ยงดูที่ดี มีผลต่อสุขภาพร่างกาย สุขอนามัย และภาวะทางจิตใจ ในขณะที่เขว่กันก็ทำให้เมืองมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนมีสภาพแออัด ไม่สามารถมีสาธารณูปโภคได้ทันและเพียงพอต่อการขยายตัวของเมือง

การพัฒนาการเกษตรของไทยที่ผ่านมามีกระทั่งปัจจุบัน เรียกกันโดยทั่วไปว่า “เกษตรกรรมสมัยใหม่” (Modern Agriculture) หรือ “เกษตรกรรมแบบแผน” (Conventional Agriculture) ซึ่งไทยเราได้รับแบบอย่างมาจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา (เดชา สิริภัทร, 2534 : 60) ระบบเกษตรดังกล่าว มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด คือ มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี, ยาฆ่าแมลง, ยากำจัดวัชพืช, ฯลฯ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เกษตรกรรมเคมี” ในยุคนี้ถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติเขียวทางการเกษตร ซึ่งมีการ

เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตคือ การใช้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ใหม่ การเตรียมดิน การใช้เครื่องมือที่ทันสมัย การพึ่งพาระบบชลประทาน การใช้สารเคมีและการใช้ยากำจัดศัตรูพืช แนวทางของเกษตรกรรมสมัยใหม่ เป็นการตอบสนองนโยบายการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ที่ได้เน้นกลยุทธ์ 3 กลยุทธ์ด้วยกันคือ

1) เน้นการส่งออก ได้แก่พืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิด เช่น ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด ยางพาราฯ ซึ่งต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่

2) เน้นประสิทธิภาพการผลิตหรือผลผลิตต่อไร่ (Productivity) ซึ่งต้องลงทุน เทคโนโลยีสมัยใหม่ เครื่องจักรกล เครื่องมือการเกษตร ปุ๋ย สารเคมี และมีผลต่อดินจึงดีเพราะเหตุที่ใช้สารเคมีต่อเนื่อง

3) เน้นการเกษตรแบบครบวงจร (Contract Farming) ซึ่งเป็นเกษตร-อุตสาหกรรมอันเป็นธุรกิจการเกษตรรายใหญ่ ซึ่งมีผลกระทบต่อการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อย

เกษตรกรรมสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในประเทศไทยเห็นได้ชัดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2464 โดยการริเริ่มผลักดันของ ม.จ. สิทธิพร กฤษดากร ท่านได้ชื่อว่า “บิดาแห่งเกษตรกรรมสมัยใหม่ของไทย” กล่าวคือท่านได้ผลักดันให้รัฐบาลส่งเสริม การเกษตรแผนใหม่ ขึ้นในลักษณะต่างๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้น ในปี พ.ศ.2467 โดยมีครูเกษตรกรรมจากต่างประเทศมาช่วยสอน เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฟิลิปปินส์ (เดชา ศิริภัทร์, 2534 : 61) นอกจากนี้ก็มีการออกวารสารเกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่ในปี พ.ศ. 2470 ชื่อวารสาร “กสิกร” ซึ่งยังพิมพ์เผยแพร่สืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ จากการที่พระองค์ท่าน ม.จ.สิทธิพร กฤษดากร ทรงสละตำแหน่งสูงส่ง ทั้งในราชการและสังคมตั้งแต่ยังหนุ่ม แล้วลดพระองค์ลงมาเป็นเพียงชาวไร่ชาวนา ด้วยความสมัครพระทัย และกาลเวลาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เป็นการตัดสินใจพระทัยที่แน่วแน่มั่นคงอย่างยิ่ง ดังนั้นสมควรอย่างยิ่งที่คนรุ่นหลัง ที่จะต้องพากันยกย่อง และรำลึกถึงคุณงามความดีที่พระองค์ท่านทรงกระทำไว้ อนุชนคนรุ่นหลังที่มองเห็นว่างานที่พระองค์ท่าน ม.จ.สิทธิพรทรงกระทำดั่งไว้นั้น เป็นแนวทางที่ถูกต้อง และมีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชาวไร่ชาวนาที่ยากไร้ ก็หน้าที่คนรุ่นใหม่จะได้สานต่อในแนวคิดดังกล่าวต่อไป ประการแรกท่านเห็นว่า ชีวิตของเกษตรกรนั้นหาก

ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ด้วยความรัก ความพอใจในอาชีพเกษตร พร้อมกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริงๆ แล้ว ชีวิตก็เป็นสุข มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีชีวิตที่ยืนยาวแข็งแรง ยิ่งกว่านั้นเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่กลับสามารถประกอบกิจอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้อย่างมาก

ประการที่สอง ม.จ.สิทธิพร ท่านได้ทรงพิสูจน์ให้เห็นว่า เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จนั้นไม่จำเป็นต้องศึกษาทางเกษตรโดยตรงก็ได้ (ท่านทรงศึกษาทางวิศวกรรมเครื่องกล) งานเกษตรกรรมเป็นการทำงานร่วมกับธรรมชาติ โดยอาศัยการเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นอยู่จริง ความจริงในสิ่งนี้สามารถศึกษาได้จากประวัติและผลงานของท่าน ซึ่งได้ใช้ทั้งแรงงานกายและสมอง กว่าจะปรากฏผลเป็นคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างมาก

ประการที่สาม ท่านทรงยอมรับความจริงเสมอ ไม่ว่าจะขัดกับความเชื่อหรือการกระทำที่ผ่านมาของพระองค์ท่าน เหตุผลสำคัญที่ทำให้พระองค์ท่านได้ชื่อว่าเป็น “บิดาแห่งเกษตรกรรมแผ่นดินใหม่ของไทย” คือ

- 1) ทรงนำพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ใหม่ๆ เข้ามาจากต่างประเทศและทรงทดลองจนได้ผลดีกว่าเดิม เช่น ไม้เลื้อยฮอร์น ยาสูบเวอร์จิเนีย เป็นต้น
- 2) ทรงนำเครื่องจักรทุ่นแรงมาใช้ในงานเกษตรกรรม เช่น รถแทรกเตอร์
- 3) ทรงนำยาปราบศัตรูพืช และปุ๋ยเคมี มาใช้ในงานเกษตรกรรม

ประการสุดท้าย ท่านทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกลและทั้งความกล้าในการกระทำสิ่งที่ทรงเห็นว่าถูกต้อง เช่น ทรงเห็นว่าคนที่มีความรู้ความสามารถลงไปทำไร่ทำนาถิ่นนี้บ้าง เพื่อยกระดับชาวไร่ชาวนาให้สูงขึ้นเพราะอนาคตของประเทศอยู่ที่งานเกษตรกรรมและชาวไร่ชาวนาเป็นหลัก เมื่อพระองค์เห็นดังนี้แล้ว ก็ทรงลดพระองค์ลงมาเป็นชาวไร่ชาวนาธรรมดาด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและมั่นคง แน่วแน่ ไม่หวนกลับไปเป็นอันอีกเลยตลอดจนพระชนม์ชีพ ชีวิตของท่านนำที่เกษตรกรรุ่นใหม่ จะได้นำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่ง แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ จะกล้าดำเนินตามรอยบาทท่านหรือไม่ (เฉชา สิริภักดิ์ , 2532:158)

ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่ได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี พ.ศ.2464 เป็นต้นมา ทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทิศทางของการผลิตมุ่งผลิตเพื่อขายมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนอย่างแต่ก่อน ที่สำคัญ คือ การผลิตตามระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่เกษตรกรต้องลงทุนมากขึ้น และมีการผลิตเฉพาะอย่าง (Monoculture) คือ ผลิตพืชหรือสัตว์เพียงชนิดเดียวมากขึ้นด้วย ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมการผลิตเพื่อขาย โดยเฉพาะการส่งเป็นสินค้าส่งออกต่างประเทศ เมื่อมาถึงปี พ.ศ. 2504 แนวทางการพัฒนาการเกษตรดังกล่าว ได้รับการนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังยิ่งขึ้น โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่เพิ่มมากขึ้น มีผลทำให้เกษตรกรไทยได้หลงใหลไปกับกระแสเกษตรกรรมสมัยใหม่เกือบทั่วประเทศ และในที่สุดเกษตรกรหลายคนเป็นต้นว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ใหญ่ผวย สร้อยสระกลาง นายเคียง คงแก้ว ก็พบว่า การทำเกษตรสมัยใหม่มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ยิ่งทำก็ยิ่งมีหนี้สิน ยิ่งยากจนลง ถึงแควดล้อมเสื่อมลง คุณภาพชีวิตแย่ลง เกษตรกรเหล่านี้จึงพบว่าเกษตรกรรมสมัยใหม่ได้สร้างปัญหา ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ต่างๆ มากขึ้น เช่น

1) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ พบว่าเกษตรกรมีหนี้สินต้นพันตัว เพราะรายได้ น้อยแต่รายจ่ายเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะรายจ่ายในการผลิตและการครองชีพ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าเกษตรกรต้องพึ่งพาทายนอกมากขึ้น พึ่งตัวเองได้น้อยลง และถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบตลาด

2) ปัญหาด้านระบบนิเวศวิทยา การผลิตเฉพาะอย่างเป็นพื้นที่กว้างขวางมีการใช้สารเคมี มีผลทำให้ตกล้างและทำลายสิ่งแวดล้อม บางครั้งมีผลกระทบต่อเกษตรกรโดยตรง (เช่น พิษ ยาม่าแมลง) เป็นต้น

3) ปัญหาด้านสังคม อันเนื่องมาจากปัญหานี้สินทำให้สถาบันครอบครัวของเกษตรกรไทยแตกสลาย สมาชิกในครอบครัวต้องพลัดพรากจากกันละทิ้งหมู่บ้านของตน อพยพเข้าสู่เมืองเพื่อทำงานหาเงินปลดปล่อยหนี้สิน

4) ปัญหาคุณภาพผลผลิตกลายเป็นสื่อ นำภัยอันตรายสู่ร่างกาย เช่น การตกล้างของสารเคมีต่างๆ ที่มีผลต่อผู้บริโภค

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกษตรกรจำนวนหนึ่ง ได้เริ่มตระหนักถึงความอยู่รอดของตนเอง เกษตรกรหลายคนจึงได้แสวงหาทางเลือกใหม่ เพื่อแก้ปัญหาและความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ได้ด้วยเหตุนี้ การทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ การทำการเกษตรแบบวนเกษตร หรือเกษตรผสมผสานก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่เกษตรกรเลือกนำมาใช้ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นายเคียง คงแก้ว เป็นเกษตรกรผู้หนึ่งที่ทำเกษตรแล้วประสบความสำเร็จ สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ อันเป็นวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในระดับครอบครัวได้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า การทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว มีความเป็นมาอย่างไร มีรูปแบบและ การดำเนินการอย่างไร จึงสามารถทำการเกษตรได้ประสบความสำเร็จ

จากความสำเร็จในการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว ได้เป็นที่สนใจของเกษตรกรรายย่อยอื่นๆ ตลอดจนหน่วยงานของรัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน ได้ยึดถือเอาเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการเกษตร เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับเกษตรกรรายย่อยในชนบทไทย เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้นนับได้ว่า ผลการทำเกษตร นายเคียง คงแก้ว น่าสนใจอย่างยิ่งควรค่าแห่งการศึกษาวิจัยไว้ นายเคียง คงแก้ว ได้ทำการเกษตรในลักษณะผสมผสานหรือวนเกษตรเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม เพื่อต้องการให้สภาพของธรรมชาติ ได้อาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการลดต้นทุนการผลิต โดยนายเคียง คงแก้ว ได้ นำเอาแนวคิดทางพุทธศาสนา มาใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติ เพื่อให้ธรรมชาติ ได้มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดผลสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตรและสามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัวอยู่ได้ด้วยดี เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของการใช้ที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับการทำการเกษตรเพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของเกษตรกร อันได้แก่ ปัจจัยสี่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อตัวเกษตรกรเอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาวิจัย จึงได้สนใจทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน” โดยเลือกศึกษาผลงานการทำเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว ณ สวนคงแก้ว บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิจิตร

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย

- 1) เพื่อศึกษา ประเภท รูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ การดำเนินการ และ พัฒนาการของการทำการเกษตร
- 2) เพื่อศึกษาบทบาทของเกษตรกร นายเคียง คงแก้ว ที่มีผลต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม
- 3) เพื่อศึกษาบทบาทของเกษตรกรที่ ประสบผลสำเร็จ ในการทำการเกษตร ที่มีต่อชุมชน และสังคม
- 4) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงเงื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับ การ ทำเกษตร
- 5) เพื่อศึกษาความยั่งยืนของเกษตรกรนายเคียง คงแก้ว ในด้านต่างๆ ดังนี้ ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืนในด้าน เศรษฐกิจ ความยั่งยืนในด้านสังคมวัฒนธรรม ความยั่งยืนในด้านสุขภาพ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบถึงรูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ ที่เหมาะสมของเกษตรกร ตลอดจนพัฒนาการทำการเกษตรที่ยั่งยืนของ นายเคียง คงแก้ว เพื่อสามารถนำไป ปรับใช้กับพื้นที่ที่เหมาะสมต่อไปสำหรับการพัฒนาชนบทไทย
- 2) ทำให้ทราบถึงบทบาทของเกษตรกรที่ทำการเกษตร ที่มีต่อคุณภาพ ชีวิตที่ดี ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม
- 3) ทำให้ทราบถึงบทบาทของเกษตรกร ที่มีต่อชุมชน สังคม และประเพณี วัฒนธรรมสังคมโดยรวม
- 4) ทำให้ทราบถึงเงื่อนไข และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยน หรือยอมรับการทำการเกษตรว่ามีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้าง
- 5) ทำให้ทราบความยั่งยืนของเกษตรกร นายเคียง คงแก้ว ในด้านต่างๆ ดังนี้ ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความยั่งยืนในด้าน เศรษฐกิจ ความยั่งยืนในด้านสังคม วัฒนธรรม ความยั่งยืนในด้านสุขภาพ

1.4 ขอบเขตในการศึกษาวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษเจาะจงเฉพาะกรณี (Case study) การทำเกษตรในสวนเกษตรคงแก้ว และวิถีชีวิตเกษตรกรที่ทำเกษตรของนายเตียง คงแก้ว บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิจิตร

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา ทฤษฎี

2.1) เนื้อหา ทฤษฎี เกี่ยวกับการเกษตร

2.2) เนื้อหา ทฤษฎี เกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร

2.3) เนื้อหา ทฤษฎี ใหม่

2.4) เนื้อหา ทฤษฎี เกี่ยวกับการทำวนเกษตร

1.5 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว เป็นการศึกษาทบทวนเกษตรกรกับการพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน โดยอาศัยวิธีการศึกษาวิจัยทางมนุษยวิทยา (Anthropological approach) เข้าช่วยเพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำไปอธิบายความสัมพันธ์ ปรากฏการณ์ของเรื่องที่ศึกษาที่มีต่อแนวทางการพัฒนาเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการผลิตแบบหนึ่งของปัจเจกชน ที่มีการเติบโตคึกคักมาเป็นเวลาช้านาน หรือว่าได้รับการเผยแพร่มาจากภายนอก โดยคำนึงถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยทั้งทางสังคม สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและอื่นๆ และในขณะเดียวกันเป็นการให้ความสำคัญต่อบทบาทของเกษตรกร ที่ทำการเกษตร เพราะสิ่งนี้จะเป็นตัวกำหนดต่อการยอมรับในการทำเกษตร โดยการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร หนังสือตามแหล่งข้อมูลทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาเกษตร ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท และการเข้าไปอยู่ในพื้นที่ภาคสนาม เพื่อร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเกษตร เพื่อทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งทางด้านธรรมชาติ และผลผลิตของการทำเกษตรตลอดจนวิถีชีวิตของเกษตรกร

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาท เกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตร ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดที่จะศึกษาจาก เกษตรกรนายเคียง คงแก้ว เกษตรกรที่ทำการเกษตรที่เรียกว่าวนเกษตร รวมทั้ง เกษตรกรในพื้นที่บางส่วน เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ผู้นำชุมชน เพื่อจะได้ ทำความ เข้าใจถึงบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ชัดเจนขึ้น

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ตัวผู้ศึกษาวิจัยเอง ได้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการทำการเกษตร การสัมภาษณ์นายเคียง คงแก้ว และเกษตรกรอื่นๆ เพื่อให้ ครอบคลุม เนื้อหาสาระเป็นไปตามวัตถุประสงค์มากที่สุด ซึ่งผู้ศึกษาได้สร้าง แนวคำถาม สำหรับสัมภาษณ์เกษตรกรนายเคียง คงแก้ว และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น เกษตรกร ผู้นำชุมชน ในพื้นที่ นอกจากนี้แล้ว ยังใช้ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาวิจัยด้วย

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร การประมวลผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตรภายในสวนเกษตรคงแก้ว การนำเสนอข้อมูล จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ แบบพรรณนา ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ที่จำกัด ขอบเขต และทำความเข้าใจให้กระจ่างในเรื่องของการทำเกษตรไว้ดังนี้

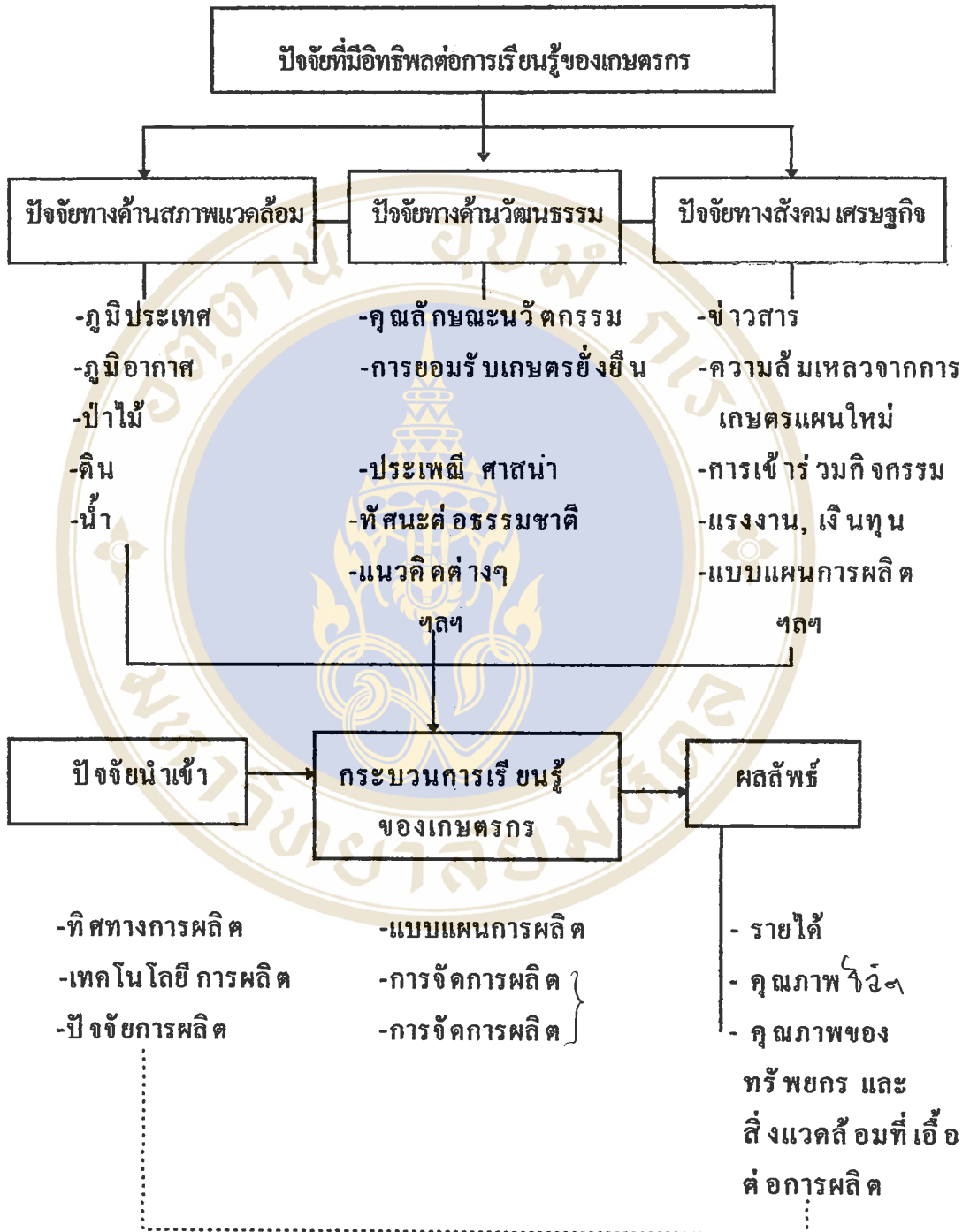
การเกษตรยั่งยืน ในความหมาย ของการพัฒนาการเกษตรจะเกิดขึ้นได้ก็ ต้องถึงพร้อมด้วยปัจจัยต่างๆ คือปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่ ภูมิประเทศ อากาศ ป่าไม้ ดิน น้ำ ฯลฯ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม อันได้แก่ ภูมิปัญญา แบบแผน พฤติกรรม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม อันได้แก่ ระบบการผลิต การแจกจ่าย การแลกเปลี่ยน การบริโภค โครงสร้างทางสังคม การเมือง การปกครอง

ปัจจัยทั้งสามประการนี้ จะถึงพร้อมหรือเกื้อกูลให้เกิดการเกษตรที่ยั่งยืนขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ สังคม และความต้องการพื้นฐานใน

ลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ถึงแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของรัฐ และประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น ในการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน ตามกรอบแนวคิดด้านเกษตรจะได้ทฤษฎีต่างๆ ดังนี้ ทฤษฎีบทบาท แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการทำการเกษตรที่ยั่งยืน แนวคิดเรื่องการยอมรับนวัตกรรม (Innovation) ของ Roger แนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการทำวนเกษตร เพื่อจำกัดขอบเขตและเพื่อทำความเข้าใจในองค์รวม(holistic) ของเรื่องที่จะศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะให้คำแนะนำชัดและเข้าใจได้ดี ในเรื่องบทบาทของเกษตรกรที่ทำการเกษตร

กรอบแนวคิด

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดแสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้เกษตรกร
ยั่งยืนของเกษตรกร

1.7 นิยามศัพท์

บทบาท หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกำหนด ให้กระทำตามสถานภาพในฐานะเกษตรกรและเป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริง

เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งใน ที่นี้หมายถึงนายเคียง คงแก้ว

การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า มีความกินอยู่ดี มีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม จิตใจ และความสงบสันติ

การเกษตรแผนใหม่ หมายถึง การเกษตรสมัยใหม่ หรือเกษตรกรรมแบบแผน ซึ่งเป็นกระแสหลักในประเทศไทยปัจจุบัน เน้น การใช้สารเคมี และเครื่องจักรกลสมัยใหม่ โดยได้รับแบบอย่างมาจากประเทศตะวันตก รวมทั้งการผลิตที่มุ่งเน้นสนองตอบต่อตลาดเป็นหลัก

การเกษตรที่ยั่งยืน หมายถึง การใช้ศิลปะและวิทยาการปฏิบัติกับทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ หรือผลผลิตสูงสุด อย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความขาดแคลนหรือเกิดภาวะมลพิษ

วนเกษตร หมายถึง รูปแบบของการเกษตรที่ยั่งยืนรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะผสมผสานของพืชและสัตว์เพื่อการดำรงชีวิต การฟื้นฟูธรรมชาติ โดยมีกลยุทธ์ที่สำคัญ คือ การให้ระบบป่าไม้และการเกษตรอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ก่อให้เกิดระบบที่เกื้อกูลกันตามธรรมชาติ

1.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary) จะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรที่ยั่งยืน

2) การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field work) ประกอบด้วย

2.1) ผู้ศึกษาวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเกษตรกับเกษตรกรโดยตรง คือ นายเคียง คงแก้ว ที่สวนวนเกษตรคงแก้วในพื้นที่ โดยตรง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูล ที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร ที่ศึกษาวิจัยและภาพรวมของชุมชนที่มีต่อแนวทางการทำเกษตร ตลอดจนเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์

2.2) การสัมภาษณ์ระดับลึก (Indepth Interview) กับเกษตรกรที่ทำการศึกษ โดยมีแนวคำถาม (Guide line) เพื่อใช้ในการดำเนินการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูล ประวัติความเป็นมาของเกษตรกร กระบวนการผลิต ทัศนคติ ที่มีต่อระบบการผลิต เวลาที่ใช้ พื้นที่ทำกิน ความคิด ความเชื่อ การให้คุณค่าในระบบเกษตรต่อสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนเทคนิควิธีการที่ใช้ต่อระบบนิเวศ ในการทำการเกษตร

2.3) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการผลิต รายได้ การลงทุน การบริโภค ความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกษตร

2.4) การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการ ตำบล เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน อดีตกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ ฯลฯ

2.5) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อทำความเข้าใจ และเรียนรู้ในกระบวนการผลิต เทคนิคต่าง ๆ ในการทำเกษตร การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน แบบแผนทางวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น ตลอดจนคุณลักษณะ และบทบาทของเกษตรกรที่ทำการศึกษาวิจัย

2.6) อุปกรณ์การเก็บข้อมูล ประกอบด้วย สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และตัวผู้ศึกษาวิจัย

1.9 พื้นที่ศึกษาวิจัย

สวนเกษตรคงแก้วของ นายเคียง คงแก้ว และชุมชนรอบข้างนายเคียง คงแก้ว บ้านเขาคราม หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดทูลง

1.9.1 ลักษณะทั่วไปจังหวัดทูลง

1) ข้อมูลทั่วไปจังหวัดทูลง

จังหวัดทูลง ตั้งอยู่ทางทะเลตะวันออกของภาคใต้ ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 6 ลิปดาเหนือถึง 7 องศา 53 ลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูดที่ 99 องศา 44 ลิปดาตะวันออกถึง 100 องศา 26 ลิปดาตะวันออกโดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถไฟสายใต้ 846 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถยนต์สายเอเชีย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41) ระยะทางทั้งสิ้น 858 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,424,473 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,140,296 ไร่ มีประชากรจำนวน 484,070 คน เป็นชาย 238,901 คน หญิง 245,169 คน ครัวเรือนจำนวน 115,464 ครัวเรือน

2) อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา และบางส่วนของอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นน่านน้ำติดต่อกับอำเภอระโนด อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสะทิงพระ และอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเทือกเขาตะนาวศรี (เรียกชื่อตามภาษาท้องถิ่นในจังหวัดทูลง ว่าเขาบรรทัด) ซึ่งเป็นแนวติดต่อกับเขตอำเภอห้วยยอด อำเภอเมือง อำเภอนาโยง อำเภอปะเหลียน และอำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง

3) สภาพภูมิประเทศ

ภูมิประเทศ มีลักษณะเป็นที่ราบสูงและภูเขาทางด้านทิศตะวันตกแล้วลาดต่ำลงสู่ทะเลสาบสงขลาทางด้านตะวันออก อันประกอบด้วยภูเขาบรรทัด มีระดับสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 50-1,000 เมตร พื้นที่ด้านตะวันตกส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ สวนยางพารา ไม้ผลและไม้ยืนต้น ทางด้านตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มที่ดอน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 0-1 เมตร บริเวณนี้ส่วนใหญ่ปลูกข้าว ยางพารา มะพร้าว พืชผัก และพืชไร่ต่าง ๆ

4) สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดพัทลุงมี 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,853.5 มม. ต่อปี จำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 154 วัน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 29.3 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 26.7 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคม อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28.14 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงประมาณกลางเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงประมาณเดือนมกราคม (ที่มา:เอกสารข้อมูลจังหวัดพัทลุง ประจำปี 2538)

1.9.2 ข้อมูลการปกครอง

จังหวัดพัทลุง มี 11 อำเภอ มีตำบล 65 ตำบล (อยู่ในเขตเทศบาลจำนวน 1 ตำบล) มีหมู่บ้าน 598 หมู่บ้าน มีเทศบาล 1 แห่ง และมีสุขาภิบาล 8 แห่ง มีองค์การบริหารส่วนตำบล 63 ตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ข้อมูลถึงสิ้นเดือนธันวาคม 2539)

อำเภอเมือง	มีตำบล 14 ตำบล	มีหมู่บ้าน 137 หมู่บ้าน
อำเภอควนขนุน	มีตำบล 12 ตำบล	มีหมู่บ้าน 115 หมู่บ้าน
อำเภอเขาชัยสน	มีตำบล 5 ตำบล	มีหมู่บ้าน 53 หมู่บ้าน
อำเภอปากพะยูน	มีตำบล 7 ตำบล	มีหมู่บ้าน 60 หมู่บ้าน

อำเภอกงหรา	มีตำบล 5 ตำบล มีหมู่บ้าน 38 หมู่บ้าน
อำเภอตะโหมด	มีตำบล 3 ตำบล มีหมู่บ้าน 32 หมู่บ้าน
อำเภอป่าปอน	มีตำบล 5 ตำบล มีหมู่บ้าน 43 หมู่บ้าน
อำเภอศรีบรรพต	มีตำบล 3 ตำบล มีหมู่บ้าน 28 หมู่บ้าน
อำเภอบางแก้ว	มีตำบล 3 ตำบล มีหมู่บ้าน 26 หมู่บ้าน
อำเภอป่าพะยอม	มีตำบล 4 ตำบล มีหมู่บ้าน 31 หมู่บ้าน
อำเภอศรีนครินทร์	มีตำบล 4 ตำบล มีหมู่บ้าน 34 หมู่บ้าน

1.9.3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

รายได้ประชากรโดยเฉลี่ย/คน/ปี 19,273 บาท ในปี 2539 โดยมี อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 4.45 และมีผลิตภัณฑ์สาขาที่สำคัญคือ

สาขาการเกษตร ร้อยละ 32.1

สาขาการค้า ร้อยละ 23.3

สาขาการบริการ ร้อยละ 10.8

1.9.4 ข้อมูลการเกษตร

สามารถแบ่งเป็นการผลิตทางการเกษตรดังนี้

1) พื้นที่การผลิตข้าว 670,039 ไร่ ร้อยละ 42.47 ผลผลิต 1.8 แสนตันต่อปี เหลือจำหน่ายถึง 60,000 ตัน มูลค่า 240 ล้านบาท พื้นที่ปลูกข้าวใน จังหวัดพัทลุง พื้นที่ที่ปลูกมากที่สุด คือ อำเภอเมืองพัทลุง ควนขนุน เขาชัยสน ปากพะยูน และบางแก้วตามลำดับ พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมากที่สุด คือ เล็บนก ปีตตานี เลี้ยงพัทลุง สุพรรณบุรี 60,90 และพันธุ์อื่น ๆ เช่น ข้าวขาวดอกมะลิ 105, กข.7, สังข์หยด เป็นต้น

2) สวนยางพารา 649,447 ไร่ ร้อยละ 41.19 ผลผลิต 1.7 แสนตันต่อปี มีมูลค่าถึง 4,300 ล้านบาท (เฉลี่ย 265 กก. ต่อไร่, ต่อปี) พื้นที่ปลูกมากที่สุด คือ ป่าปอน ตะโหมด ป่าพะยอม กงหรา และอำเภอเมืองพัทลุง

3) ปศุสัตว์ โคเนื้อ 92,436 ตัว โคนม 1,472 ตัว ผลผลิตน้ำนมดิบ 3,000 กก./วัน ผลิตเป็นนมพาสเจอร์ไร์ 12,000 ถัง /วัน โรงงานมีกำลังการผลิต 2,000 กก./วัน โคนมพัทลุงให้น้ำนมเฉลี่ยตัวละ 8 ลิตร/วัน สุกร 120,000 ตัว

4) ไม้ผล ได้แก่ ทูเรียน มังคุด เงาะ ลำไย ลองกอง ฯลฯ โดยมีพื้นที่ปลูกไม้ผลทั้งหมดถึง 101,785 ไร่ ให้ผลแล้ว 59,943 ไร่ คิดเป็นมูลค่าประมาณ 1,037.78 ล้านบาท พื้นที่ที่ปลูกมากที่สุด คือ อำเภอเมือง ศรีบรรพต ตะโหมด กงหรา และควนขนุน ตามลำดับ

5) พืชไร่ จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ปลูกพืชไร่ทั้งหมด 14,550 ไร่ มูลค่าประมาณ 93.80 ล้านบาท พื้นที่ที่ปลูกมากที่สุดได้แก่ อำเภอควนขนุน เมือง ป่าบอน และศรีบรรพต ตามลำดับ พืชไร่ที่นิยมปลูกกันมาก เช่น ถั่วเขียว สับปะรด ถั่วลิสง อ้อยเคี้ยว แดงโม ข้าวโพดหวาน เป็นต้น

6) พืชผัก จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ปลูกผักประมาณ 9,230 ไร่ มีมูลค่าประมาณ 98.25 ล้านบาท พื้นที่ที่ปลูกมากที่สุด คือ อำเภอเมือง กงหรา ป่าบอน ควนขนุน และเขาชัยสน ตามลำดับ นอกจากผลผลิตทางการเกษตรที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ยังมีผลผลิตอื่น ๆ อีก เช่น กก กระจูด การเลี้ยงปลา เป็นต้น

7) ระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่ 399,100 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 58.33

8) การถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร

-ขนาดเนื้อที่ ถือครองที่ดินถือครองต่อครอบครัว ประมาณ 19-21 ไร่ต่อครอบครัว จากเนื้อที่ถือครองที่ดินทั้งหมด 1,148,240 ไร่ แบ่งตามลักษณะถือครองได้ดังนี้

เป็นของตนเอง จำนวน 945,550 ไร่ หรือร้อยละ 82.35

เช่าผู้อื่น จำนวน 40,513 ไร่ หรือร้อยละ 3.53

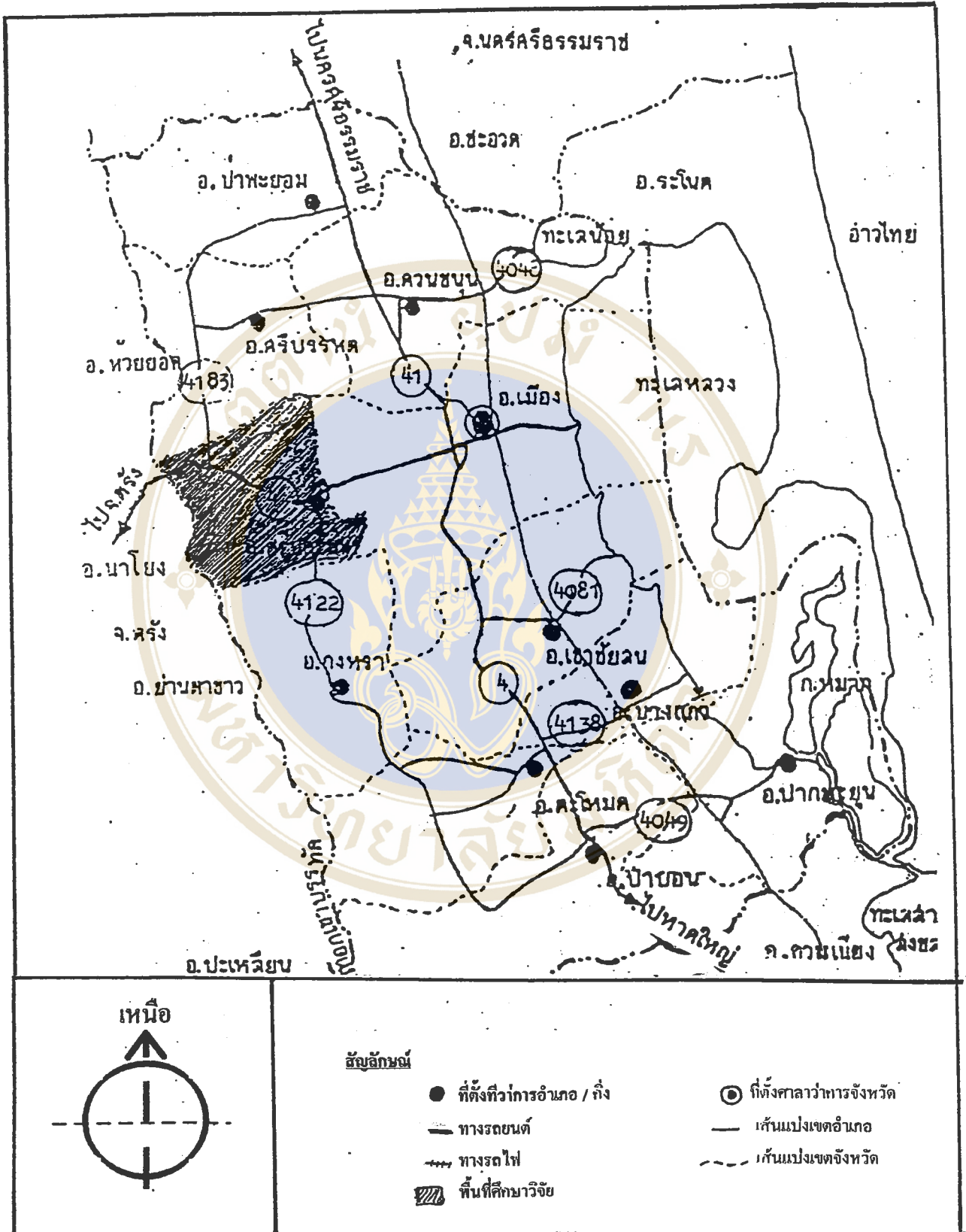
รับจ้างและจ้างผู้อื่น จำนวน 95,656 ไร่ หรือร้อยละ 8.33

คำขวัญประจำจังหวัด คือ “เมืองหนังโนราห์ อุ้มข้าวพร้าว น้ำตกแห่งนกน้ำ ทะเลสาบงาม เขากทะเล น้ำพุร้อน”

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ทั้งหมดและพื้นที่ทำการเกษตรของจังหวัดพิจิตร ปี 2539

อำเภอ	พื้นที่ทั้งหมด	พื้นที่ทำการเกษตร	ร้อยละ
เมือง (รวม อ.ศรีนครินทร์)	408,158	265,625	65.08
ควนขนุน	362,103	213,426	58.94
เขาคิชฌกูฏ	166,040	120,350	72.48
ปากพะยูน	270,796	145,527	53.74
กงหรา	159,910	117,097	73.23
ตะโหมด	165,163	103,028	62.38
ป่าบอน	237,530	203,493	85.67
ศรีบรรพต	136,565	95,732	70.10
บางแก้ว	70,906	64,398	90.83
ป่าพะยอม	163,125	131,454	80.58
รวม	2,140,296	1,460,130	68.22

ที่มา : สถิติข้อมูลการเกษตรของจังหวัดพิจิตร ปี 2539

รูปภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดพัทลุง

(ดัดแปลงจากแผนที่จังหวัดพัทลุงในเอกสารสรุปรายงานข้อมูลจังหวัดพัทลุง ปี 2540)

1.9.5 สภาพทั่วไปของอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

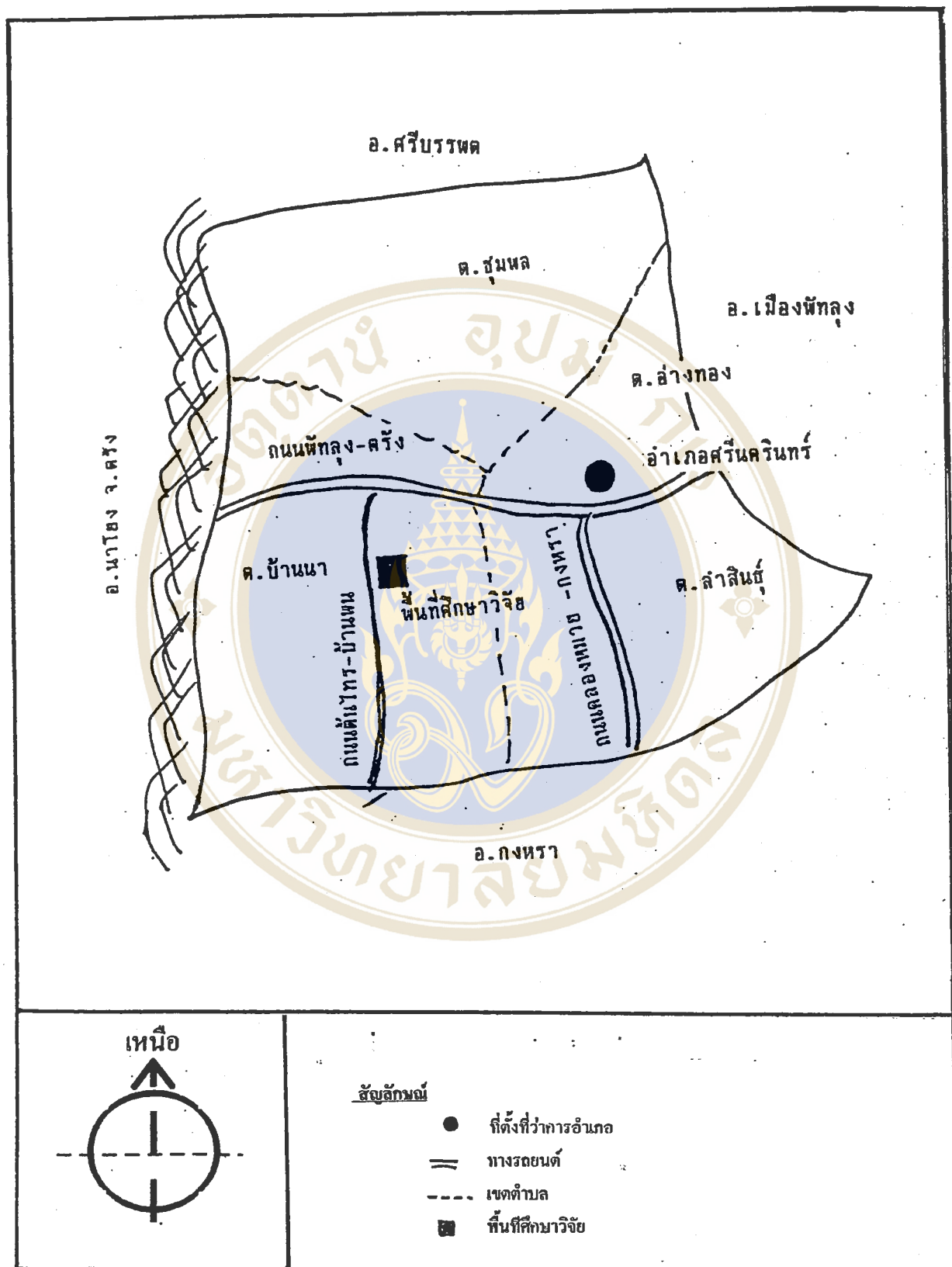
1.9.5.1 ประวัติความเป็นมา

พื้นที่อำเภอศรีนครินทร์แต่เดิมขึ้นอยู่กับอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ในช่วงปี พ.ศ.2509-2516 เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) ท่ามกลางการต่อสู้ของสงครามประชาชนที่มีความคิดขัดแย้งกัน ในทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์ การพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวตกอยู่ในภาวะชะงักงัน ต่อมาเมื่อการต่อสู้ในทางการเมืองระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับรัฐบาลได้ยุติลง ประมาณปี พ.ศ. 2525 กระแสของการพัฒนาก็ได้เข้าสู่พื้นที่ดังกล่าว จำนวนประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศจัดตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ ชื่อกิ่งอำเภอชุมพล เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2539 โดยแบ่งการปกครองออกจากอำเภอเมืองพัทลุง มีเขตการปกครอง 4 ตำบล คือ ตำบลชุมพล ตำบลอ่างทอง ตำบลบ้านนา และตำบลลำสินธุ์ ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้เสนอขอพระราชทานชื่อเป็นกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อเป็น อำเภอศรีนครินทร์ มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2539 เป็นต้นมา

1.9.5.2 อาณาเขตที่ตั้ง

อำเภอศรีนครินทร์ ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพัทลุงไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 25 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 164,073 ไร่ หรือประมาณ 262.5 ตารางกิโลเมตร มีที่ทำการอำเภออยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูงทางทิศตะวันตก ตั้งแต่ตำบลบ้านนา ตำบลลำสินธุ์ ตำบลชุมพล และลงมาถึงตำบลอ่างทอง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ สวนยางพารา ไม้ผล ไม้ยืนต้น มีนาข้าวบ้างเล็กน้อย

<u>อาณาเขต</u>	ทิศเหนือ	จดอำเภอศรีบรรพต
	ทิศใต้	จดอำเภอกงหรา
	ทิศตะวันออก	จดอำเภอเมือง
	ทิศตะวันตก	จดภูเขาบรรทัด อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

รูปภาพที่ 2 แผนที่แสดงอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิทลุง

(ดัดแปลงจากแผนที่อำเภอศรีนครินทร์ ในเอกสารสรุปรายงานข้อมูลจังหวัดพิทลุง ปี 2540)

1.9.5.3 การปกครอง

อำเภอศรีนครินทร์ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลชุมพล ตำบลบ้านนา ตำบลลำสิน ตำบลอ่างทอง มีหมู่บ้านจำนวน 34 หมู่บ้าน ครัวเรือนจำนวน 4,008 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 20,780 คน

1.9.5.4 ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอศรีนครินทร์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งจะทำให้ลักษณะภูมิอากาศมีเพียง 2 ฤดู กล่าวคือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ -กลางเดือนกรกฎาคม เป็นช่วงซึ่งภูมิอากาศร้อนอบอ้าวไม่มากนัก ช่วงที่ร้อนที่สุด คือ ช่วงเดือนเมษายน ความร้อนโดยเฉลี่ยประมาณ 28.6 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน ตั้งแต่ปลายเดือนกรกฎาคม-มกราคม ฝนตกมากที่สุด ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-เดือนธันวาคม

ปริมาณน้ำฝน มีปริมาณน้ำฝนและการกระจายตัวของฝนค่อนข้างดี ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ 2,054.9 มิลลิเมตร (2527-2536) จำนวนฝนตกตลอดปี เฉลี่ย 151 วัน

1.9.5.5 การคมนาคม

การคมนาคมค่อนข้างสะดวก มีถนนสายต่าง ๆ ผ่าน เช่น

- 1) สายเพชรเกษม ช่วงพัทลุง-ตรัง ผ่านตำบลบ้านนา, ลำสินธุ์ และชุมพลสายคลองห้วย-กงหรา ผ่านตำบลลำสินธุ์
- 2) สายคลองห้วย-กงหรา ผ่านตำบลลำสินธุ์
- 3) สายตันไทร-บ้านพน ผ่านตำบลบ้านนา และลำสินธุ์
- 4) สายท่าบ่อ-ทุ่งนารี ผ่านตำบลอ่างทอง

1.9.5.6 สภาพทางชีวภาพ

1) พื้นที่ และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่

พื้นที่การถือครองทั้งหมด	163,073	ไร่
พื้นที่ถือครองทางการเกษตร	71,401	ไร่
แบ่งเป็น พื้นที่นา	18,669	ไร่
พื้นที่ทำพืชไร่	165	ไร่
ไม้ผล- ไม้ยืนต้น	9,559	ไร่
พืชผัก	132	ไร่
ยางพารา	42,742	ไร่
พื้นที่เกษตรอื่น ๆ	134	ไร่

2) พื้นที่ป่าไม้ อำเภอศรีนครินทร์ พื้นที่ส่วนใหญ่ติดต่อกับ
เทือกเขาบรรทัด มีพื้นที่ป่าไม้ ประมาณ 72,672 ไร่

3) พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง ถนน ที่
อยู่อาศัย ฯลฯ คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 20,000 ไร่

1.9.5.7 องค์กรและสถาบันเกษตรกร

กลุ่มเกษตรกร 4 กลุ่ม	สมาชิก	470 คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 18 กลุ่ม	สมาชิก	507 คน
กลุ่มยุวเกษตรกร 3 กลุ่ม	สมาชิก	39 คน

1.9.6 พื้นที่หมู่บ้านที่ศึกษาวิจัย

1.9.6.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเขาคราม

บ้านเขาคราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์
จังหวัดพิจิตร บ้านเขาครามเดิมชื่อว่า “บ้านเขาชนะสงคราม” มีประวัติเป็นเรื่อง
เล่าสืบต่อกันมาว่า ในสมัยที่เมืองไทรบุรี เป็นเมืองขึ้นของไทย ได้ถูกพวกชนเผ่า
บุกิส อันเป็นชนเผ่าจากเกาะเซเลเบส ซึ่งอพยพมาจากเมืองท่ากิลซาร์ ซึ่งเป็นชนเผ่า
ที่อาศัยอยู่ในหมู่เกาะประเทศมาเลเซีย ได้เข้ามาถูกรานในปี พ.ศ.2303 ขณะนั้นไทย

กำลังมีศึกติดพันกับพม่า ทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือเมืองไทรบุรีได้ ไทรบุรีจึงหันไปพึ่งอังกฤษซึ่งมีอิทธิพลในหมู่เกาะชวาและมาลาญบางส่วน โดยติดต่อผ่านพ่อค้าชาวอังกฤษชื่อฟรานซิส ไลท์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาอังกฤษก็ได้ให้ความช่วยเหลือไทรบุรีแบบลับ ๆ ตลอดมา(นิคยสารสู่อานาคต, 2525:28-29)

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ปี พ.ศ.2328 รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้ สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ยกทัพไปตีหัวเมืองมาลาญที่เอาใจออกห่างให้กลับคืนมาสวามิภักดิ์ดังเดิม โดยยกกองทัพตีเมืองปีตตานีเป็นด่านแรก เมื่อเมืองไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู ทราบข่าว จึงได้ส่งเครื่องราชบรรณาการ แสดงว่ายอมเป็นประเทศราชดั้งเดิม จนถึงปี พ.ศ.2364 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2 พระยาไทรบุรี คนใหม่เกิดขัดแย้งกับพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) จึงได้ทำการแข็งเมือง รัชกาลที่ 2 จึงโปรดให้กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชยกทัพไปตีเมืองไทรบุรี ในครั้งนั้นพระยานครศรีธรรมราชได้เกณฑ์กำลังพลจากเมืองพัทลุง อันเป็นกองทัพที่เข้มแข็งซึ่งนำโดยพระมหาช่วย วัดเขาแดง ซึ่งเคยทำการรบชนะพม่าในสงครามเก้าทัพมาแล้ว ในการไปรบกับเมืองไทรบุรี ในครั้งนั้นปรากฏว่าเมืองไทรบุรี แพ้ สงคราม พระยาไทรบุรีหนีไปเกาะหมากซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ ไทยขอให้อังกฤษส่งตัวพระยาไทรบุรี คืนแต่อังกฤษไม่ยอม

การยกทัพไปตีเมืองไทรบุรี ในครั้งนั้น ต้องยกทัพเดินทางข้ามเทือกเขาบรรทัด ตัดไปยังเมืองสตูล(สมัยนั้นสตูลเป็นส่วนหนึ่งของไทรบุรี) เมื่อกองทัพเมืองพัทลุงรบชนะเมืองไทรบุรี แล้วก็ยกทัพกลับพัทลุง เดินทางผ่านบ้านเขาคราม เมื่อกองทัพเมืองพัทลุงข้ามเทือกเขาบรรทัดมา ก็มาพบกับน้ำตกที่สวยงามมาก จึงได้หยุดพัก รับประทานลงอาบน้ำเป็นที่สำราญใจ น้ำตกนั้นจึงได้ชื่อว่าน้ำตกเขาชนะสงคราม และหมู่บ้านก็ได้ชื่อว่า หมู่บ้านชนะสงคราม ต่อมาถูกพูดให้สั้นเข้าจนเหลือเพียงคำว่า “เขาคราม” ในที่สุด

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ พบในหมู่บ้านเขาครามในสมัยก่อนสันนิษฐานว่า เป็นหมู่บ้านที่เจริญมาก่อนครั้งที่เมืองพัทลุงยังตั้งอยู่ที่บ้านชรัตัน (บ้านชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง ปัจจุบัน) โดยมีหลักฐานคือซากสิ่งก่อสร้างคล้ายพลับพลาตั้งอยู่ในบริเวณน้ำตกเขาคราม เมื่อจังหวัดพัทลุงย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน บ้านเขาครามก็ถูกทอดทิ้งให้เป็นดินแดนที่ก้นการตลอดมา

นอกจากนี้แล้วยังมีประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านจากการบอกเล่าของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาในหมู่บ้านว่า แม้ว่าบ้านเขาคราม เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติก็ตาม แต่เป็นหมู่บ้านที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุมมากไม่มีใครเข้ามาอยู่ จึงกลายเป็นพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ต่อมาได้มีบุคคลหนึ่งซึ่งมาจากท้องถิ่นอื่น ได้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านมีลักษณะเป็นคนจริงจัง มีจิตใจนิ่งเฉย กล่าวหาญ เป็นคนกว้างขวาง จนสามารถต่อสู้กับโจรผู้ร้ายปกป้องทรัพย์สินของตนเองจากขโมยได้ ดังนั้นในอดีตจึงมีการเรียกกันว่า “บ้านเขาคราม” เพราะไม่มีใครกล้าเข้ามายุ่งเกี่ยวและประกอบกิจการเดินทางไปมาในสมัยก่อนมีความยากลำบาก เพราะระยะทางไกลและต้องเดินเท้า มีสัตว์ป่าชุกชุม เช่น เสือ ช้าง หมู ซึ่งทำให้คนกลัวที่จะเดินทางเข้ามาบ้านเขาคราม พอต่อมาหมู่บ้านมีความเจริญขึ้น คำว่าบ้านเขาครามก็เลยเพี้ยนกลายมาเป็นบ้านเขาครามในปัจจุบันนี้

บ้านเขาครามนอกจากมีน้ำตกที่สวยงามแล้ว ยังมีชื่อเสียงในเรื่องของไม้ผลต่าง ๆ อีกด้วย เช่น ทุเรียน สะตอ ถางสาด จำปาะคะ ฯลฯ ตั้งแต่อดีตผลไม้เหล่านี้สามารถส่งออกไปขายในที่ต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตรและจังหวัดใกล้เคียงตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกจากเรื่องพืชผักและไม้ผลแล้ว บ้านเขาครามในอดีตยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองเผ่า “ซาไก” หรือที่ชาวภาคใต้เรียกกันว่า “เงาะป่า” หรือพวก “ก๊อย” อีกด้วย ลักษณะของ “เงาะป่า” คือ ผิวดำ ผมหยิกงอ ผู้ชายนุ่งผ้าคาดระหว่างขา และกระหัดขึ้นมาจากไม้ไผ่ที่เอว หรือเรียกว่า “นุ่งเตี้ยว” ผู้หญิง นุ่งผ้าแบบเดียวกับผู้ชาย แต่มีผ้าหรือใบไม้ นุ่งทับขอบเอวแค่เข้าหรือครึ่งน่องอีกชั้นหนึ่ง แล้วมีผ้าคาดอกสีแดง โดยปกติแล้วชนพื้นเมืองพวก “เงาะป่า” นี้จะไม่ค่อยพบปะสมาคมกับคนทั่วไป แต่สำหรับบ้านเขาครามแล้ว ชนพื้นเมืองกลุ่มนี้สามารถอยู่ร่วมกับคนไทยได้

ในปี พ.ศ.2520 รัฐบาลได้ประกาศให้หมู่บ้านเขาครามเป็นพื้นที่สีแดง ที่อยู่ภายใต้การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ได้เข้าทำการล้อมปราบสมาชิก และกองทัพทหารปลดแอกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยทำการทิ้งระเบิดแบบปูพรม มีผลทำให้กลุ่ม

ชาติพันธุ์ “เงาะป่า” หรือพวกซาไกโคโคเนระเบิดล้มตายเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลือก็หนีอพยพไปอยู่ในเขตมาเลเซีย (พร้อม เศรษฐสุข, สัมภาษณ์)

1.9.6.2 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเขาคราม

หมู่บ้านเขาครามที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับหมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ทิศใต้ ติดกับหมู่ที่ 5 (บ้านโหล๊ะไฟ) ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ทิศตะวันออกติดกับหมู่ที่ 5 (เขตภูเขา) ตำบล ลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ทิศตะวันตก ติดกับเทือกเขาบรรทัด อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

พื้นที่ ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบ บางส่วนเป็นเนิน บางส่วนเป็นภูเขา ลักษณะดินส่วนใหญ่ เป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการปลูกไม้ผลและยางพารา

การคมนาคม มีถนนสายบ้านพน-บ้านคันทไทร ผ่านใจกลางหมู่บ้าน

อาชีพประชากรในพื้นที่ ทำการเกษตร สวนไม้ผล สวนยางพารา

ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด มีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง และวัดบริเวณใกล้เคียง (หมู่ที่ 2 บ้านลำไย) 1 แห่ง

โรงเรียน ไม่มี (อยู่บริเวณใกล้เคียง หมู่ที่ 2 บ้านลำไย) เด็ก ๆ ในหมู่บ้านไปเรียนหนังสือที่ โรงเรียนบ้านลำไย

กองทุนร้านค้า 2 แห่ง

ร้านค้าหมู่บ้าน 7 แห่ง

ถังเก็บน้ำ 71 แห่ง

บ่อน้ำคั้น 200 แห่ง

จำนวนประชากร 1,066 คน

ชาย 536 คน

หญิง 530 คน

จำนวนครัวเรือน 213 ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดดื่มตลอดปี 205 ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือนที่ใช้ส้วม 213 ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีการกำจัดขยะ 198 ครัวเรือน

1.9.6.3 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

ครัวเรือนที่ทำเกษตร 190 ครัวเรือน

พื้นที่การเกษตรทั้งหมด 2,951 ไร่

สวนยางพารา 1,839 ไร่

สวนผลไม้ 892 ไร่

ข้าว 220 ไร่

รายได้ของเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากการทำสวนยางพารา การทำสวนไม้ผล โดยเฉลี่ยมีรายได้จากสวนยางพารา ประมาณ 15,000 บาท/ปี/ครอบครัว รายได้จากสวนผลไม้ ประมาณ 20,000บาท/ปี /ครอบครัว

ลักษณะที่ดิน

เป็นที่ราบเชิงเขาโดยลาดเทมาจากทิศตะวันตก ลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทั้งนี้เกิดจากการที่พื้นที่ประกอบด้วยหินแกรนิต เป็นส่วนใหญ่ แลบบริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขาและบริเวณเชิงเขาในทางการทำเกษตรจึงเหมาะสมสำหรับปลูกยางพารา และไม้ผลเป็นอย่างดี

การปลูกพืชเศรษฐกิจและการเลี้ยงสัตว์

ยางพารา

พื้นที่ปลูกยางพารามีจำนวน 1,839 ไร่ จำนวนครัวเรือนที่ปลูกยางพารา 180 ครัวเรือน ผลผลิตยางพาราโดยคิดค่าเฉลี่ย 2.80 กก./ไร่ ปัญหาที่เกิดจากการจำหน่ายยางแผ่นดิบ คือ ขาดการรวมกลุ่มและการบำรุงรักษาสวนยางไม่สม่ำเสมอ

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงโค แต่มีจำนวนน้อย เนื่องจากพื้นที่ไม่มีความเหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง มีการเลี้ยงกันแทบทุกครัวเรือนแต่เป็นเลี้ยงเพื่อบริโภคเท่านั้น

การทำสวนไม้ผล

ทุเรียน

เกษตรกรเริ่มหันมานิยมปลูกทุเรียนไม่นานนัก และจะปลูกบริเวณบ้านมากกว่า เพราะว่าจะปลูกแบบเป็นสวนนั้น พื้นที่ยังไม่เหมาะสมมากนัก เนื่องจากขาดน้ำในช่วงฤดูแล้ง

ลองกอง มังคุด

เกษตรกรเริ่มทำการปลูกเป็นพืชแซมในสวนยาง เพราะมีความทนต่อสภาพแล้งดีกว่าทุเรียน และจะปลูกในพื้นที่ราบลุ่มเชิงเขา

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวเกษตรกรหมู่บ้านเขาครามมีที่ดินเป็นของตัวเองเกือบทั้งหมด ยกเว้นเกษตรกรที่อพยพมาจากที่อื่น เข้ามารับจ้างกรีดยางพาราในหมู่บ้าน ซึ่งมักจะอยู่ในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก และส่วนมากจะอยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง

1.9.6.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

หมู่บ้านเขาครามในปัจจุบัน มีลักษณะทางสังคมที่เป็นระบบเครือญาติผูกพันแน่นแฟ้นอยู่ คนต่างถิ่นมีจำนวนน้อย ปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จะมีผู้ใหญ่ที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือเข้ามาเจรจาประนีประนอมกันเอง เรื่องราวต่างๆ จะไม่นำไปยุ่งเกี่ยวกับทางฝ่ายบ้านเมือง เวลามีงานตามประเพณีต่างๆ ชาวบ้านจะมีการช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ เพราะมีความรักความผูกพันในระบบเครือญาติ และยังมี การยึดมั่นกับประเพณีเทศกาลต่างๆ เช่น การเชิษบุญใหญ่ในช่วงสงกรานต์ การแต่งงานที่ยังปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ถึงแม้กระแสนองความเจริญจากภายนอกจะเริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน แต่การที่ชาวบ้านยังยึดมั่นอยู่ใน

ประเพณีที่ดีงามของบรรพชน ทำให้การไหลบ่าเข้าไปของวัฒนธรรมภายนอกยังอยู่ในระดับที่ชาวบ้านปรับตัวได้

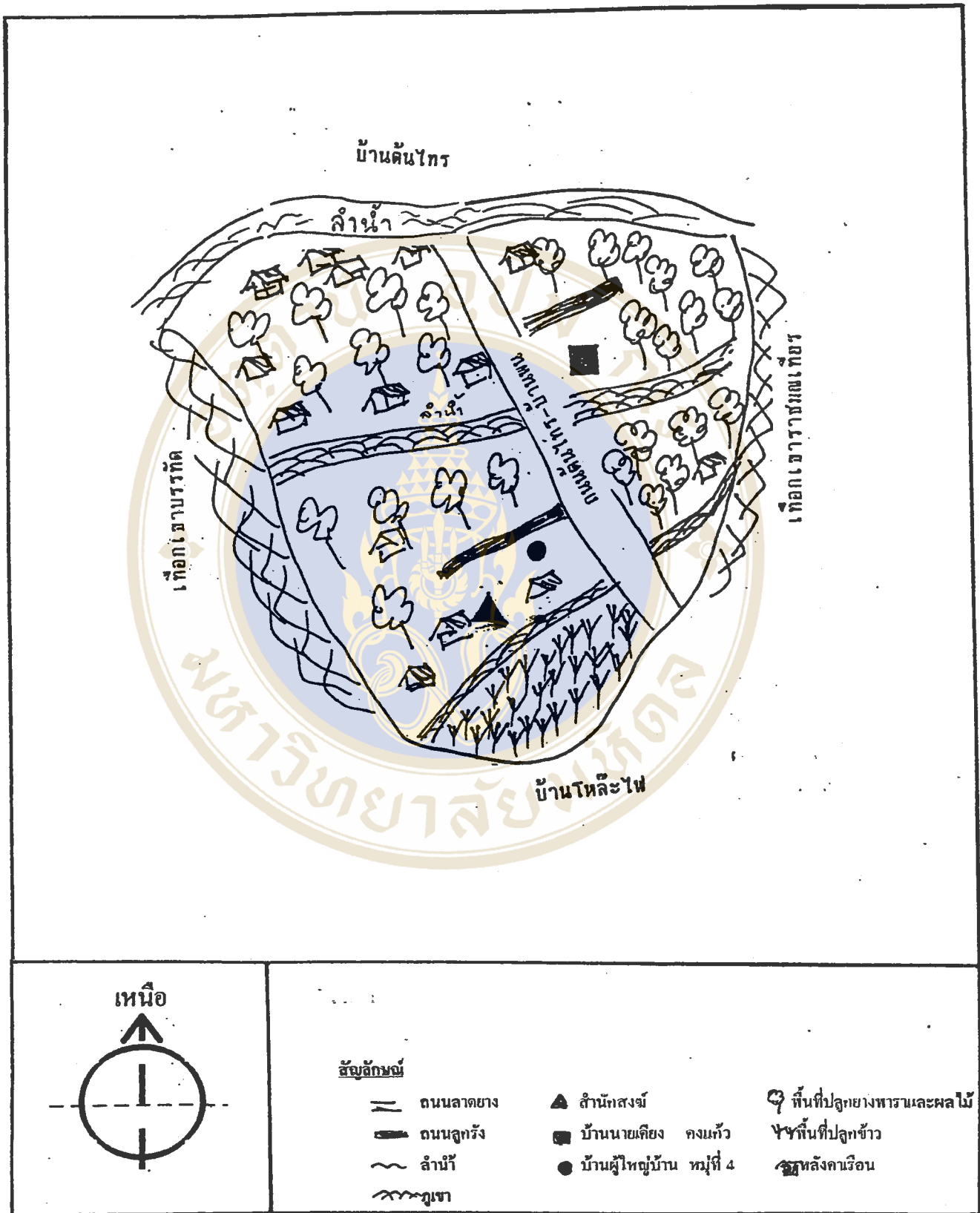
1.9.6.5 ลักษณะทางนิเวศวิทยาของหมู่บ้าน

พื้นที่ตั้งของหมู่บ้านล้อมรอบด้วยภูเขา และลำคลอง ลำห้วย ทำให้ระบบนิเวศของหมู่บ้านมีอากาศที่ดี เหมาะแก่การทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ป่าไม้ในหมู่บ้านเขาครามและบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงยังมีอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ ความหลากหลายของพืชพันธุ์ต่างๆ มีอยู่ทั่วไป ทำให้การหาของป่าของประชาชนในหมู่บ้านยังมีอยู่ การเปลี่ยนแปลงในทางนิเวศของหมู่บ้านจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน เปลี่ยนไปไม่รวดเร็วนัก ในปี พ.ศ.2514-2522 หมู่บ้านตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การตัดไม้ทำลายป่าในหมู่บ้านถูกควบคุมโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ทำให้ป่าไม้ไม่ได้ถูกทำลาย และในปัจจุบันกระแสการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกรณรงค์อย่างค่อนเนื่องทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความตื่นตัว และเห็นคุณค่าความสำคัญของระบบนิเวศของหมู่บ้าน นอกจากอากาศป่าไม้ พืชพันธุ์ที่สมบูรณ์แล้ว แหล่งน้ำในหมู่บ้านก็มีความอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองเขาครามและลำห้วยลำในไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งทั้งคลองและลำห้วยดังกล่าว เกษตรกรได้นำมาใช้ในการทำเกษตร โดยเฉพาะการทำสวนไม้ผล และพืชผักต่างๆ

โดยภาพรวมของหมู่บ้านเขาคราม ที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ลงไปทำการศึกษาเป็นหมู่บ้านที่น่าสนใจ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านมีการปรับตัวได้ดี ระบบเครือญาติยังมีความเหนียวแน่น ในทางด้านเศรษฐกิจยังอยู่ในระดับที่พึ่งพาตนเองได้ การเกษตรแบบธรรมชาติ สามารถประยุกต์ได้กับการเกษตรแผนใหม่ได้ดี เพราะมีระบบนิเวศที่ดี เป็นปัจจัยเอื้ออำนวย ให้มีความสอดคล้องกันกลมกลืน ในด้านการปกครองยังมีการให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส แก่ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยการเจรจาเป็นหลัก เพราะชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นญาติกัน มีความคุ้นเคยถ้อยทีถ้อยอาศัย

กัน พึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะแก้ไขกันเอง มากกว่าพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ

รูปภาพที่ 3 แผนที่แสดงหมู่บ้านเขาคราม (หมู่ที่ 4) ตำบลบ้านนา

อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิจิตร

(ดัดแปลงจากแผนที่หมู่บ้าน ข้อมูลหมู่บ้าน ปีพ.ศ. 2538)

บทที่ 2

เกษตรที่ยั่งยืน

ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ปัญหาของการทำการเกษตรในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน (2539) ได้มีการพูดถึง การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ก็คือ พัฒนาการด้านการทำการเกษตรของโลก และของประเทศไทยหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ขาดการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อความมั่นคง และความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา มีสภาพเสื่อมโทรมผิดปกติรุนแรงมากขึ้น และส่งผลให้เกิด ความเสียหายต่อมนุษยชาติ เช่น น้ำท่วมในพื้นที่ต่างๆ อย่างรุนแรงฉับพลันมากขึ้น ในส่วนของประเทศไทยนั้น แม้ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วง 30-40 ปี ที่ผ่านมา ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในทางเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรต่อพื้นที่ ในระดับที่น่าพอใจ แต่สภาพแวดล้อม การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตของชนภาคเกษตรที่ต่ำลง กลับเป็นปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ประเด็นปัญหาค้างๆ เหล่านี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “เกษตรที่ยั่งยืน” และเป็น ที่มาของความไม่ยั่งยืนในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 ปัญหาความไม่ยั่งยืนทางด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากร

ปัญหาสิ่งแวดล้อม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเกษตรกรรมแผนใหม่ และในประเทศกำลังพัฒนา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ปัญหาการพังทลายของดิน ปัญหาดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษต่างๆ ที่

เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม และปัญหาการระบาดของโรคและแมลง ศัตรูพืช ตัวอย่างของปัญหาสิ่งแวดล้อม จากการขยายตัวของเกษตรกรรมในพื้นที่สูงในประเทศไทย คือ จากการศึกษาเฉพาะกรณีที่อำเภอสา จังหวัดน่าน พบว่าที่ลาดชันส่วนใหญ่ถูกชะล้างพังทลายหน้าดินในอัตราส่วนที่มากกว่า 16 ตัน/ไร่/ปี อัตราดังกล่าวสูงกว่าอัตรามาตรฐานของโลกที่ยอมให้มีได้ถึง 20 เท่า และที่จังหวัดเพชรบูรณ์ พื้นที่ที่มีความลาดชันร้อยละ 9 มีการสูญเสียหน้าดินถึง 26 ตัน/ไร่/ปี (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2534:33-35)

การเกษตรแผนใหม่ ที่มุ่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยการใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงดิน และใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีเป็นระยะเวลานาน ทำให้ธาตุอาหารในดินถูกดึงขึ้นมาใช้ประโยชน์ โดยการขาดการบำรุงรักษา การใช้ปุ๋ยเคมีมิใช่การบำรุงดิน หากแต่เป็นการเร่งอัดแร่ธาตุอาหารให้พืช และกระตุ้นให้พืชดูดแร่ธาตุอื่น ๆ ที่มีอยู่ในดินมาใช้ อย่างหนัก การเสื่อมสลายของธาตุอาหารในดินเห็นได้ชัดเจนจากการเสื่อมประสิทธิภาพการผลิตของดินแม้ว่า การใช้ปุ๋ยเพิ่มขึ้น ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 2 แสดงผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นจากการใช้ปุ๋ยในนาข้าว 1 ไร่

ปี	การใช้ปุ๋ยที่เพิ่มขึ้น (กิโลกรัม)	ผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น (กิโลกรัม)	ผลผลิตที่เพิ่มต่อการใช้ปุ๋ย 1 กิโลกรัม (กิโลกรัม)
2491-95	14	59	14.8
2502-04	27	130	10.0
2507-09	41	115	8.2
2512-14	64	165	7.2
2517-19	84	116	5.8

ที่มา : วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. 2534 ก.

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาวิจัย สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เกษตรกรใช้ในครั้งหนึ่ง ๆ นั้นจะใช้ประโยชน์ได้เพียงร้อยละ 25 ที่เหลืออีกร้อยละ 75 จะกระจายสะสมในสิ่งแวดล้อม เช่น ในน้ำ ในอากาศ ประการสำคัญ การใช้ยาฆ่าแมลงศัตรูพืชนั้น มิได้ทำลายเฉพาะแมลงและพืชที่เป็นเป้าหมายเท่านั้น หากแต่เป็นการทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ควบคู่ไปด้วย ซึ่งทำให้เกิดภาวะไร้สมดุลระหว่างแมลงศัตรูพืช และแมลงศัตรูธรรมชาติ ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้เกิดการระบาดของแมลงศัตรูพืชอย่างรุนแรง ปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาดังกล่าวได้อย่างชัดเจน คือ การแพร่ระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูกาลปลูกข้าว 2533/2534 ซึ่งเพลี้ยกระโดดทำให้ผลผลิตข้าวหายไปจากตลาดมากกว่า 25 ล้านตัน

นอกจากนี้ การเกษตรสมัยใหม่ยังทำให้เกิดความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้เพราะการเกษตรสมัยใหม่ จะเลือกปลูกเฉพาะพืชพันธุ์ที่ต้องการ โดยเน้นผลผลิตที่ตอบสนองความต้องการของตลาดเท่านั้น นำไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะกำจัดพืชชนิดอื่นซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติให้หมดไป ฉะนั้นพันธุ์พืชที่หลากหลายในธรรมชาติ ซึ่งมีประโยชน์ในการสร้างความหลากหลายทางพันธุกรรม เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ให้เหมาะสมกับสภาพที่เหมาะสมตามธรรมชาติ จะสูญพันธุ์ไป ส่วนพันธุ์พืชที่มนุษย์ปรับปรุงพันธุ์ขึ้นเอง เมื่อปลูกไปนานเข้าก็ จะถูกโรคแมลงปรับตัวเอง ทำลายเสียหายจนใช้ไม่ได้ ซึ่งนำไปสู่การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ อันเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้

ตารางที่ 3 แสดงการแพร่ระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลในประเทศไทย

ปี	พื้นที่การระบาด (ไร่)
2521/22	168,524
2522/23	666,796
2523/24	520,769
2524/25	315,332
2525/26	365,179
2526/27	149,576
2527/28	75,291
2528/29	74,464
2529/30	44,594
2530/31	45,989
2531/32	802,222
2532/33	1,730,000
2533/34	3,500,000

ที่มา : วิฑูรย์ เกียนจรรย์ , 2534 หน้า 45

จากตารางดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่า การแพร่ระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลเริ่มมีมากขึ้นในช่วงปี 2531-2532 และเริ่มมีมากขึ้นเป็นลำดับในปีต่อ ๆ มา ปรากฏการณ์เช่นนี้ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นไม่ได้ผล สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งก็มาจากการที่สารเคมีเหล่านั้น ได้ทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ในการช่วยกำจัดแมลงที่ทำลายพืชไปด้วย นี่ก็คือผลพวงของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งมวล

2.1.2 ปัญหาความไม่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

เกษตรกรรมแผนใหม่ มีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือ การเพิ่มผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารและการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติปัญหาดังกล่าว ไม่สามารถที่จะแก้ไขให้บรรลุเป้าหมายได้ แม้ว่าปัจจุบันผลผลิตของโลกเพิ่มขึ้นจำนวนมากเมื่อเทียบกับอดีต แต่ปัญหาการขาดแคลนอาหารยังเป็นปรากฏการณ์ที่คงอยู่ โดยเฉพาะในประเทศโลกที่สาม

การพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ มิได้เป็นเพียงการทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกรเท่านั้น ยังได้ทำลายระบบสังคมของชุมชน และผลักดันให้เกษตรกรต้องอยู่ภายใต้การครอบงำของบริษัทที่ทำให้เกษตรกรจำต้องพึ่งเทคโนโลยีด้านการผลิตจากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพันธุ์ ปุ๋ย หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรขาดอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง ในขณะที่แนวโน้มการผูกขาดกิจกรรมทางการเกษตร โดยบริษัทขนาดใหญ่ ปรากฏมากขึ้นทุกที ในกรณีของประเทศไทย การพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ได้นำสังคมไทย ไปสู่การพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันประเทศไทยต้องพึ่งพิงปุ๋ย สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพันธุ์จากต่างประเทศ ซึ่งคิดเป็นมูลค่าหลายพันล้านบาทต่อปี

2.1.3 ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

การใช้สารเคมีทางการเกษตร นอกจากจะตกค้างในสิ่งแวดล้อมโดยตรงแล้ว เหลืออีกร้อยละ 25 ยังก่อให้เกิดปัญหาในรูปของสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร สำหรับประเทศไทยได้มีการตรวจพบการตกค้างของสารเคมีในผลผลิตการเกษตรมาแล้วกว่า 10 ปี และปัจจุบันปัญหาดังกล่าว ยังไม่ได้รับการแก้ไข การตกค้างของสารเคมีหรือสารพิษนี้ นอกจากจะเป็นปัญหาค่าอาหารส่งออกสินค้าเกษตรของไทยแล้ว ยังเป็นปัญหาค่าชีวิตและสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยตรงอีกด้วย

2.1.4 ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกษตรกรรมแผนใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตระบบเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งก็คือ ผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิปัญญา อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม ความเห็น ฯลฯ ในสังคมไทย กล่าวคือ นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ส่งนักเรียนไทยไปศึกษาการเกษตรจากต่างประเทศ และเชิญผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศเข้ามาวางรากฐานการพัฒนากษัตริ์กรในสังคมไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ถูกละเลย ด้วยเข้าใจว่าเป็นความเชื่อหรือวิธีปฏิบัติที่ไม่ทันสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และไม่มีประสิทธิภาพ ทัศนคติที่ดูถูกต่อภูมิปัญญาของเราเองยิ่งรุนแรงมากขึ้น เมื่อเริ่มยุคการปฏิวัติเขียว ซึ่งความรู้ และแนวทางการพัฒนากษัตริ์กรรวมศูนย์อยู่ในสถาบันการเกษตรต่างๆ ของรัฐ และบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่

การพัฒนาและการแก้ไขในเรื่องการเกษตร ได้กลายเป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรจากหน่วยงานรัฐ มหาวิทยาลัย หรือบริษัทการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรกลับกลายเป็นเพียงผู้บริการ ที่สำคัญคือ เกษตรกรถูกทำให้ขาดความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาของตนและบรรพบุรุษที่สั่งสมมานับพันปี ทั้ง ๆ ที่ขณะนี้เริ่มเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นทุกทีแล้วว่า ภูมิปัญญาหลาย ๆ ด้านของเกษตรกรไทยและประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย เป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นกับการทำเกษตรแผนใหม่ ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากภูมิปัญญาของเกษตรกรในประเทศด้อยพัฒนา ถูกถอดสรุปรมาจากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่ามานานนับพัน ๆ ปี ภายใต้ระบบนิเวศที่เขาอิงอาศัยอยู่

2.2 แนวคิดการปรับโครงสร้างระบบการเกษตรเพื่อพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน

การพัฒนากษัตริ์กรแผนใหม่ที่ผ่านมา นอกจากจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว โครงสร้างของการเกษตรแผนใหม่ ได้มีส่วนในการสร้างปัญหาต่าง ๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการอื่น ๆ

การเชื่อมโยงโทรคมนาคมของทรัพยากรสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวคิดที่จะปรับโครงสร้างระบบการเกษตรขึ้น (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538:1-30)

2.2.1 ความสำคัญของการปรับโครงสร้างระบบการเกษตร

การพัฒนาประเทศในช่วง 30 กว่าปีที่ผ่านมาส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรลดเหลือเพียงร้อยละ 11 แต่อย่างไรก็ตามภาคเกษตรก็ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป เนื่องจากโครงสร้างประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร การพัฒนาการเกษตรในแนวทางที่ถูกต้อง จะเป็นวิธีการกระจายรายได้ไปสู่ชนบทที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งแตกต่างจากภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ เพราะว่ามีลักษณะการรวมศูนย์ของทุน แรงงาน และทรัพยากร นอกจากนี้ยังต้องการเฉพาะแรงงานฝีมือในวัยหนุ่มสาว ภาคเกษตรกรรม ยังคงเป็นแหล่งงานที่สำคัญในการรองรับแรงงาน ที่ไม่สามารถเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม หรือบริการได้ ทั้งยังเป็นทางเลือกของผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพอิสระ และเป็นอาชีพที่สามารถสร้างครอบครัวที่อบอุ่นได้ดีที่สุดอาชีพหนึ่ง

การปรับโครงสร้างระบบการเกษตรให้สามารถเกื้อกูลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร ในขณะที่ช่วยกันช่วยกันอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะทำให้เกิดการกระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ชนบทอย่างแท้จริง นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมโดยรวมย่อมดีขึ้น หยุคยังการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมืองใหญ่ ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมเมืองจะลดน้อยลง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคมให้ดีขึ้นอย่างมั่นคงในระยะยาว

2.2.2 แนวทางการปรับโครงสร้างระบบการเกษตร

การพัฒนาประเทศควรคำนึงถึงคุณภาพของ 3 ภาคเศรษฐกิจ คือ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่สามารถพัฒนาแบบแยกกันเป็นส่วนๆ ได้ จึงควรพัฒนาภาคเศรษฐกิจทั้งสามให้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ระบบการเกษตรที่เน้นการส่งออก ส่งเสริมเกษตรกรให้ปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว เป็นพื้นที่ใหญ่ ๆ ใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง และพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี นอกจากไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกรแล้วยังทำลายระบบนิเวศโดยรวมอย่างรุนแรง สังคมชนบทล่มสลาย ปัญหาในสังคมเมืองเพิ่มขึ้น และเกิดการปนเปื้อนของสารพิษในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อม จึงควรเร่งรัดการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมระบบการเกษตรเชิงอนุรักษ์ หรือที่มักเรียกกันว่า ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน

ระบบการเกษตรที่ยั่งยืนเน้นการจัดการทรัพยากรให้เกิดผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดพิษภัยต่อมนุษย์ สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปพร้อม ๆ กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เป็นระบบการเกษตรที่ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ลดการปนเปื้อนของสารพิษในผลผลิต ในสิ่งแวดล้อมและการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน ไม่ให้ความสำคัญต่อการเพิ่มรายได้ โดยการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ แต่เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น และการใช้ปฏิสัมพันธ์ หรือเอกลักษณ์ของธรรมชาติ ที่เกิดขึ้น คือใช้ปฏิบัติสัมพันธ์ที่เป็นบวกให้เกิดประโยชน์ และป้องกันปฏิสัมพันธ์ที่เป็นลบไม่ให้เกิดขึ้น ความสำเร็จของการปรับโครงสร้างระบบการเกษตรจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายในลักษณะพหุภาคี โดยสร้างกลุ่มเกษตรกรให้เป็นแกนกลาง ส่วนหน่วยงานอื่น ๆ ให้เป็นผู้สนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ธุรกิจเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ ทิศทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบการเกษตร ควรมีแนวทางดังนี้

การวิจัย ควรมีการวิจัยแบบสหวิทยาการ โดยมีการวิจัยทั้งด้านการตลาด เศรษฐกิจ สังคม พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ความหลากหลายทางชีวภาพ การ

แปรรูปผลผลิต ฯลฯ โดยให้ความสำคัญต่องานวิจัย ที่จะนำไปสู่ การพัฒนาระบบ การเกษตรที่มีความยั่งยืน ซึ่งอาจมีความจำเป็น ต้องปรับเปลี่ยน โครงสร้างของ องค์กร และจัดสรรงบประมาณให้ สอดคล้องกันด้วย

เทคโนโลยี การผลิต พัฒนาเทคโนโลยี ที่มีความเหมาะสมต่อเกษตรกร และสอดคล้องกับ ศักยภาพของท้องถิ่น สามารถยกระดับ การพึ่งตนเองของเกษตรกร ใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่นเป็นหลัก ลดการใช้ สารเคมี และทำรายได้ให้แก่ เกษตรกรไม่น้อยกว่ารายได้ขั้นต่ำของภาคเศรษฐกิจอื่น ทั้งยังช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้ เกษตรกรเข้ามา มีส่วนร่วมในการพัฒนาเทคโนโลยี

ปัจจัยการผลิต ส่งเสริมการใช้พันธุ์พืช สัตว์ ที่มีความต้านทานโรค และศัตรูต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์ไม้ยืนต้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ ระบบพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์นั้น สามารถเจริญเติบโต และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่แปรปรวนได้ดี พร้อมทั้งมีมาตรการควบคุมคุณภาพที่ดี ในการส่งเสริมพันธุ์ พืชพันธุ์สัตว์ให้แก่เกษตรกร

ทุน จัดหาเงินกู้ระยะยาวให้แก่เกษตรกร เพื่อลงทุนในการปรับปรุง โครงสร้างระบบการเกษตร พร้อมทั้งหามาตรการควบคุม ติดตามการใช้ ในการ ลงทุนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการเกษตร

เทคโนโลยี การแปรรูป พัฒนาเทคโนโลยี การแปรรูปเพื่อรองรับผล ผลิตที่ได้จากการปรับโครงสร้างระบบการเกษตร ควรใช้เทคโนโลยี ที่ใช้เงินลงทุน น้อย ครวเรือนหรือชุมชนสามารถนำไปปรับใช้ โดยส่งเสริมให้ องค์กรหรือ สถาบันวิชาการในท้องถิ่น ร่วมกับเกษตรกรพัฒนาเทคโนโลยี

การตลาด ส่งเสริมให้ กลุ่มเกษตรกร ทำการตลาดในระดับท้องถิ่น และสนับสนุนให้ ภาคธุรกิจ เอกชนเข้ามามี ส่วนในการพัฒนาความรู้ ในด้านการ บริหารจัดการ ทักษะ และประสบการณ์ในเชิงธุรกิจให้แก่เกษตรกร และร่วมมือใน ด้านการตลาดที่กว้างขวางออกไป

ข้อมูลข่าวสาร พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะทางด้านการ ตลาด การผลิต การแปรรูป ข้อมูลทางกายภาพ และชีวภาพของท้องถิ่นเพื่อให้ เกษตรกรเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทันเหตุการณ์ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำไปใช้ในการ ตัดสินใจ วางแผนการผลิต การแปรรูป และการตลาด

การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาแบบบูรณาการ ที่เน้นความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนทุกคนในสังคม ให้ดีขึ้นอย่างมั่นคงในระยะยาว จึงกำหนดทิศทางของการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในระบบการเกษตรที่ยั่งยืนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่เกษตรกรได้อย่างถาวร คือ ลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตตกต่ำ การแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ การระบาดของโรคและศัตรูต่างๆ เกษตรกรจะมีงานทำตลอดปี ลดการใช้สารเคมีในการควบคุมศัตรูพืช และในการบำรุงดิน เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ จึงมีโอกาสนำมาพัฒนาตนเองและท้องถิ่น การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมืองใหญ่ ลดลง ผลที่ตามมาคือ ปัญหาต่างๆ ในสังคมเมืองลดน้อยลง สิ่งแวดล้อมดีขึ้น อาหารที่ใช้บริโภคมีคุณภาพสูงและปลอดภัยจากการปนเปื้อนจากสารพิษ ดังนั้นการปรับโครงสร้างระบบการเกษตรจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

2.3 เกษตรที่ยั่งยืน

คำว่า “เกษตรที่ยั่งยืน” เป็นคำที่เพิ่งเข้ามาสู่ความสนใจของเกษตรกรไทยเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นแนวคิดประการหนึ่งในการเสนอเป็นทางออกสำหรับเกษตรกร หลังจากเกิดวิกฤติการณ์ราคาข้าวตกต่ำในปี 2528 โดยแปลมาจากคำว่า “Sustainable Agriculture”

2.3.1 แนวคิดและความหมายของเกษตรที่ยั่งยืน

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, (2535 : 101) ซึ่งเป็นนักพัฒนาองค์กรเอกชน (NGO) ที่ทำงานทางด้านเกษตรที่ยั่งยืน ได้ให้คำจำกัดความของเกษตรยั่งยืนเอาไว้ว่า “คือการเกษตรกรรมแนวใหม่ ที่มีพื้นฐานการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยา โดยสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค”

ขณะนั้น รัตนวราหะ, (2534 : 24) นักวิชาการกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ให้คำจำกัดความ การเกษตรที่ยั่งยืน หมายถึงความสามารถของ ระบบที่จะรักษาอัตราของการผลิตให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายภายใต้สภาพแวดล้อมเลวร้าย หรือไม่เหมาะสม ซึ่งอาจจะเกิดอยู่เป็นประจำจนเป็นลักษณะประจำของท้องถิ่น เช่น ดินเป็นกรด ดินเค็ม พื้นที่มีน้ำท่วมทุกปี หรือเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน อากาศแล้ง โรคพืชระบาด เป็นต้น

ความยั่งยืนหรือถาวรภาพนั้นเป็นอย่างไร จะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างระบบการเกษตรที่มี ไม้ผลเป็นพืชหลักกับระบบการเกษตรที่มีพืชล้มลุก เช่น ฝ้าย ข้าวโพด ฯลฯ เป็นพืชหลักจะเห็นว่าในสภาพของระบบที่มี ไม้ยืนต้นเป็นพืชหลัก จะมีความยั่งยืนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าพืชล้มลุก

ส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ การพัฒนาแบบบูรณาการ ที่เน้นความเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคมให้ดีขึ้นอย่างมั่นคงในระยะยาว ดังนั้นทิศทางการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน ควรมีลักษณะที่เชื่อมโยงในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกันกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปโดยรวม การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของวันนี้ ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนานไปถึงอนาคต เพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลังโดยไม่ละเลยชีวิตความเป็นอยู่ของคนในรุ่นปัจจุบัน

การพัฒนาทางการเกษตรโดยยึดรูปแบบเกษตรแผนใหม่ที่ผ่านมานั้น ได้ประสบความล้มเหลว ชาวไร่ชาวนายังยากจนลำบาก คนจำนวนมากอยู่ในภาวะขาดโภชนาการ มนุษย์ได้กระทำการรุนแรงกับธรรมชาติมากขึ้น จนกระทั่งมนุษย์แทบจะอยู่ไม่ได้ ในสิ่งที่เบ็ดเสร็จในขณะนี้ ชุมชนจำนวนมากตกอยู่ในสภาพเสี่ยงต่อการแตกสลาย จึงอาจสรุปได้ว่าการพัฒนาการเกษตรที่เป็นอยู่นี้เป็นการทำการเกษตรที่ไม่ยั่งยืน จึงได้มีการแสวงหาทางเลือกอื่นในการทำการเกษตร ทางเลือกในการพัฒนาการเกษตรนั้นเรียกว่า การเกษตรที่ยั่งยืน (กมลภาสิน, 2535 : 11-38)

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (1966 : 61) ได้สรุปสาระสำคัญเรื่องเกษตรที่ยั่งยืนไว้ในนิตยสาร Journal of Ecology ประจำเดือน มกราคม-เมษายน ปี 1966 ว่า ระบบเกษตรที่ยั่งยืนเน้นการจัดการทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนไม่ก่อให้เกิดพิษภัยต่อมนุษย์ สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เป็นระบบการเกษตรที่ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ การลดการปนเปื้อนของสารพิษในผลผลิต และในสิ่งแวดล้อม และการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพื่อให้อาหารเกษตรสามารถพึ่งตนเองได้

ความพยายามในการทำความเข้าใจต่อเรื่อง “เกษตรที่ยั่งยืน” หลายส่วนมองว่าเป็นแนวคิดในการทำเกษตรแนวใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ และมองว่าระบบเกษตรที่ยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์เป็นระบบเศรษฐกิจ สังคม ที่ดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางนิเวศซึ่งสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน การปรับเปลี่ยนระบบวิถีชีวิตจากการมองแบบแยกส่วนมาเป็นการมองแบบองค์รวม(holistic thinking) นี้เป็นพื้นฐานอันสำคัญ ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาและความหมายที่อยู่เบื้องหลังแนวคิด “เกษตรที่ยั่งยืน”

2.3.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่ยั่งยืน

การเกษตรที่ยั่งยืนจะต้องเกี่ยวข้องกับบริบทต่างๆ 3 ด้านด้วยกัน คือ 1. เศรษฐกิจ 2. สิ่งแวดล้อม 3. สังคมการเมืองวัฒนธรรม ปัจจัยทั้งสามประการ มีความสัมพันธ์ที่เหลื่อมกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ อย่างเด็ดขาด ทุกส่วนเป็นเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อน

1) ด้านเศรษฐกิจ

การเกษตรที่ยั่งยืน เป็นระบบการเกษตรที่มีความแตกต่างจากระบบการเกษตรแผนใหม่ โดยการเกษตรที่ยั่งยืนปฏิเสธการผลิตเพื่อขายและส่งออกอย่างเดียว หากแต่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นเป็นสำคัญ การปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นหลักมาเป็นการผลิตเพื่อการดำรงชีพเช่นนี้ ช่วยให้เกษตรกรสามารถถอนตัวออกจากตลาด ผนวก

ผนวกกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจการตลาด ซึ่งทำให้เกษตรกรมีบทบาทเป็นเพียง “เบี้ย” หนึ่งของระบบ ทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และการพึ่งพาตนเอง (self-reliance) ให้กับระบบตลาดทำหน้าที่ตัดสินใจแทน ทั้งในด้านการเลือกปัจจัยการผลิต การเลือกเทคนิคการผลิต และการจัดสรร การกระจาย ผลผลิต

2) ด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งมีชีวิตทั้งพืช และสัตว์มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน คือพึ่งพาเกี่ยวเนื่องกันหรือเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน ลักษณะดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญของความยั่งยืนของระบบนิเวศ ระบบนิเวศการเกษตรเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศรวมในท้องถิ่น ที่มีระบบวงจรของทรัพยากรที่มีการหมุนเวียนทดแทนกันอย่างไม่จบสิ้น การเกษตรที่ยั่งยืนได้ให้ความสำคัญต่อระบบวงจรและความสัมพันธ์ของระบบนิเวศเกษตรกับระบบนิเวศโดยรวม โดยยึดความสำคัญในการทำเกษตรเพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับระบบนิเวศท้องถิ่น โดยไม่ก่อให้เกิดการทำลายสมดุลนิเวศและผลกระทบต่อวงจรทรัพยากร ซึ่งเป็นกลไกธรรมชาติในการรักษาความยั่งยืนไว้

ความหลากหลายของพันธุ์พืช และสัตว์ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในระบบเกษตรที่ยั่งยืน เพราะความหลากหลายนี้จะทำหน้าที่ลดความเสี่ยงภัยจากธรรมชาติ และความผันผวนของราคา ในระบบเศรษฐกิจการตลาด การทำเกษตรที่มีพืชและสัตว์หลากหลาย จึงช่วยให้เกษตรกรไม่ต้องแขวนชีวิตของตนไว้กับพืชและสัตว์เพียงสายพันธุ์เดียวหรือชนิดเดียว นอกเหนือจากนี้ ความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ ยังช่วยทำหน้าที่เสมือนธนาคารพันธุ์กรรมให้กับเกษตรกร ทรัพยากรพันธุ์กรรมเหล่านี้ มีทั้งประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกรเอง เช่น ช่วยในการปรับปรุงพันธุ์ และนอกจากนี้ยังมีประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพันธุ์กรรมเหล่านี้ อาจมีประโยชน์ในวงการแพทย์ และอุตสาหกรรมอื่น ๆ

สุขภาพของผู้ผลิต และผู้บริโภคที่ได้การฟื้นฟูจากการลด และเลิกการใช้สารเคมีในการผลิตอาหาร และการบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่สูงกว่าผลผลิตจากพันธุ์พืช และสัตว์ที่ได้จากการคัดเลือกเพื่อการผลิตเพื่อการค้า

ที่เน้นในเรื่องปริมาณและมาตรฐานภายนอกเป็นหลัก สุขภาพที่ดีขึ้นของผู้ผลิตและผู้บริโภคในแง่ นี้ เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคม ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์มากกว่าทางวัตถุ

3) มิติทางด้านสังคมการเมือง/วัฒนธรรม

ภาพลักษณ์ที่เด่นชัดของวิถีชีวิตในภาคเกษตรก็คือ ความมีอิสระ (autonomy) โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรมีอิสระในการที่จะเลือกที่จะทำการผลิตผลผลิตชนิดต่าง ๆ เลือกเวลาในการทำงาน และมีอำนาจในการตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ อย่างอิสระ แต่ทว่าการพัฒนาของภาคเกษตรที่ผ่านมา ความเป็นอิสระดังกล่าวเริ่มลดลงอย่างชัดเจน เกษตรกรเริ่มมีข้อจำกัดที่ถูกกำหนดโดยสถาบันภายนอก เช่น กลไกตลาด กฎหมาย มากขึ้นเรื่อย ๆ ยกตัวอย่างเช่น ข้อจำกัดในการเลือกพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ถูกกำหนดโดยความต้องการของระบบตลาดมากขึ้น ข้อจำกัดในการเลือกพันธุ์เทคนิคการผลิต ที่ถูกกำหนดโดยพันธุ์จากการค้นคว้าในห้องทดลอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อระบบธุรกิจการเกษตรแบบพันธสัญญา (contract farming agribusiness) เริ่มเข้ามามีบทบาทในภาคการเกษตร เพราะในระบบดังกล่าวบริษัทธุรกิจจะทำหน้าที่ตัดสินใจแทนเกษตรกร โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับการผลิตทั้งหมด ส่วนเกษตรกรเหลือเพียงบทบาทหน้าที่ในการเป็นแรงงานรับจ้างในที่ดินของตน ดังนั้นการเกษตรที่ยั่งยืน จึงต้องหันกลับมาฟื้นฟูระบบวิถีชีวิตที่เป็นอิสระของเกษตรกรอีกครั้งหนึ่ง

การที่วิถีการผลิตของเกษตรกรที่ยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ร่วมกันของชาวบ้านในลักษณะชุมชนท้องถิ่น เพราะการผลิตและการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่ต้องอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การทำการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อระบบสมดุลของระบบนิเวศของเกษตรกรเพียงรายเคียว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบไม่มากนัก น้อยต่อเกษตรกรข้างเคียงในชุมชน

ความเท่าเทียมและความยุติธรรมทางสังคม ก็เป็นอีกเป้าหมายหนึ่งของเกษตรกรที่ยั่งยืน โดยเริ่มตั้งแต่การกระจายการถือครองที่ดินอย่างเท่าเทียม การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความยุติธรรม และมีความเท่าเทียมกันในสังคมอย่างแท้จริง การปรับเปลี่ยนระบบกลไกตลาดใหม่ ที่

เน้นการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาทางสังคมการเมือง ตลอดจนการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนให้กลับคืนมาอีกด้วย

2.4 พัฒนาการของการเกษตรที่ยั่งยืนในระดับสากล

การเกษตรที่ยั่งยืนในระดับสากล ยึดหลักปรัชญาแบบองค์รวม ยึดเอาธรรมชาติเป็นแบบจำลองของการเกษตรที่ยั่งยืน ที่ผ่านมามีกลุ่มต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

2.4.1 กลุ่มการเกษตรแบบไบโอดินามิก (Biodynamic Agriculture)

กลุ่ม Biodynamic Agriculture เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากแนวคิดเกษตรกรรมองค์รวมของชาวเยอรมันชื่อ รูดอล์ฟ สเตเนอร์ (Rudolf Steiner) ซึ่งเป็นแกนนำชาวนาที่รู้จักกันดี ในนามของ “Anthrosophical Farmer” ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 โดยผ่านการสานต่อแนวคิดโดยนักคิดนักเขียน 2 ท่าน คือ Hans Driesh และ Ehrenfried Pfeiffer ได้สืบต่อมา ซึ่งเป็นชาวเยอรมันทั้งสองคน โดยคนหลังได้สะท้อนแนวคิดไว้ในงานเขียน 3 ชิ้น คือ Biodynamic Farming and Gardening (2486), The Earth Face and Humanity Destiny (2490) และ Biodynamic : Three Introductory Artcles (2499) และยังมี A.Baker ซึ่งมีงานเขียนที่สำคัญคือ The Laboring Earth (2483)

หลักการ ที่สำคัญของกลุ่ม คือ “เกษตรกรรม คือ วิถีแห่งชีวิต เกษตรกรต้องมีภาระหน้าที่ต่อผืนแผ่นดินที่ตนครอบครอง สัมพันธภาพที่ใกล้ชิดกับพืชและสัตว์ในฟาร์ม สิ่งเหล่านี้ คือที่มาของผลผลิตและคุณภาพฟาร์ม ระบบเกษตรกรรมต้องสามารถสร้างความสมดุลของระบบนิเวศโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้มิได้ปล่อยให้ธรรมชาติเป็นผู้จัดการทุกสิ่ง แต่มนุษย์ต้องทำงานร่วมกับธรรมชาติ โดยไม่พยายามแทรกแซงในสิ่งที่ธรรมชาติทำเองได้

กลุ่ม Biodynamic Agriculture เคลื่อนไหวเผยแพร่อุดมการณ์แนวคิด โดยมีสัญลักษณ์เทพเจ้า Demeter หรือเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์รวม

ของกลุ่ม และรายงานผลการปฏิบัติด้านการเกษตรด้วยวารสารชื่อ Demeter ในทศวรรษที่ 1930 ระบบฟาร์มของกลุ่ม Biodynamic มีลักษณะหลายประการคล้ายกับฟาร์มเกษตรกรรมอินทรีย์ เช่น ไม่ใช้สารเคมี หมุนเวียนของเสียในฟาร์มกลับมาใช้ใหม่ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลายชนิดหมุนเวียนเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้มีความสำคัญสูงสุดต่อดิน เพราะถือว่าดินเป็นพื้นฐานความอุดมสมบูรณ์ของพืช และสัตว์และรวมถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนผืนดินนั้น

อุดมการณ์ของกลุ่ม Biodynamic Agriculture คือ การเชื่อมั่นในพลังของจักรวาล พลังของพืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ปฏิบัติการที่สะท้อนถึงความเชื่อดังกล่าว เช่น การเพาะปลูก โดยอาศัยความรู้พื้นบ้านของชาวยุโรป การเลือกเวลาและวันปลูกที่เหมาะสมตามการโคจรของดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ การเติม “พลัง” ให้กับดินโดยการนำพืชจำพวกสมุนไพรมากมายชนิดมาเตรียมเป็นสารละลายเจือจางแล้วนำไปฉีดพ่นให้กับดิน ปัจจุบันเกษตรกรที่ทำตามแนวคิดของกลุ่มนี้มิใช่ในประเทศยุโรปและสแกนดิเนเวีย (เดชา ศิริภัทร์, 2532:103-104)

2.4.2 กลุ่ม ฮิวมัส ฟาร์มมิ่ง (Humus Farming)

ฮิวมัส ฟาร์มมิ่ง (Humus Farming) เป็นกลุ่มที่แตกแขนงมาจากกลุ่ม Biodynamic โดยกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญต่อการใช้อิวมัส หรืออินทรีย์วัตถุในการบำรุงดิน บทบาทของกลุ่มเริ่มเด่นชัดในช่วงทศวรรษที่ 1930 และ 1960 ผู้มีบทบาทสำคัญที่เผยแพร่แนวความคิดและความสำคัญของฮิวมัสในการปรับปรุงดิน เช่น D.Brown, I.Roberts, S.Fletcher และ S.Waksman ซึ่งทั้ง 4 ท่านเป็นชาวอังกฤษ ได้เผยแพร่แนวความคิดและหลักการในทางปฏิบัติไว้ในหนังสือ The Field Book of Manures or the American Mulch Book (พ.ศ.2498) The Fertility of the land (พ.ศ.2500), Soil:How To Handle and Improve Them(พ.ศ.2500), และ Humus:Origin Chemical Composition and Importance in Nature (พ.ศ.2479) ตามลำดับ งานของกลุ่มมิได้มีเพียงการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ ในการทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยสด และการเปิดแ่งมุมต่าง ๆ ในการศึกษาผลกระทบของปุ๋ยเคมีเท่านั้น หากแต่ผลงานเขียนในเชิงปรัชญาของนักคิดในกลุ่ม โดยเฉพาะงานเขียนของ F.Skes 3 เล่ม

คือ Human and the Farmer (พ.ศ.2486), Food farming and the Future (พ.ศ.2494) และ Modern Humus Farming (พ.ศ.2502) และงานเขียนของ A.Seifest ชื่อ Compost(2495) ได้เป็นแรงผลักดัน และเสริมความเข้มแข็งให้แก่กระบวนการเกษตรกรรมอินทรีย์วัตถุด้วย (อ้างใน วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ บก.2539:35)

2.4.3 กลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์ (Organic Farming)

กลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์เกิดขึ้นได้เสีย และมีความสัมพันธ์กับกลุ่ม Biodynamic โดยเกิดขึ้นก่อนในยุโรปที่ประเทศเยอรมัน ความแตกต่างระหว่างกลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์กับกลุ่ม Biodynamic อยู่ที่กลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์ให้ความสำคัญกับการวิจัยทางการเกษตรค่อนข้างมาก ในขณะที่กลุ่ม Biodynamic ให้ความสนใจในทางปรัชญามากกว่า งานเขียนและงานวิจัยในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาระบบเกษตรกรรมอินทรีย์ เช่น ในปี พ.ศ.2479 Alwin Seifest ได้นำเสนอผลการวิจัยทางการเกษตรกรรมอินทรีย์ต่อกระทรวงเกษตรเยอรมัน โดยได้ย้ำเน้นความสำคัญของการใช้พืชคลุมดิน(Mulching)วิธีทำการเกษตรโดยไม่ไถพรวน ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธการทำเกษตรเชิงเดี่ยว(Monoculture) ซึ่งต้องปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวในพื้นที่ใหญ่ๆ

ในปี พ.ศ.2486เซอร์ อัลเบิร์ต ฮอวาร์ด (Sir Albert Howard) นักปฐพีชาวอังกฤษได้พิมพ์ผลงานชิ้นสำคัญ ชื่อ “คัมภีร์เกษตร” (An Agricultural Testament) ซึ่งเป็นงานเขียนที่ได้วางหลักการเกษตรกรรมอินทรีย์ที่สำคัญไว้เป็นครั้งแรก ต่อมาอีก 1 ปี (พ.ศ.2487)เลดี้ อีฟ บัลโฟร์ (Lady Eve Balfour) ชาวอังกฤษ ได้ตีพิมพ์ผลงานชื่อ “ดินมีชีวิต” (The Living Soil) โดยได้อธิบายให้เห็นถึงสายใยอันซับซ้อนของการใช้พลังงาน และเส้นสายการสร้างความอุดมสมบูรณ์ที่เชื่อมโยงระหว่างดวงอาทิตย์กับดิน จุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตต่างๆ กับพืชและกับมนุษย์ในที่สุด อย่างไรก็ตามกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในยุโรป จำต้องยุติลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น และล่วงเลยมาถึงปี พ.ศ.2503 กลุ่มเกษตรกรรมอินทรีย์จึงกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่งโดยมี “สมาคมดิน” (Soil Association) หรือขบวนการกลับไปสู่

แม่ ธรณี (Back-to-the-land) ได้ แสดงบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันที่ ให้ เกษตรกรรมอินทรีย์ กลับมารวมทั้ง อีกครั้งหนึ่ง

Soil Association ได้รับการก่อตั้งอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2488 ใน ประเทศอังกฤษ โดยมีวารสารประจำสมาคมเพื่อ Mother Earth และ Journal of the Soil Association เป็นสื่อในการเผยแพร่ แนวคิดและผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ เกษตรกรรมอินทรีย์ งานหลักของสมาคมเน้นการวิจัยผลกระทบสารเคมีต่อมนุษย์ เช่น การจัดพิมพ์งานของ Jorian Jenks ชื่อ We are What We Eat งานชิ้นนี้มี อิทธิพลสูงต่อการศึกษาผลกระทบของยาและสารเคมีต่อมนุษย์ในยุคถัดมา นอกจาก การเผยแพร่ หนังสือ เอกสารต่าง ๆ แล้ว สมาคมยังได้ทำหน้าที่รวบรวมผู้สนับสนุน เกษตรกรรมอินทรีย์ ที่กระจัดกระจายอันเนื่องมาจากสงคราม ในขณะเดียวกัน ก็ เป็นศูนย์พบปะระหว่างเกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมอินทรีย์ในอังกฤษ และถือ ได้ว่าเป็นกลุ่มผลักดันด้านสิ่งแวดล้อมกลุ่มแรกในอังกฤษอีกด้วย

ประมาณปี พ.ศ.2503 สมาคมได้ ขยายสาขาและแนวคิดการทำ การ เกษตรกรรมอินทรีย์ ไปยังประเทศฝรั่งเศส ที่ฝรั่งเศส สมาคมได้เผยแพร่แนวความคิด โดยผ่านวารสารชื่อ Nature et Progres ซึ่งเป็นวารสารในลักษณะเดียวกันกับ Demeter ของกลุ่ม Biodynamic Agriculture ของประเทศเยอรมัน

ในประเทศญี่ปุ่น เกษตรกรรมอินทรีย์เข้าไปมีบทบาทประมาณ ค.ศ.1910 พ.ศ.2513 โดยในปี พ.ศ.2514 นักวิทยาศาสตร์และนายแพทย์ที่ตระหนักถึงพิษภัย ของยาและสารเคมีที่ตกค้างในอาหาร รวมตัวกันก่อตั้งสหกรณ์ Nippon Yukinogyo Kenkyukai เพื่อเป็นเวทีพบปะระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคอาหารปลอดสารเคมี และ สมาชิกกลุ่มได้ มี โอกาสตกลงซื้อขายผลผลิต สหกรณ์ดังกล่าวปี ปัจจุบันนี้ สมาชิก ที่เป็นผู้ผลิตกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ของประเทศจำนวนประมาณร้อยละ 1 ของ จำนวนเกษตรกรทั้งหมด กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในญี่ปุ่นเป็นกลุ่มที่มีการประสาน แนวคิดเกษตรกรรมอินทรีย์ จากตะวันตกเข้ากับระบบการทำเกษตรกรรมดั้งเดิมของ ญี่ปุ่น (Keishi Amano 1989:P.177-180)

ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการผลักดันระบบเกษตรกรรม แขนงใหม่ ของโลกนั้น เกษตรกรรมอินทรีย์เข้ามามี บทบาทภายหลังการตีพิมพ์งาน ของ J.L.Rodale ชาวสหรัฐอเมริกาซึ่งรับอิทธิพลทางความคิดจาก ไฮวาร์ด

ชื่อ Play Dirt ในปี พ.ศ.2488 และโรดล ได้มีบทบาทในฐานะศูนย์กลางของการผลักดันเกษตรกรรมอินทรีย์ในอเมริกาอย่างจริงจัง ภายใต้กิจกรรมเกี่ยวกับการวิจัยและเผยแพร่ของสถาบันโรดล และสำนักพิมพ์โรดล เกษตรกรรมอินทรีย์ในอเมริกาได้เคลื่อนไหวต่อเนื่องมาจนถึง ปี พ.ศ.2503 อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2523 “โรดลคนที่สอง Robert Rodale” เข้ามามีบทบาทเกษตรกรรมอินทรีย์ของอเมริกาได้รับการเรียกขานอีกอย่างว่า “เกษตรกรรมฟื้นฟู”

2.4.4 กลุ่มเกษตรกรรมฟื้นฟู (Regenerative Agriculture)

การเรียกร้องให้มีการทำเกษตรกรรมฟื้นฟูปี พ.ศ.2482 ซึ่งเป็นการเรียกร้อง E.Kolisko และ L.Kolisko ชาวสหรัฐอเมริกา ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “Agfriculture Tomorrow” แต่คำว่า “เกษตรกรรมฟื้นฟู” ในช่วงนั้นยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากสังคมวงกว้างจนกระทั่งปี พ.ศ.2525 Robert Rodale ชาวสหรัฐอเมริกา ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรจะเปลี่ยนคำจากเกษตรอินทรีย์ ที่ J.L.Rodale ใช้ในการเคลื่อนไหวเกษตรกรรมที่ยั่งยืนในอเมริกาในปี พ.ศ.2503 มาเป็น “เกษตรกรรมฟื้นฟู” ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่าเกษตรกรรมอินทรีย์มีความหมาย คำจำกัดความไม่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางสังคม Robert Rodaled ได้ให้ความหมาย “เกษตรกรรมฟื้นฟู” ไว้ว่าหมายถึงระบบการเกษตรที่ เพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของดินและฐานทางชีวภาพของดิน ควบคู่ไปกับการเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิต และเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและทางชีวภาพสูง ลดการทำลายระบบนิเวศนอกฟาร์ม ปลอดจากการใช้สารเคมีที่ทำลายชีวิตทั้งปวงในการผลิตอาหาร รวมทั้งเป็นระบบที่ตอบสนองด้านเศรษฐกิจของประชาชน และในช่วงของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบการเกษตรที่ลดการพึ่งพิงทรัพยากรที่ไม่อาจฟื้นฟูกลับคืนมาได้ อีก

จากนิยามดังกล่าว จะเห็นได้ว่า Robert Rodale ได้ก้าวข้ามข้อจำกัดของเกษตรกรรมอินทรีย์ และสามารถดึงเอาระบบการผลิตที่ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกเข้ามาอยู่ภายใต้การเคลื่อนไหวของขบวนการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนในปีปัจจุบัน Robert Rodale ยังคงเคลื่อนไหวผลักดันเกษตรกรรมที่ยั่งยืนภายใต้ศูนย์วิจัยโรดล

และสถาบันโรเคล ควบคู่ไปกับขบวนการเกษตรกรรมอินทรีย์ที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในสหรัฐอเมริกา

2.4.5 กลุ่มเกษตรกรรมธรรมชาติ (Natural Farming)

เกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นรูปแบบการเกษตรที่ยั่งยืน ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากเกษตรกรชาวญี่ปุ่นชื่อ มาซาโนบุ ฟูกุโอะกะ (Mazanobu Fukuoga) หลักการสำคัญของการทำการเกษตรกรรมธรรมชาติ ฟูกุโอะกะ ถ่ายทอดไว้หนังสือ 3 เล่ม คือ One Straw Revolution : The Road to Nature และ The Nature Way of Farming โดยสรุป คือการทำการเกษตรกรรมแบบ “ไม่กระทำ” (Doing Nothing farming) ซึ่งหมายถึง การยุติการกระทำที่เป็นการแทรกแซงธรรมชาติ และเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางอย่างสิ้นเชิง มาเป็นเกษตรกรรมแนวทางใหม่ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ฟูกุโอะกะเสนอให้ ทบทวนวิถี และเป้าหมายของมนุษย์ ซึ่งมองตัวเอง และความต้องการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งปวง เขาได้เสนอว่า ความคิดเช่นนั้นเป็นรากฐานสำคัญของปัญหาเกษตรกรรมที่เป็นอยู่ ดังเช่น การแบ่งแยกแมลงที่มีประโยชน์ออกจากแมลงที่เป็นโทษ แบ่งแยกพืชที่ปลูกกับวัชพืช ทั้งนี้เนื่องจากในโลกธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตต่างอยู่ร่วมกัน การแบ่งแยกเป็นเรื่องไร้สาระและนำไปสู่ “การทำลาย” สิ่งที่มีมนุษย์ “ไม่ต้องการ” ในที่สุดการทำลายดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์เอง ฟูกุโอะกะ ได้ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งในที่สุดได้ทำอันตรายต่อทุกสิ่งรวมทั้งตัวของมนุษย์ด้วย

เกษตรกรรมธรรมชาติ จึงทำได้เป็นเพียงการเกษตรเท่านั้น แต่เป็นวิถีแห่งการบ่มเพาะความสมบูรณ์ของมนุษย์ และการเข้าถึงธรรมชาติ แม้ว่า ฟูกุโอะกะ จะได้ทำการทดลองเกษตรธรรมชาติมาเกือบ 40 ปี และได้รับความสำเร็จเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่เขากล่าวอ้างว่าระบบเกษตรที่เขาทำอยู่นั้นยังห่างไกลกับการเกษตรธรรมชาติ ตามความหมายที่เขาหมายถึงจริง ๆ แนวคิด และวิธีปฏิบัติ โดยการไม่กระทำ 4 ประการของ ฟูกุโอะกะ คือ การไม่ไถพรวน การไม่ใส่ปุ๋ย การไม่กำจัดแมลง ภาระการไม่กำจัดวัชพืช ถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของขบวนการเกษตรกรรมธรรมชาติและได้แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศใน

ทวีปเอเชีย แนวความคิดของฟูงุโอะกะ ได้บรรลุผลในทางปฏิบัติ ทั้งในฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย บังกลาเทศ และบางส่วนของประเทศไทย ซึ่งมีเกษตรกรได้รับเอาแนวความคิดมาปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำนาธรรมชาติ ของ นายคำเตื่อง ภาณี เกษตรกรจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ประสบความสำเร็จเมื่อปี 2533 ได้กระตุ้นให้เกิดการทดลองทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ขึ้นเป็นจำนวนมากในทั่วประเทศของประเทศไทย

2.4.6 กลุ่มเกษตรกรรมจุลินทรีย์ของคิ วเซ (Kyusei Natural Farming)

เป็นเกษตรกรรมยั่งยืนที่อีกรูปแบบหนึ่งได้กำเนิดขึ้นที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นเกษตรกรรมธรรมชาติ ที่ให้ความสำคัญกับการใช้จุลินทรีย์ หรือที่เรียกกันว่า “เกษตรกรรมธรรมชาติ คิ วเซ” (Kyusei Natural Farming) เกษตรกรรมธรรมชาติแนวนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดของชาวญี่ปุ่น Moishi Okada ผู้ก่อตั้งศาสนาใหม่ที่ชื่อว่า “Seikai Kyusei Kyo” (ศาสนาโลกแห่งโลก) เมื่อปี พ.ศ.2496 โดยมาจากความเชื่อที่ว่า “โลกสามารถเปลี่ยนให้เป็นแดนสวรรค์ได้ ด้วยการกำจัดเชื้อโรคร้าย ความยากจน และความขัดแย้ง” เกษตรกรรมแบบคิ วเซ มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเกษตรกรรมรูปแบบอื่น ๆ ตรงที่ให้ความสำคัญกับจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพ (Effective microorganism : EM) ให้เป็นตัวเร่งการปรับปรุงดิน ปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ของศาสนาเซไกคิ วเซ ได้เผยแพร่การทำเกษตรแนวนี้ ไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ไต้หวัน บราซิล ไทย และสหรัฐอเมริกา

2.4.7 กลุ่มเกษตรกรรมถาวร (Permaculture)

เกษตรกรรมถาวรเป็นเกษตรกรรมธรรมชาติอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวความคิดทางปรัชญาของ ฟูงุโอะกะ ที่ปรากฏในหนังสือ The One Stew Revolution โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับธรรมชาติ และความเชื่อที่ว่า พืชและสัตว์มีค่ามากกว่าการเป็นเพียงระบบการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น

เกษตรกรรมแนวนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นในออสเตรเลียเมื่อปี พ.ศ.2521 ผู้มีบทบาทสำคัญได้แก่ Bill Molison และ David Holmgren ชาวออสเตรเลีย ซึ่ง ได้ถ่ายทอดแนวคิดการทำเกษตรกรรมถาวรไว้ในหนังสือหลายเล่ม เช่น Permaculture One: Perennial Agriculture for Human Settlements (พ.ศ.2521), Permaculture Two : Practical Design for Town and Country in Permanent Agriculture (พ.ศ.2522) เป็นต้น เกษตรกรรมถาวรตามแนวความคิดดังกล่าว หมายถึงระบบเกษตรกรรมที่มุ่งรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นหรือคงอยู่เสมอ เป็นระบบการเกษตรที่มุ่งสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยให้ความสำคัญกับผลผลิตจากห่วงโซ่อาหารต้น ๆ และการหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นของเสียหรือพลังงาน ความแตกต่างระหว่างเกษตรกรรมถาวรกับการเกษตรที่ยั่งยืนอื่น ๆ คือ การเน้นบทบาทของการออกแบบ การวางแผน การวางผัง การจัดการไร่นา ที่อยู่อาศัย และกิจกรรมอื่น ๆ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันเกษตรกรรมถาวร ได้รับการนำไปทดลองปฏิบัติที่ภูมิภาคของประเทศออสเตรเลีย และได้รับการสนับสนุนจากผู้คนจำนวนมากจากทั่วโลก โดยมีเครือข่ายการปฏิบัติงานอยู่หลายประเทศ และมีวารสารเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในกลุ่มและผู้สนใจทั่วไป ชื่อ The International Permaculture Journal โดยมี Robys Francis เป็นบรรณาธิการ

2.5 พัฒนาของการเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทย

การเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทย ได้ก่อกำเนิดขึ้นจากการที่เกษตรกรแผนใหม่มีปัญญา แม้ว่าเกษตรกรรมแผนใหม่ จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือระบบเกษตรดั้งเดิมในประเทศไทยไม่นานนัก แต่ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ ได้ก่อผลกระทบหลายประการ นอกจากแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไม่บรรลุผลตามเป้าหมายแล้ว ในทางตรงกันข้ามเกษตรกรรมแผนใหม่ กลับนำมาซึ่งความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจระหว่างเกษตรกรกับผู้ที่อยู่ในภาคอื่น ๆ และระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาราษฎรที่สะสมในดิน น้ำ

อากาศ และสิ่งแวดล้อมโดยรวม ปัญหาการพังทลายของทรัพยากรพันธุกรรม รวมทั้งการพึ่งตนเองไม่ได้ทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับประเทศ

จากสภาพการณ์ดังกล่าว การแสวงหาทางเลือกใหม่ทางการเกษตรจึงเกิดขึ้น เกษตรกรไทยที่ได้ได้ตกอยู่ภายใต้กระแสการครอบงำของเกษตรกรรมแผนใหม่ หรือที่ประสบปัญหาจากการทำการเกษตรแผนใหม่ ได้คิดพัฒนารูปแบบการทำเกษตรที่เหมาะสม และจากประสบการณ์ของเกษตรกรเหล่านั้น ได้กลายมาเป็นภูมิปัญญาพื้นฐาน ที่นำไปสู่การพัฒนาแนวความคิด และวิธีปฏิบัติด้านการเกษตรที่ยั่งยืนในเวลาต่อมา

2.5.1 การเกษตรที่ยั่งยืน (Sustainable agriculture)

ก่อนที่เกษตรกรไทยจะรับเอาเกษตรกรรมแผนใหม่เข้ามา เกษตรกรไทยได้ทำการเกษตรในระบบเกษตรกรรมพื้นบ้าน ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นานนับร้อยๆ ปี ระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านมีอยู่หลากหลายรูปแบบ แตกต่างกันตามลักษณะทางกายภาพ และเงื่อนไขทางวัฒนธรรมชุมชนต่างๆ ตั้งอยู่ การทำเกษตรกรรมพื้นบ้านบางรูปแบบ ได้รับการยอมรับในเวลาต่อมาว่าเป็นระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมต่อระบบนิเวศสูงมากระบบหนึ่ง เช่น ระบบการปลูกไม้ผลแบบยกร่องในที่ลุ่มภาคกลาง หรือระบบการปลูกไม้ผลผสมผสานในภาคใต้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่โบราณ เช่น คำว่า “ป่า” ที่หมายถึง ป่าหมาก ป่าพลู ซึ่งก็เป็นรูปแบบการเกษตรผสมผสานระหว่างพืชพันธุ์ต่าง ๆ หลายชนิดรวมกัน หรือการปลูกพืชผักผลไม้ แล้วปล่อยให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันที่เรียกว่า “วนเกษตร” ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน เมื่อวิฤตการณ์การเกษตรแผนใหม่ มีปัญหาเกิดขึ้น ปัญหาวิฤตการณ์การเกษตรถูกสะท้อนขึ้นมาอย่างชัดเจนที่สุดช่วงระหว่างปี พ.ศ.2526-2527 ซึ่งขณะนั้นราคาข้าวภายในประเทศมีราคาตกต่ำมากเป็นประวัติการณ์ แม้ชาวนาจะหันไปสู่การปลูกพืชอื่น แต่ก็ประสบปัญหาเช่นกัน จึงได้มีการทบทวนภูมิปัญญาเหล่านี้ มีเกษตรกรให้ความสนใจการทำเกษตรแบบยั่งยืนขึ้น

เกี่ยวกับวิฤทธิกรรมทางการเกษตรนั้น รายงานการศึกษาของศูนย์สถิติการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2528 ก็ได้สะท้อนปัญหาดังกล่าวออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในการผลิตพืชสำคัญมีต้นทุนสูงขึ้นตั้งแต่ร้อยละ 4.55- ร้อยละ 11.69 แต่อัตราการผลตอบแทนของพืชผลที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวได้กลับมีแนวโน้มลดต่ำลง เกษตรกรจึงต้องประสบปัญหาการขาดทุนมากกว่าที่จะได้กำไรจากการลงทุนทำการเกษตร ตัวอย่างเช่น เกษตรกรปลูกปอแก้ว 9 ปี ประสบภาวะขาดทุนถึง 7 ปี ปลูกถั่วเขียวและถั่วลิสง 7 ปี ประสบภาวะขาดทุน 3 ปี เป็นต้น แนวโน้มเช่นนี้ เกิดขึ้นในสาขาการผลิตสัตว์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เกษตรกรเลี้ยงสุกรระหว่างปี พ.ศ.2517-2524 จะได้กำไรเพียงปี เดียวเท่านั้น อีก 6 ปีที่เหลือล้วนแล้วแต่ขาดทุนทั้งสิ้น

ตารางที่ 4 แสดงรายได้เหนือต้นทุนการผลิตทั้งหมด จากการปลูกพืชสำคัญ
ต่าง ๆ ปี การเพาะปลูก พ.ศ.2518-2527

พ.ศ.	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527
ข้าวนาปี	.23	.14	.02	-.06	-.26	-.25	-.03	-.22	-.44	-.23
ข้าวนาปรัง	.30	.30	.35	.63	.12	-.17	.85	.21	*	*
ข้าวโพด	.4	.46	.29	-.14	.11	.34	.68	.25	-.54	*
ข้าวฟ่าง	*	*	-.36	.11	.08	.12	.15	.30	.09	*
มัน	.17	.20	.15	.08	.43	.33	.05	.07	.29	*
อ้อย	*	*	*	.01	.00	.00	.33	.14	.17	*
ถั่วเขียว	*	*	-.06	1.40	.69	-.54	-.35	.72	.41	*
ถั่วเหลือง	.51	.44	1.05	.75	1.81	.76	-.85	1.28	.57	*
ถั่วลิสง	*	*	.53	-2.18	.26	-.32	1.68	.38	-1.95	*
ฝ้าย	-.22	-1.67	1.18	.96	.66	.77	-.07	-1.80	-6.30	*
ปอแก้ว	-.63	-.86	.53	.00	-.86	-1.62	-.46	-1.53	-1.49	*

หมายเหตุ * : ข้อมูลไม่สมบูรณ์

ที่มา : ข้อมูลจริงทางการเกษตร สนง.เศรษฐกิจการเกษตร (2528)

วิกฤตการณ์เหล่านี้เป็นที่มาของการแสวงหาทางออก ตัวอย่าง เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เกษตรกรบ้านห้วยหิน จังหวัดฉะเชิงเทรา เคยมีที่ดิน 200 ไร่ แต่หลังจากปลูกมันสำปะหลังขายอยู่กว่า 20 ปี ตัวเองกลับเป็นหนี้ธนาคารเกือบ 300,000 บาท ทั้งนี้เนื่องจากต้นทุนสูงแต่ขายได้ราคาต่ำ ผู้ใหญ่วิบูลย์สรุปว่าชีวิตของท่านและเกษตรกรอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ มีสภาพไม่ต่างไปจากสายพานของโรงงาน ซึ่งมีหน้าที่ผลิตวัตถุดิบต่าง ๆ ป้อนโรงงาน

อุตสาหกรรม หมุนเวียนไปวันแล้ววันเล่า ทรายใดที่ไม่สามารถสกัดการครอบงำของระบบเกษตรดังกล่าวได้ เกษตรกรก็ยากที่จะพบกับอนาคตที่ดีกว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้เสนอแนวความคิดการพึ่งตนเองประมาณ ปี พ.ศ.2528-2529 และต่อมาได้เสนอแนวทางการเกษตรที่ยั่งยืนที่เรียกว่า “วนเกษตร” เมื่อประมาณปี พ.ศ.2530 (วิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2539:35)

2.5.2 การเกษตรผสมผสาน (Integrated farming)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมาองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานพัฒนาชนบทเป็นจำนวนมาก ได้ริเริ่มโครงการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน ในคอนั้น แนวความคิดการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรไทยที่ได้ก่อตัวขึ้น มีการศึกษาวิจัยการทำเกษตรแบบผสมผสานต่าง ๆ ออกเผยแพร่ เช่น การศึกษาการทำเกษตรผสมผสานของ มหาอู่ สุนทรชัย เกษตรกรบ้านตระแบก อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ออกเผยแพร่ในที่ประชุมสัมมนาและสังคมเกษตรกรอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

เดชา ศิริภัทร์ นักพัฒนาผู้หนึ่งที่เห็นว่า เกษตรผสมผสานเป็นรูปแบบการทำเกษตรอีกรูปแบบหนึ่ง ที่มีมาก่อนที่ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือระบบการเกษตรของไทย ซึ่งเป็นระบบการเกษตรที่เกษตรกรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอันหนึ่งอันใดเกี่ยวกับธรรมชาติ เกษตรกรมิได้ถือว่า ดิน น้ำ และข้าว เป็นเพียงปัจจัยการผลิตและอาหารเท่านั้น หากแต่นับถือสิ่งเหล่านั้นเสมือนหนึ่งมารดาผู้ให้กำเนิด ดังจะเห็นได้ว่าเกษตรกรไทยเรียก ดิน น้ำ และข้าวว่า “แม่ธรณี” “แม่คงคา” และ “แม่โพสพ” ตามลำดับ ในระบบการเกษตรผสมผสานทุกอย่างมีความสมดุล ชาวนาดีเนนชีวิตอย่างเป็นปกติสุขแม้จะไม่ร่ำรวย แต่ก็พึ่งตนเองได้ในชุมชน มีปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีเวลาและทรัพยากรเหลือเฟือสำหรับการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวนาในแต่ละท้องถิ่น (เดชา ศิริภัทร์, 2532 : 35) ในปี พ.ศ.2530 วิฑูรย์ เตียนจารุณ นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการเกษตรที่ยั่งยืนอีกผู้หนึ่งได้เขียนหนังสือชื่อ “การเกษตรผสมผสาน:โอกาสสุดท้ายของเกษตรกรไทย” ออก

เผยแพร่ หนังสือเล่มนี้ มีสาระสำคัญอยู่ที่ การนำเสนอชุดเทคนิคการทำงานเกษตรผสมผสาน ซึ่งค่อนข้างประสบความสำเร็จ จนเป็นที่ว่าหนังสือเล่มดังกล่าว ได้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในกระบวนการทำงานพัฒนาด้านการเกษตร และมีคุณค่าในแง่การยกระดับประสิทธิภาพของชาวบ้านที่เกี่ยวกับการเกษตรแบบผสมผสานว่า ทรงคุณค่า ในด้านการรักษาคุณภาพการผลิตเพื่อบริโภค และการผลิตเพื่อขาย การกระจายผลผลิตที่เท่าเทียม และรักษาความยืดหยุ่นต่อผลกระทบจากราคาผลผลิต เนื่องต่อการใช้แรงงานในไร่นา ลดต้นทุนการผลิต และรักษาสภาพทางนิเวศวิทยา และความมั่นคงของผลผลิตในระยะยาว (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ,2530 : 121)

การเกษตรผสมผสาน เป็นความพยายามชี้ให้เห็นว่า คน สัตว์ พืช เป็นระบบการเกษตรและระบบนิเวศที่สัมพันธ์ต่อกัน หนังสือเล่มนี้ถือได้เป็นเสมือนการวางรากฐานการวิเคราะห์ ระบบเกษตรกรรมแบบใหม่ และระบบเกษตรแบบยั่งยืนจากมุมมองเชิงนิเวศวิทยา ในเวลาต่อมาในปี พ.ศ.2535 วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ได้เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ “ไปให้พ้นยุคปฏิวัติเขียว” งานชิ้นนี้เป็นการวิเคราะห์ ระบบการเกษตรจากมิติ นิเวศวิทยา และการวิเคราะห์ระบบโลก

นอกจากองค์ กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญแล้ว หน่วยงานของรัฐบาล หน่วยงานที่ได้สนับสนุน แนวทางการทำเกษตรแบบผสมผสาน จนสามารถผลักดันให้ เป็นนโยบายรัฐได้ในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของ สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร

สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม มีบทบาทสำคัญในการวิจัยการจัดการไร่นาแบบผสมผสานร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ และเป็นแกนกลางของคณะกรรมการจัดงานสัมมนาระบบการทำฟาร์มระดับชาติอยู่เสมอ เมื่อปี พ.ศ.2532 สถาบันดังกล่าวได้ จัดพิมพ์ หนังสือชื่อ “ระบบเกษตรผสมผสาน” ซึ่งเขียนโดยนักวิชาการ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร คือ ชนวน รัตนวราหะ และ ประเวศ แสงเพชร บทบาทของสถาบันวิจัยการทำฟาร์มจึงเป็นหน่วยงานสำคัญในการผลักดันนโยบายการเกษตรแบบผสมผสานให้ ได้รับการยอมรับในระดับกระทรวงอย่างเป็นทางการ ในเวลาต่อมา ชนวน รัตนวราหะ ได้เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันงานเกษตรแบบผสมผสานได้ เขียนหนังสือเล่มหนึ่งในปี 2535 ชื่อ “เกษตรกรรมยั่งยืน : เกษตรกรรมกับธรรมชาติ” หนังสือเล่มดัง

กล่าวอาจถือได้ว่า เป็นหนังสือเล่มแรกของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร ที่ได้รับการยอมรับจากองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างกว้างขวาง

2.5.3 การเกษตรกรรมอินทรีย์ (Organic farming)

เกษตรกรรมอินทรีย์ ได้รับการพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ของวิชาการเกษตรและเกษตรกรในประเทศไทย บุคคลแรก ๆ ที่เป็นผู้ริเริ่มทดลองเกษตรกรรมอินทรีย์ ก็คือ พันธุ์เลิศ บูรณศิลป์ ผู้เป็นทั้งนักวิชาการและเกษตรกร พันธุ์เลิศ ได้ทดลองทำสวนไม้ผลและพืชผักในภาคเหนือของประเทศไทย โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากใบไม้ต่าง ๆ รวมทั้งการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดแมลงไนโรนา

อรรณพ ต้นสกุล เกษตรกรเจ้าของสวนส้มเนื้อที่ 51 ไร่ ต.คลองหลวง อ.เมือง จ.ปทุมธานี เป็นเกษตรกรอีกคนหนึ่งที่เรียนจบมาทางด้านเกษตรและทำการเกษตรแบบใช้สารเคมีมาก่อน แต่เมื่อประสบปัญหาจากการใช้สารเคมีในสวนส้ม เขาจึงพยายามหาทางออกอื่น ๆ ในการทำเกษตรที่ไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีและไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ โดยเขาได้ระลึกถึงสมัยปู่ย่าตายายไม่เคยใช้สารเคมีมาก่อน แต่ก็สามารถรักษาบ้านเมืองมาได้ ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของใครในทางเศรษฐกิจ ข้าว ปลา อาหารก็ไม่เคยขาดแคลน และเห็นว่า การใช้สารเคมี มีแต่เป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตก่อปัญหาต่อระบบนิเวศวิทยา เป็นแหล่งการระบาดของโรคแมลง ทางออกคือเกษตรกรต้องพึ่งตนเอง ลดต้นทุนการผลิต โดยการซื้อให้น้อยที่สุด จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงทำให้เขาได้หันมาทำการเกษตรอินทรีย์ พัฒนาวิธีปฏิบัติในสวนโดยการทดลองใช้สมุนไพรควบคุมแมลงนับตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมา (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, บก.2539:53)

ความสำเร็จของอรรณพ ต้นสกุล ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเริ่มต้นโครงการพัฒนาเทคนิคเกษตรกรรมอินทรีย์ในประเทศไทยโดยองค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่ง เช่น โครงการสำรวจวิทยาการทดแทนสารเคมี ในปี 2530 ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม และการสนับสนุนทั้งความคิดและงบประมาณจากนักพัฒนาชาวแคนาดา คือ นาย Jerald Van Koeverdan อดีตผู้อำนวยการมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิต

และสังคม โครงการดังกล่าวได้จัดพิมพ์หนังสือ 2 เล่มที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการพัฒนาการใช้สมุนไพรเพื่อควบคุมแมลงในประเทศไทย คือ “วิทยาการทดแทนสารเคมี : รวบรวมประสบการณ์สำหรับทดลองใช้ในพื้นที่” ซึ่งเป็นงานเขียนของ วิจิตร แซ่จิว และอีกเล่มเป็นหนังสือแปลของ Gadby Stoll ชื่อ “หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยวิถีธรรมชาติ”

2.5.4 เกษตรกรรมธรรมชาติ (Natural farming)

การเกษตรกรรมธรรมชาติในประเทศไทย เริ่มต้นขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับเกษตรกรรมอินทรีย์ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2530 รสนา โตสิตระกูล เข้าหน้าที่โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของมูลนิธิโกมล คีมทอง ได้แปลและพิมพ์ ผลงาน One Straw Revolution ของ มาซาโนบู ฟุคุโอกะ เป็นภาษาไทยชื่อว่า “ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว” ซึ่งเท่ากับเป็นการกระจายแนวความคิดการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ให้แพร่หลายในประเทศไทย งานชิ้นนี้ได้รับการยอมรับจากบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเกษตรกร นักวิชาการเกษตร นักวิชาการอื่นๆ อย่างกว้างขวางและมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อขบวนการสันติอโศก (กลุ่มศาสนาพุทธแนวใหม่ภายใต้การนำของโพธิรักษ์ที่มีหลักการที่สำคัญ คือ การไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ประกาศตัว ไม่อยู่ภายใต้การดูแลของเถรสมาคม มีสถานที่ปฏิบัติธรรมในกรุงเทพฯ ที่เขตบึงกุ่ม ต่างจังหวัดที่สำคัญ เช่น ปฐมอโศกจังหวัดนครปฐม จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น) ดังจะเห็นได้จากวารสาร และสิ่งตีพิมพ์ของชาวอโศกเป็นจำนวนมากที่อุทิศหน้าหนังสือเพื่อเผยแพร่แนวความคิด และวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรกรรมธรรมชาติ และอาจกล่าวได้ว่าสิ่งตีพิมพ์ของขบวนการสันติอโศกนั่นเองที่เป็นแรงบันดาลใจทำให้ นายคำแดง ภาณี เกษตรกรแห่งบ้านโนนเขว้า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อปี พ.ศ.2530 เริ่มต้นทำเกษตรกรรมธรรมชาติ จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วยุทธในประเทศไทย

การทำเกษตรกรรมธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขของระบบนิเวศของประเทศไทยทำให้ คำแดง ภาณี ประสบความสำเร็จการทำเกษตรกรรมธรรมชาติในประเทศไทย จึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานองค์การพัฒนาเอกชน และหน่วยงานรัฐหลาย

หน่วยงานได้ให้การสนับสนุน และทดลองทำการเกษตรกรรมธรรมชาติแทบทุกภาคของประเทศไทย

2.6 ประเภทของการเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทย

ระบบการเกษตรที่ยั่งยืนในประเทศไทยได้แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ เกษตรที่ยั่งยืนแบบผสมผสาน, เกษตรที่ยั่งยืนแบบอินทรีย์, และเกษตรที่ยั่งยืนแบบธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละแบบของเกษตรที่ยั่งยืนทั้ง 3 ประเภทนี้มีรายละเอียดดังนี้

2.6.1 เกษตรที่ยั่งยืนแบบผสมผสาน (Integrated farming)

หมายถึงระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2530:24)

หลักการที่สำคัญของเกษตรที่ยั่งยืนแบบผสมผสาน คือ

- 1) ต้องมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ 2 กิจกรรมขึ้นไป และกิจกรรมนั้นต้องทำในพื้นที่ และระยะเวลาเดียวกัน
- 2) การเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมการเกษตรต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้นเกิดขึ้นทั้งจากวงจรการใช้แร่ธาตุอาหาร รวมทั้งอากาศ และพลังงานต่าง ๆ

2.6.2 เกษตรที่ยั่งยืนแบบอินทรีย์ (Organic farming)

เกษตรที่ยั่งยืนแบบอินทรีย์ หมายถึงระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ การเกษตรที่ยั่งยืนแบบอินทรีย์อาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน ใช้เศษซากพืช มูลสัตว์ พืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสด เศษซากเหลือทิ้งต่างๆ การใช้ธาตุ

อาหารจากการผูกพันของหินแร่ รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของพืชอีกทั้งเป็นการควบคุมศัตรูพืชต่างๆ (USDA 1980 Report and Recommendations on Organic Farming)

หลักการสำคัญของเกษตรอินทรีย์

การให้ความสำคัญเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน ในระบบเกษตรแบบนี้ จำเป็นต้องมีการผสมผสานกันระหว่างพืชและสัตว์ เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในลักษณะของการเจริญเติบโตและการเสื่อมสลายของกันและกัน นอกจากนี้ทั้งพืชและสัตว์ต่างก็เป็นอาหารของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริโภคขั้นสุดท้าย ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่จากดินถึงมนุษย์ ฉะนั้นสภาพของสิ่งมีชีวิตในดิน คุณภาพที่ดีของผลผลิตทั้งพืชและสัตว์จะนำมาซึ่งสุขภาพที่ดีของมนุษย์ ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ของดินจึงมีความสำคัญที่สุด

2.6.3 เกษตรกรรมที่ยั่งยืนธรรมชาติ (Natural farming)

เกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบธรรมชาติ ได้รับการเผยแพร่ โดยนักเกษตรกรรมธรรมชาติชาวญี่ปุ่นที่ชื่อว่า มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ซึ่งท่านได้กล่าวถึงเกษตรกรรมธรรมชาติไว้ว่า หมายถึงการทำเกษตรที่ไม่กระทำ (Do nothing) คือ ปล่อยให้การเกษตรนั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (รสนา โคลิ ตระกูล, 2530:27)

หลักการสำคัญของเกษตรกรรมธรรมชาติได้แก่

1) ไม่ไถพรวน การไม่ไถพรวนดิน คือ พื้นฐานของเกษตรกรรมธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาตินั้น พื้นดินมีการไถพรวนโดยตัวของมันเองอยู่แล้ว โดยการแทรกซอนของรากพืชและการกระทำของพวกจุลินทรีย์ทั้งหลาย สัตว์เล็ก ๆ และไส้เดือน

2) งดเว้นการใส่ปุ๋ย การปล่อยให้ดินอยู่ในสภาพของมันเอง ดินจะสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติเอาไว้ได้ ซึ่งเป็นไปตามวงจรพืชและสัตว์อย่างมีระเบียบ

3) ไม่มี การกำจัดศัตรูพืช วัชพืชที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน และช่วยให้เกิดความสมดุลในสิ่งแวดล้อมทางชีววิทยา

4) ไม่ใช้สารเคมี ในสภาพของเกษตรกรรมชาตินั้น หากปล่อยให้ตามลำพัง จะอยู่ในสภาพสมดุลแมลงที่เป็นอันตรายและโรคพืชมีก็มีเสมอ แต่ไม่เคยเกิดขึ้นในธรรมชาติจนถึงระดับที่ต้องใช้สารเคมีที่มีพิษ

หลักการของเกษตรที่ยั่งยืนทั้ง 4 แบบที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความสำนึกรับผิดชอบในทางนิเวศน์ (Ecological conscience) ที่มองธรรมชาติในลักษณะที่สรรพสิ่งมีความเกี่ยวเนื่องกัน (Interrelstionship) และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependencies) ในกรอบของนิเวศวิทยา

2.7 ตัวชี้วัดเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน นั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเสนอตัวชี้วัดสำหรับเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เพื่อจะได้ทำความเข้าใจว่า เกษตรกรรมที่ยั่งยืนนั้นมีตัวชี้วัดประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าว Holmberg, J.et al "Defending the future:A guide to Sustianable Development" London:Earthscan Publications Ltd.,1991 (p 14-15) ซึ่งแปลโดย วราพร ศรี สุพรรณและอรทัย อาจอ่ำ กล่าวไว้ในรายงานการวิจัยประเมินผลโครงการสนับสนุนระบบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนของศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม(วราพร ศรี สุพรรณและอรทัย อาจอ่ำ, 2536:87-90) แบ่งได้ดังนี้

2.7.1 ตัวชี้วัดทางนิเวศวิทยา

- 1) สารอาหารในดินที่สูญเสียไปกับการเก็บเกี่ยวจะต้องได้รับทดแทน
- 2) ระดับของอินทรีย์วัตถุในดินเพิ่มขึ้นหรือคงที่
- 3) การปนเปื้อนของสภาพแวดล้อม ออกไปนอกอาณาเขตของสวนมีน้อย
- 4) ความเป็นพิษของดินไม่มี

- 5) การคงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มีความหลากหลาย มีการควบคุมแมลงตามระบบธรรมชาติ หรือชีววิธี
- 6) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งพืชและสัตว์
- 7) มีพืชคลุมหน้าดิน อยู่ตลอดเวลา
- 8) มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.2 ตัวชี้วัดทางสังคม วัฒนธรรม

- 1) เกษตรกรเองมีบทบาทสำคัญ ในการเป็นผู้กำหนดรูปแบบการผลิตของตนเอง ตลอดจนเลือกใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของการใช้งานเป็นหลัก
- 2) เกษตรกรรมที่ยั่งยืน จะอยู่บนพื้นฐานของการเลี้ยงตนเองได้ กระบวนการผลิตจะไม่ไป กระทบต่อการใช้ทรัพยากรของชุมชนอื่น
- 3) มี โอกาสทำงานนอกภาคเกษตรในพื้นที่ ได้

2.7.3 ตัวชี้วัดในด้านการผลิต

- 1) ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นหรือคงที่
- 2) มีผลกำไรเพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้
- 3) มีการสร้างผลผลิตในระยะยาวมากกว่าที่จะผลิตเพื่อปัจจุบัน
- 4) ไม่มีการใช้สารเคมี หรือยาฆ่าแมลงในกระบวนการผลิต

2.7.4 ตัวชี้วัดในทางเศรษฐกิจ

- 1) เกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตได้
- 2) มีการจัดสรรที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการผลิต
- 3) รายได้สามารถเลี้ยงดูครอบครัวและพึ่งตนเองได้

4) ไม่มีการใช้สารเคมี หรือยาฆ่าแมลงในกระบวนการผลิต

2.8 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัย

การนำเอาทฤษฎี หรือแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาอธิบายเชื่อมโยง เพื่อให้เห็นความสำคัญในเรื่องที่ศึกษานี้ ว่ามีความสำคัญยิ่ง การศึกษาวิจัย เรื่องบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนครั้งนี้ โดยแบ่งแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 ประการดังนี้

2.8.1 ทฤษฎีบทบาท

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และ สุรางค์ จันทร์เอม ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยา (2520:46) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า “...บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ...” คือ เมื่อสังคมกำหนดคตินิยามและหน้าที่ในสถานภาพใด อย่างไรแล้วบุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องแสดงบทบาท คือ ประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2522:34-35) ได้ให้หลักการเรื่องบทบาทไว้ดังนี้

- 1) บทบาทที่กำหนดไว้ (role prescription) คือ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องทำอะไรบ้าง
- 2) บทบาทที่กระทำจริง (role descriptions) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในสถานภาพนั้น ๆ
- 3) บทบาทที่ถูกคาดหวัง (role expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยบุคคลอื่นว่า บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ควรจะกระทำอะไร

จากทฤษฎี บทบาทที่กล่าวมา พอจะสรุปประเภทต่าง ๆ ของบทบาทได้ดังนี้

- 1) บทบาทที่ ถูกกำหนด (role prescription)
- 2) บทบาทที่ ปฏิบัติจริง (perform role or enacted role)
- 3) บทบาทที่ ควรกระทำ (perceived role)
- 4) บทบาทที่ ถูกคาดหวัง (expectation role)

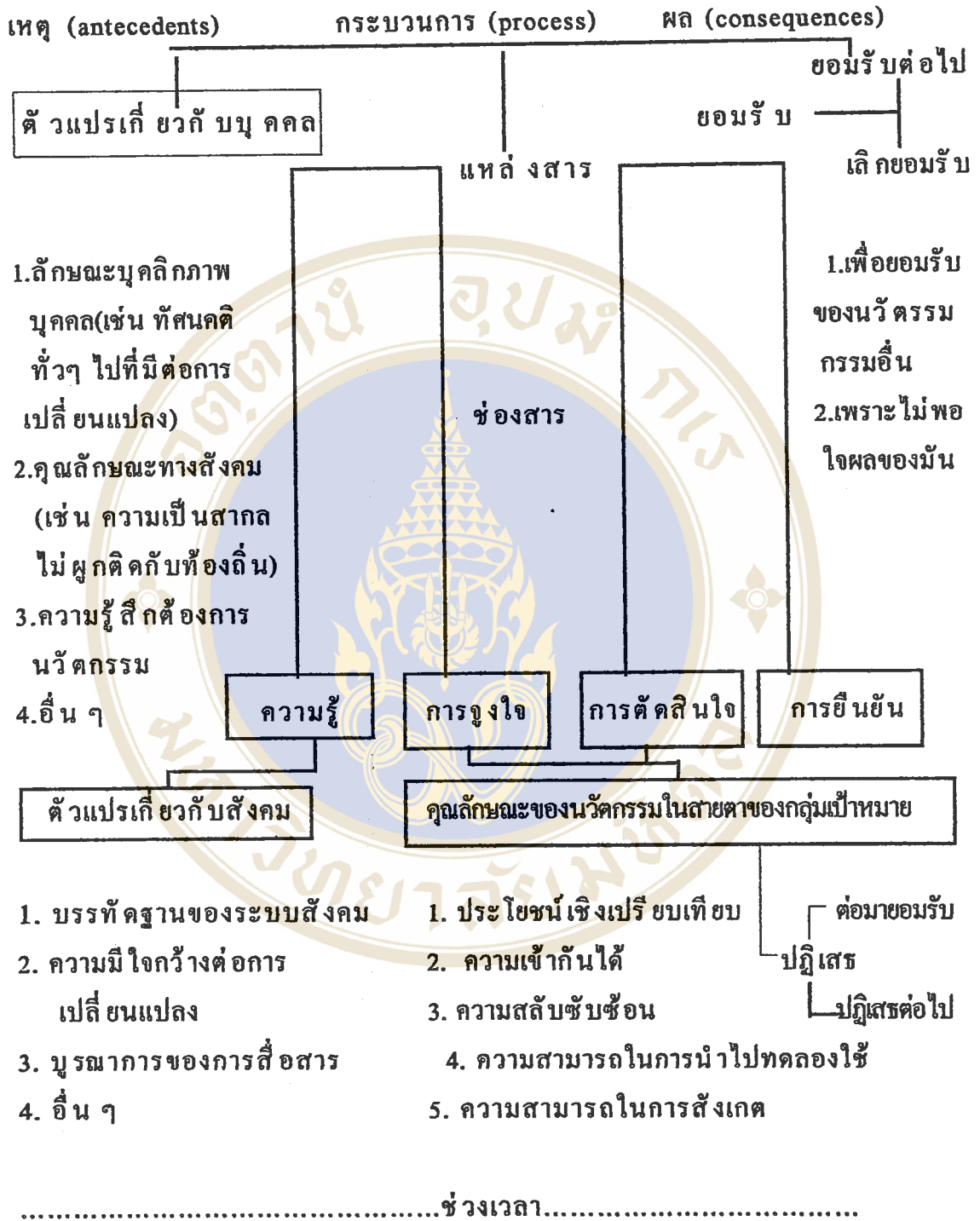
ในการศึกษาบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรครั้งนี้ ผู้ศึกษา มุ่งศึกษาเพียงบทบาท 1 บทบาทเท่านั้น คือ บทบาทที่ปฏิบัติจริง (performed role) ที่เกษตรกร คือ นายเตียง คงแก้ว ได้กระทำในการพัฒนาทางการเกษตรแบบวน เกษตร

2.8.2 ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร

โรเจอร์ (Roger, 1962:12) นักสังคมวิทยาชนบทชาวเยอรมัน ได้กล่าวถึงคำว่า “นวัตกรรม (Innovation)” ว่าเป็น “...ความคิดชุดหนึ่งที่ทำให้ การยอมรับของใหม่ โดยปัจเจกชน...” ในขณะที่นักมนุษยวิทยาชื่อ เซย์มัวร์ สมิทท์ (Seymour Smith, 1986:153) ได้กล่าวถึงเรื่องนวัตกรรมไว้ว่า “...เป็นกลไกการ สร้างสรรค์ความคิดใหม่ เทคนิควิทยาการใหม่ หรือพฤติกรรมใหม่ที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง และวิวัฒนาการทางสังคม...” กำเนิดนวัตกรรมจะขึ้นอยู่กับการสร้าง สรรค์ของมนุษย์ และขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับการเปิดรับของชุมชน ที่จะยอมรับ หรือลอกให้เลียนผลผลิตของการสร้างสรรค์เหล่านั้น” จากข้อความข้างต้นทำให้ สามารถแยกความหมายของนวัตกรรม ได้ 2 ความหมาย โดยความหมายแรกนวัต- กรรมหมายถึง เทคนิค วิทยาการใหม่ การนำเอาวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์ และความหมายที่สองหมายถึง ความคิด ความเชื่อ แบบแผน พฤติกรรม หรือค่านิยม(อ้างใน วีรบุรุษ วีสารทสกุล, 2538:20) ลักษณะรูปธรรม ของนวัตกรรมทางด้านการเกษตรที่ยั่งยืนนั้น นอกจากหมายถึง วิธีการผลิตในภาค การเกษตรแล้ว ยังหมายถึงแบบแผนทางความคิด และความเชื่อที่มีต่อวิถีการผลิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นพลังที่สำคัญในการผลักดันให้เกษตรกรทำการเกษตรที่ยั่งยืน

ความเชื่อที่มีต่อนวัตกรรมว่าเป็นสิ่งที่ดี และต้องถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่คือโอกาสหรือคือพัฒนาในสังคมนั้น มีขึ้นในระหว่าง ปี พ.ศ.2483-2493 ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ตามแนวความคิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร และอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้วไปยังประเทศที่ด้อยพัฒนามากว่า โดยเน้นที่การถ่ายทอดการยอมรับเทคโนโลยีเหล่านั้นในกระบวนการพัฒนา ความเชื่อดังกล่าวถูกนำมาใช้ในสังคมไทย โดยมองว่าการยอมรับนวัตกรรมนั้นปัญหาไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวนวัตกรรมหากอยู่กับผู้รับ ดังจะเห็นได้จากคำนิยามของกระบวนการยอมรับนวัตกรรมทางด้านการเกษตรที่หมายถึงว่า “กระบวนการที่นำนวัตกรรมการเกษตรไปเสนอต่อเกษตรกรเพื่อพิจารณา” นอกจากนี้ โรเจอร์ (Roger) ยังระบุด้วยว่า การแพร่กระจายของนวัตกรรม เป็นกระบวนการยอมรับนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายนัก มีอุปสรรคหลายประการที่เกษตรกรนำเอานวัตกรรมนั้นไปใช้ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี นิยม ท่าทีที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การผลิต ในส่วนของผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อพัฒนา วิธีการเพิ่มผลผลิตทางด้านการเกษตร ต้องทำความเข้าใจต่อพฤติกรรมในการตอบสนองของเกษตรกร ซึ่งต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา มนุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์ในรูปของการศึกษาสหวิทยาการ (ปีญญา หิรัญศรี, 2529:102)

ในปี พ.ศ.2514 โรเจอร์ และชูเมคเกอร์ นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาชาวเยอรมัน (Roger and Shoemaker, 1971:102-103) ได้เสนอแบบจำลองการบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) มีลักษณะดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงแผนภูมิกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร

การมีแบบจำลองที่แบ่งเป็น 3 ส่วนดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

1) เหตุ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน (Antecedents) ประกอบด้วยตัวแปรลักษณะบุคลิกของบุคคล เช่น ทักษะคิดต่างๆ ไปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคม เช่น การที่บุคคลมีแนวความคิดที่เป็นสากลไม่ผูกติดอยู่กับท้องถิ่น มีการติดต่อกับบุคคลอื่นๆ หรือสถาบันต่างๆ และระดับของความต้องการนวัตกรรมของผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจในการยอมรับนวัตกรรมของแต่ละบุคคล

นอกจากนี้ ระบบสังคมซึ่งตัวผู้รับนวัตกรรมเป็นสมาชิกอยู่ เช่น บรรทัดฐานของระบบสังคม การมีใจกว้างยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลง (tolerance for deviancy) บุคลากรของการสื่อสาร (คือ การที่หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมถูกเชื่อมเข้าด้วยกันโดยช่องสารระหว่างบุคคล) และอื่น ๆ

ตัวแปรทั้งสอง คือ ผู้รับสารและระบบสังคมจะมีอิทธิพลในขั้นนี้ให้ ความรู้ว่า นวัตกรรมได้มีขึ้นแล้ว แต่ยังไม่มียรายละเอียดที่สมบูรณ์เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีตัวแปรอีกจำนวนหนึ่งที่ช่วยให้การตัดสินใจสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันได้แก่

- ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (Relative Advantage) ของนวัตกรรมโดยทั่วไป ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากนวัตกรรมมักจะเป็นประโยชน์ในด้านวัตถุประสงค์ หรือผลได้ในทางเศรษฐกิจ

- ความเข้าใจกันดี หรือไปด้วยกันได้ (Compatibility) ของนวัตกรรมกับค่านิยม หรือค่านิยมประเพณีในอดีต ความเชื่อทางวัฒนธรรม

- ความยุ่งยากหรือความสลับซับซ้อน (Complicity) ของนวัตกรรมในการทำความเข้าใจหรือการนำไปใช้ จะเป็นอุปสรรคสำคัญในการยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย

- ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ (Triability) ของนวัตกรรม ย่อมดึงดูดความสนใจได้ดี

- สามารถสังเกตผลได้ (Observability) การที่นวัตกรรมนั้นสามารถแสดงให้เห็นผลประโยชน์ได้ว่าทำแล้วได้ผล สามารถเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ จะช่วยให้เกิดการยอมรับง่ายขึ้น

2. กระบวนการ (Process) หมายถึง กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (Process of Adoption) ซึ่งมีอยู่ 4 ขั้นตอน ได้แก่

2.1) **ขั้นความรู้ (Knowledge)** เป็นขั้นที่บุคคลยอมรับนวัตกรรมมีอยู่จริงและเข้าใจว่านวัตกรรมนั้นสามารถทำหน้าที่อะไรบ้าง

2.2) **ขั้นจูงใจ(Persuasion)**ขั้นที่บุคคลชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรมนั้นๆ

2.3) **ขั้นการตัดสินใจ (Decision)** ขั้นที่จะนำไปสู่การตัดสินใจว่ายอมรับหรือปฏิเสธในนวัตกรรมนั้น ๆ

2.4) **ขั้นการยืนยัน (Confirmation)** คือขั้นสุดท้ายที่บุคคลได้รับทราบข่าวสารเป็นที่แน่ชัดว่าจะตัดสินใจในเรื่องนวัตกรรมที่ได้กระทำไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้ตัดสินใจกระทำไปแล้ว ถ้าหากว่าภายหลังได้รับทราบข่าวสารที่ขัดแย้งหรือข่าวสารในเชิงลบเกี่ยวกับนวัตกรรม

3) **ผล (Consequences)** หมายถึง การยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมที่ถูกเผยแพร่มานั้น โดยมีรายละเอียดลงไปอีกว่า การยอมรับนวัตกรรมแล้วยังคงยอมรับปฏิบัติไปเรื่อย ๆ หรือเลิกยอมรับและหันไปยอมรับนวัตกรรมอื่น หรือไม่พอใจ ผลที่เกิดจากนวัตกรรมนั้น กรณีของการปฏิเสธนวัตกรรม ก็ยังมีการบอกรายละเอียดต่อไปว่า ปฏิเสธเพื่อยอมรับในภายหลังหรือปฏิเสธแล้วไม่ยอมอีกเลย

แบบจำลองของโรเจอร์และชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker) ที่กล่าวมาถือได้ว่ามีอิทธิพลต่องานด้านสังคมศาสตร์ในประเทศไทยมากที่สุด โดยเฉพาะการประยุกต์ศาสตร์เหล่านี้ เข้ากับงานด้านการพัฒนาชนบท แนวความคิดนี้ได้เกิดขึ้นในช่วงของการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจในยุคแรก ซึ่งในตอนนั้นมีความจำเป็นในการเร่งพัฒนาเมืองและชนบท และในขณะนั้นเศรษฐกิจของไทยอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมเป็นสำคัญ ดังนั้นการส่งเสริมให้เกษตรกรได้ใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยเคมี ขี้วัวพันธุ์ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ยาฆ่าแมลง เครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ โดยมีสถาบันการศึกษาชั้นสูง เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันทดลองวิจัยการเกษตรกรมวิชาการเกษตร มีกลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกรในชนบท มีวิธีการต่างๆ ที่ส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกษตรกรได้เกิดความในใจยอมรับเอาความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ เหล่านั้นไปปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่า “การส่งเสริมการ

เกษตร” ลักษณะที่เกิดขึ้นตรงนี้เป็นขั้นตอน เช่นเดียวกับกระบวนการยอมรับเป็นเพียงแต่การเปลี่ยนจุดยืนในการมองเท่านั้น (วิจิตร อาวะกุล, 2527:128-133)

ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์ และชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker) ถือเป็นตัวแบบจำลองที่ผู้ศึกษาวิจัยได้นำมาปรับใช้สำหรับในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วย เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแพร่กระจายของนวัตกรรม เนื่องจากการแบ่งกระบวนการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนวัตกรรมด้านการเกษตร การเกษตรที่ยั่งยืนถือเป็นนวัตกรรมอันหนึ่งที่ได้ผ่านขั้นตอนการทดลองใช้ (Trial Stage) ซึ่งตามกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของคณะกรรมการเฉพาะกิจของสมาคมตั้งคมวิทยาชนบทแห่งสหรัฐอเมริกา (Roger and Shoemaker 1971:100-101) ซึ่งแบ่งได้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นการรับรู้ (Awareness stage) ได้แก่ขั้นที่บุคคลรับรู้ถึงการมีอยู่ของนวัตกรรมแต่ยังขาดความรู้ในด้านข้อมูลเพียงแต่รับรู้ว่ามีนวัตกรรมอยู่ แต่ยังไม่สามารถแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ๆ ได้

2) ขั้นความสนใจ (Interest stage) ได้แก่ขั้นที่บุคคลจะเพิ่มความสนใจในนวัตกรรมนั้น ๆ มากขึ้นและพยายามที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

3) ขั้นการประเมินผล (Evaluation stage) เป็นขั้นที่บุคคลไตร่ตรองถึงผลดีผลเสียของนวัตกรรม ก่อนที่จะตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับในนวัตกรรมนั้น

4) ขั้นทดลองใช้ (Trial stage) บุคคลจะพยายามปรับใช้นวัตกรรมนั้น ๆ โดยบุคคลจะทำ การทดลองใช้ของใหม่เพื่อดูผลก่อนที่จะตัดสินใจยอมรับโดยเต็มที่ต่อไป

5) ขั้นการยอมรับ (Adoption stage) เป็นขั้นที่บุคคลได้ตกลงใจที่จะนำเอา

6) นวัตกรรมนั้นไปใช้

ในเรื่องของการทำการเกษตรที่ยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับแล้วนั้น ถือได้ว่าการผ่านกระบวนการทดลองใช้มาแล้ว เพราะเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากต้องมีการปรับใช้นวัตกรรมหรือแนวคิดและการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้นต่อไป

2.8.3 ทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงสนพระทัยในปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมีพระราชปณิธานในการที่จะดำเนินงานพัฒนาให้พสกนิกรชาวไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีแนวพระราชดำริ คือ การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและสาธิตการเกษตรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เช่น กรมโครงการพัฒนาพื้นที่วัดชัยมงคลพัฒนา โครงการช่วยเหลือของคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการเน้นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ต้นไม้ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาการเกษตรและเกษตรกร รวมทั้งการพัฒนาชุมชนอันเป็นแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติอย่างแท้จริง จึงเป็นที่มาของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระองค์ท่านได้ใช้ในการดำเนินการพัฒนาเกี่ยวกับการเกษตรในปีปัจจุบัน (เลขานิติการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2538:22)

ทฤษฎีใหม่ เป็นพระราชดำริ แนวคิดใหม่ที่จะแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกร แนวคิดสำคัญ คือ เป็นระบบความคิดที่มุ่งผสมผสานระหว่างธรรมชาติ (ดิน น้ำ ต้นไม้ คน และสัตว์) ให้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเกิดความสมดุล ให้เกษตรกรมีอยู่มีกินมีใช้ พึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือกันและกันในชุมชน พื้นที่เกษตรกรไทยส่วนใหญ่จะมีเฉลี่ยประมาณ 10-15 ไร่ต่อครอบครัว พระองค์ได้พระราชทานแนวปฏิบัติในการแบ่งพื้นที่ที่เป็นส่วน ๆ ในการทำเกษตรและเลี้ยงชีพเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ หนึ่ง พื้นที่ร้อยละ 30 ใช้ทำการเกษตรสระเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง

ส่วนที่ สอง พื้นที่ร้อยละ 60 ทำการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ มีการแบ่งพื้นที่

เพื่อการเพาะปลูกพืช เช่น ปลูกข้าว สวนผลไม้ สวนวนเกษตร เป็นต้น

ส่วนที่ สาม พื้นที่ร้อยละ 10 จัดเป็นที่อยู่อาศัย

หลักการสำคัญของทฤษฎีใหม่

1) การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพทำให้เกษตรกรมีน้ำใช้ตลอดปี ตามพระราชดำรัสที่ว่า “หลักสำคัญ...ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้...”

2) ให้มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน คือ มีทั้งนา ไร่ สวน ป่า เลี้ยงสัตว์ ทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เกษตรกรผลิตสิ่งจำเป็นต่อชีวิต ให้เพียงพอเป็นหลัก และเป็นการใช้ทรัพยากรในไร่นาสวน เกื้อหนุนกัน เป็นการลดต้นทุนการผลิต และลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว ลดความเสี่ยงจากการสูญเสีย จากที่ชนนิตโคชนนิตหนึ่ง จากภัยธรรมชาติ หรือราคาตลาดตกต่ำ

3) การพึ่งตนเอง เป็นหลักสำคัญของแนวคิดนี้ คือ มีน้ำเพียงพอ พึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อยที่สุด มีปัจจัย 4 เพียงพอ มีรายได้พอที่จะซื้อสิ่งจำเป็นที่ยังผลิตไม่ได้ ทำให้ชีวิตไม่ต้องดิ้นรนมาก ทำให้เกิดความสามัคคีของชุมชน เพราะมีของแบ่งปันกันเป็นการพึ่งตนเอง และพึ่งกันเอง ทำให้มีอำนาจในการต่อรอง มีศักดิ์ศรีมากยิ่งขึ้น

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

1) ทำให้สภาพแวดล้อม มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำและดิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญของการเกษตร ทำให้มีผลผลิตทั้งปี และดีขึ้น

2) ทำให้เกิดความมั่นคงในรายได้ของเกษตรกร ๆ จะไม่เสี่ยงต่อราคาผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งตกต่ำ ทำให้เกษตรกรมีโอกาส มีทางเลือกที่จะพ้นจากความอดอยากยากจน

3) ทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น เนื่องจากมีผลผลิตที่สามารถใช้เป็นอาหารประจำวันที่ไม่ต้องไปซื้อหาจากตลาด

4) ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเอง และสามารถแบ่งปันช่วยเหลือญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านได้

5) เป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เกิดดุลยภาพระหว่าง คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎีใหม่ ดังกล่าว มีความสำคัญในการที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการทำการเกษตรที่ยั่งยืนกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยมีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

1) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาให้ความสำคัญกับเกษตรกร ซึ่งเป็นราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ มาตลอดแห่งการครองราชย์

2) ปัญหาความยากจนของเกษตรกร ครอบครัวยากจนแตกแยกเพราะต้องมาทำงานทำในเมือง ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด, โสเภณี, เด็กเร่ร่อน, อาชญากรรม, AIDS, ชุมชนแออัด ฯลฯ ซึ่งไม่ใช่ความผิดของราษฎร แต่เพราะการพัฒนาที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานมิได้ตระหนักถึงปัญหานี้อย่างจริงจัง

3) ความล้มเหลวของอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยคือโอกาส ยังไม่มีองค์กรใดหาทางออกให้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชดำริพระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นการพัฒนาทางความคิดและประสบการณ์ของพระองค์ ซึ่งสนับสนุนปัญหาการจัดการเรื่องน้ำเป็นพิเศษมาโดยตลอด จนตกผลึกทางความคิด ในเรื่องการจัดน้ำ และอาชีพของเกษตรกรมาหลายปีแล้ว แต่ยังไม่เห็นหน่วยงานใดให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

4) หน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมามีหน่วยงานใดที่ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับเกษตรกรรายย่อย ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม เน้นการส่งออกยิ่งทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในประเทศไทยมากขึ้น การที่ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเอา ทฤษฎีใหม่ มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ถือได้ว่าเป็นการเดินตามเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อันเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทางหนึ่งด้วย

2.8.4 ทฤษฎีการทำวนเกษตร

ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ และกุลชีพ วรพงษ์ , (2537:10) นักวิชาการ “วนเกษตร” ได้กล่าวถึง แนวคิดวนเกษตรไว้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรที่ยั่งยืนและเกษตรธรรมชาติ ไม่ใช่ปฎิวัติศาสตร์ สารเคมี และยากำจัดแมลง อันทำให้เกิดสารพิษตกค้างในสภาพแวดล้อม ไม่ไถพรวนดิน เพราะผืนดินโดยธรรมชาติ มี

การไถพรวนอยู่แล้วโดยรากไม้ ไม้เถา และสัตว์ต่าง ๆ ไม่ทำให้พื้นดินเคียนโล่ง เพื่อรักษาหน้าดินไม่ให้ถูกทำลายด้วยลมฝน หากพื้นที่เป็นที่รกรกร้างปล่อยไว้เช่นนั้นก่อน เมื่อจะปลูกต้นไม้จึงค่อยทำให้เคียนลง ถ้าเป็นที่ขาดแคลนน้ำ ควรเริ่มปลูกพืชที่ทนแล้งได้ดื่อก่อน โดยเฉพาะไม้ประเภทที่ช่วยคุ้มกันบังแดดบังลมได้ จากนั้นจึงปลูกพืช อาหารที่เก็บกินได้เร็วพร้อมกับปลูกพืชที่เป็นอาหารนกและสัตว์ เพื่อฟื้นฟูระบบชีวิตในธรรมชาติ ที่มีทั้งพืชและสัตว์อาศัยอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดสมดุลทางธรรมชาติ พืชทุกชนิด ทั้งที่เป็นไม้สูง ไม้ระดับกลาง ไม้พุ่มและพืชคลุมดิน จะอยู่ปะปนกันไป เพื่อให้มีการอาศัยเกื้อกูลกันตามธรรมชาติ เช่น พื้นที่อยู่ระดับบนหรือไม้ใหญ่ นอกจากจะให้ร่มเงาแล้ว ยังช่วยนำน้ำและธาตุอาหารจากดินที่ลีกลงไปขึ้นมา เมื่อใบของไม้ใหญ่แก่ร่วงลงบนดินก็จะย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยของพืชระดับผิวดิน ในขณะที่พืชชั้นล่างจะช่วยควบคุมวัชพืช และรักษาความชื้นหน้าดินไว้ให้มีความเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ , (2537:13) นักวิชาการวนเกษตร กล่าวไว้ว่า “..เป็นการทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ อย่างในพื้นที่เดียวกันแบบผสมผสาน เช่น ปลูกพืชหลายอย่าง ทั้งไม้ยืนต้นและพืชผล และการเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิด โดยเน้นไม้ยืนต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์หลายอย่างแบบต่อเนื่องยั่งยืน...” โดยคงความสมดุลของธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมไว้ ไม้ยืนต้นในระบบวนเกษตรหมายถึง พืชเนื้อไม้แข็งมีชีวิตรยืนยาวหลายปี อาจเป็น ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ไผ่ หรือไม้ตระกูลปาล์ม เช่น หมาก มะพร้าว เป็นต้น

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ,(2534: 1-3) นักวิชาการด้านพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ พบว่า เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกเมื่อ 2500 กว่าปีที่ผ่านมานั้นก็มีความตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติอยู่แล้ว พระพุทธองค์ทรงเป็น “โลกวิทู” หมายถึง ผู้รู้โลก นั่นคือทรงหยั่งรู้ในอากาศโลก โลกแห่งพื้นที่ สัตว์โลก โลกแห่งสรรพสัตว์ที่มีชีวิตและสังขารโลก คือโลกแห่งการประกอบขึ้น และจากพุทธประวัติจะพบว่า พระพุทธองค์สมัยเป็นเจ้าชายได้หันเหชีวิตที่เบียดเบียนไปด้วยความสะควกสบายหนีจากปราสาท 3 ฤดู เพื่อแสวงหาสัจธรรมในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ หาความวิเวกและในที่สุดก็บรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมโพธิ

ญาณ และพระองค์ได้ทรงสอนสาวก สาวิกา ให้มีความตระหนักในธรรมชาติและ ความจำเป็นที่จะต้องรักษาธรรมชาติ ศิลข้อแรกห้ามมิให้ฆ่าสัตว์หรือพรากชีวิตผู้ อื่น เป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์ทั้งหลาย ห้ามการเบียดเบียนทำลายกันไม่ เฉพาะสัตว์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงต้นไม้และพรรณพืช ทรงกำหนดพระวินัยสำหรับ พระภิกษุ และภิกษุณี สงฆ์ ห้ามมิให้ทิ้งของสกปรกลงแม่น้ำลำคลอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

วิบูลย์ เข็มเฉลิม, (2539:139-141) เกษตรที่ทำการเกษตรที่ยั่งยืนแบบวน เกษตรจนประสบความสำเร็จ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปของประเทศไทย ได้อธิบายเรื่อง “วนเกษตร” ไว้ว่า คือการผสมผสานของพืชและสัตว์เพื่อการดำรงชีวิต การฟื้นฟู ธรรมชาติ และเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการจัดการ ทรัพยากรในไร่นา และในป่าธรรมชาติ โดยเน้นบทบาทของคนและความรู้ดั้งเดิม ฟื้นฟูบ้านผสมผสานกับเทคนิคการจัดการเพื่อเพิ่มผลผลิตไม้ยืนต้น พืชผลและสัตว์ เลี้ยงร่วมกันเป็นการสร้างความมั่นคงของที่ดินในชนบท ในการใช้ประโยชน์ทั้ง อาหาร พลังงาน ไม้ใช้สอยและสร้างบ้านเรือน โดยแบ่งระบบพืชออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับสูง ได้แก่ มะพร้าวห่มาก รองลงมา เช่น มะม่วง และต่ำลงมา ก็เป็นพวก พืชและผักหรือสมุนไพร เช่น ฟักทะลายใจ ซึ่งต้องอาศัยร่มเงาของไม้ใหญ่ และจะ เติบโตได้ดี เกื้อกูลซึ่งกันและกัน การปลูกต้นไม้เป็นการออกชนิดหนึ่งที่มีหลัก ประกันในยามชรา สามารถทำเป็นอุตสาหกรรมของครอบครัว และจะขยายสู่ระดับ ที่ท้องถิ่นเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องตามหลักสหกรณ์ วนเกษตรจึงสามารถตอบสนอง เป้าหมายสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) มีดินเป็นพื้นฐาน
- 2) สร้างสวัสดิการยามเฒ่าชรา
- 3) มีความหลากหลายคล้ายป่าธรรมชาติ
- 4) สามารถก่อให้เกิดอุตสาหกรรมชุมชน

อาภรณ์ ภูมิพินนา, (2537:11) นักวิชาการเกษตรทางด้านวนเกษตร ได้ กล่าวถึงความหมายของ วนเกษตร ที่แปลมาจากหนังสือชื่อ “Permaculture” (หน ทางสู่เกษตรถาวร) ซึ่งเป็นการรวบรวมบทบรรยายของ Bill Mollison นักวิชาการ ชาวออสเตรเลีย เกี่ยวกับวนเกษตรว่า เป็นระบบการเพาะปลูกและการจัดการผล

ผลิตอย่างมีระบบ มีการวางแผน มีการจัดรูปแบบการใช้พลังงานอย่างเหมาะสม ศูนย์กลางของรูปแบบก็คือ เรื่องของพลังงานมีการนำพลังงานเข้าไปและดึงพลังงานออกมาใช้ รูปแบบจะออกแบบได้ทั้งที่บ้าน เรือ กสวนไร่นา หรือป่า รวมทั้งชุมชนหมู่บ้านด้วย ถ้าหากว่าการวางรูปแบบไว้ไม่ดี ก็จะมีการใช้พลังงานมากเกินไป ทำให้เกิดการสูญเสียพลังงาน การลงแรงหรือใส่อะไรเข้าไปในระบบมากเกินไป แม้ว่าจะทำให้ผลิตเกิดมาก แต่ก็ทำให้เสียพลังงานมากเช่นกัน และยังทำให้เกิดขยะเกิดมลพิษมากขึ้น ฉะนั้นในการทำเรือ กสวนไร่นา ถ้าหากว่าต้องลงแรงมากเกินไปก็แสดงว่า มีความไม่สมดุลของพลังงานตามหลักดังกล่าว

นันทสาร สี สลับ, (2537:4) นักวิชาการเกษตรทางด้านวนเกษตร ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการของ “วนเกษตร” ว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความหมาย แสวงหาทางออกในการยังชีพ โดยหลักการให้มีความสมดุลระหว่างผู้คน สังคม และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นับว่าเป็นทางเลือกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนในสังคมไทยยุคปัจจุบันโดยแท้

ศรี ประทุม คำานผดุงธรรม, (2536:25) นักวิชาการศึกษา ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าจะส่งผลต่อมนุษย์ และประเทศชาติ ได้อย่างถาวรมั่นคงโดยมีหลักการว่า

- 1) มนุษย์ จะต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีพจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกเท่านั้น
- 2) การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกัน การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- 3) การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาทั้งปวง สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมไปจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน
- 4) การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นไปในประมาณที่จำกัดเท่านั้น นั่นคือวิถีทางดำรงชีวิตจะต้องได้รับการปรับปรุงอยู่บนพื้นฐานของหลักการในข้อ 1,2 และ 3

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่ตัวเกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงในเรื่องความคิด ความเชื่อ แนวทางปฏิบัติในเรื่องการทำเกษตรทางเลือก หรือเกษตรยั่งยืนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเกษตรแผนใหม่ หรือถ้าจะกล่าวได้ว่าเป็นการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ของเกษตรทางเลือก หรือเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งในการศึกษางานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการศึกษาไปที่เหตุที่แวดล้อมไปด้วยปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผล ซึ่งปัจจัยที่ใช้ในการศึกษาที่ผ่านมาสามารถสรุปได้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

2.9.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจและสังคม

ฉลอง โชติกะคาม, (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนที่เหมาะสม เพื่อเป็นทางเลือกหรือทางออกของเกษตรกรไทยและแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และกระบวนการของการพัฒนาชุมชน และสังคมเกษตรกร
- 3) เพื่อศึกษาระบบการเกษตรที่ยั่งยืน ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และความมั่นคงของชาติ

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (2504-2509) จนกระทั่งปัจจุบันอยู่ในระยะการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แม้จะบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ แต่สร้างสมปัญหาแก่สังคม วัฒนธรรม และมีผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ของประเทศจนเกิดการไม่สมดุลของระบบนิเวศ

คุณภาพชีวิตเกษตรกรตกต่ำ ระบบครอบครัวและสถาบันชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมประเทศไทยอยู่ในภาวะแตกแยกและล่มสลาย

ศศิธร นิธิปรีชา, (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การตอบสนองต่อวัฏกรรมการเกษตรของครอบครัวชาวนา ตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านชนบทแบบผสมผสาน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า รายได้สุทธิต่อปี ขนาดถือครองที่ดิน การใช้เครื่องมือการผลิต ผลผลิตข้าวต่อไร่ ร้อยละของกำไรสุทธิจากข้าว ขนาดการผลิต สินเชื่อเพื่อการเกษตร การมีเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย ระดับการศึกษาของผู้มีรายได้หลัก และจำนวนสมาชิกที่ทำนาในครัวเรือน มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร

2.9.2 ปัจจัยทางด้านการเปิดรับข่าวสารของนวัตกรรมจากสื่อมวลชน และสื่อมวลชน

หัตถ์นัย พรีโมต, (2523) ศึกษาการยอมรับการปลูกพืชในฤดูแล้งของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าสาเหตุบางประการที่เกษตรกรยอมรับการปลูกพืชในฤดูแล้ง คือ การปลูกตามเพื่อนบ้าน เห็นเพื่อนบ้านปลูกแล้วมีกำไรมากขึ้น ส่วนแหล่งความรู้ในการปลูกพืชฤดูแล้ง การใช้สารเคมี และการใช้ปุ๋ยส่วนใหญ่ได้มาจากเพื่อนบ้าน รองลงมาเป็นบรรพบุรุษ และพ่อค้าตามลำดับ

รัตนาวดี บุรณวงศ์, (2525) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรพบว่า การเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม คือ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่เกษตร ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและการพัฒนาเทคนิคของนวัตกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม

ศิริรัตน์ บำรุงกรณ์, (2532) ศึกษาถึงการยอมรับและการไม่ยอมรับนวัตกรรมของชาวนาจังหวัดปัตตานี พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการติดตามข่าวสารของชาวนา ส่วนปัจจัยที่อธิบายการยอมรับและไม่ยอมรับนวัตกรรมของชาวนา คือ ศาสนา ขนาดที่นา วัตถุประสงค์ในการทำนาระดับความทันสมัยและการติดตามข่าวสาร

2.9.3 ปัจจัยทางด้านบรรทัดฐานทางสังคม

นอกจากปัจจัยอื่น ๆ แล้วปัจจัยทางบรรทัดฐานทางสังคมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีอิทธิพลในการกำหนดการยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม ทั้งนี้ ชี้นัก บว่า นวัตกรรมนั้นมีความสอดคล้องและเข้ากันได้กับระบบสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนมากน้อยแค่ไหนอย่างไร โรเจอร์และ ชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker, 1971:103) กล่าวว่าในเรื่องที่เกี่ยวกับนวัตกรรม สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการยอมรับนวัตกรรมของบุคคลมีได้ 2 อย่างด้วยกัน คือ

1) บุคลิกภาพของบุคคล

2) โครงสร้างของระบบสังคม ได้แก่ บรรทัดฐาน สถานภาพทางสังคม ชั้นของสังคม บรรทัดฐาน (norms) หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในระบบสังคม และเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตพฤติกรรมของสมาชิกภายในสังคม

โรเจอร์และ ชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker, 1971:103) ได้แบ่งบรรทัดฐานทางสังคมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) บรรทัดฐานตามแบบประเพณี โบราณ

2) บรรทัดฐานตามแบบทันสมัย

โรเจอร์และชูเมคเกอร์ มีความคิดว่า บุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีบรรทัดฐานตามแบบทันสมัย จะมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง และมีแนวโน้มที่จะยอมรับนวัตกรรมได้อย่างรวดเร็วกว่าบุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีบรรทัดฐานตามประเพณีโบราณ

วีระบุรณ วิสารทสกุล, (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในหมู่บ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษา หมู่บ้านหนองใหญ่ ผลการศึกษาพบว่าเกษตรทางเลือกเป็นหนึ่งในปฏิกริยาของการปรับเปลี่ยนในเชิงอาชีพ ที่เกิดขึ้นในเงื่อนไขที่มีการปรับเปลี่ยนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งสามารถแบ่งเงื่อนไขออกได้ดังนี้

1) เงื่อนไขร่วม หมายถึง เงื่อนไขที่เกิดขึ้นกับทุก ๆ คนในพื้นที่ ได้แก่ เงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เช่น น้ำฝน ทรัพยากรดิน เงื่อนไขทางวัฒนธรรม เช่น

ที่สะท้อนต่อธรรมชาติ คุณลักษณะของเกษตรทางเลือก เจ็อนใจด้านสังคม เศรษฐกิจ และประชากร เช่น การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ขนาดที่ดิน และลักษณะของพื้นที่ เงินทุนและแรงงาน ข่าวสารและสื่อ บรรทัดฐานทางสังคม การตลาดและผลผลิต และเจ็อนใจด้านนโยบายรัฐ

2) เจ็อนใจเฉพาะ หมายถึง เจ็อนใจที่เกิดขึ้นกับเฉพาะบางคน หรือบางท้องถิ่น ได้แก่ เจ็อนใจทางวัฒนธรรม ความเชื่อมั่นต่อตนเอง เจ็อนใจด้านสังคม เศรษฐกิจ และประชากร เช่น องค์กรท้องถิ่น ผู้นำ องค์กรภายนอก

อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เห็นความสำคัญอยู่ที่บทบาทเกษตรกรที่ให้การยอมรับนวัตกรรมคือ การทำเกษตรที่ยั่งยืนในรูปแบบ“วนเกษตร” ซึ่งตัวผู้ศึกษาวิจัยเชื่อว่า มีนัยของความเป็นรูปธรรม ที่เป็นรูปแบบการผลิต และแบบแผนความคิด ความเชื่อ ซึ่งเป็นนามธรรมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังนวัตกรรมนี้ หรือการทำเกษตรแบบวนเกษตร ดังนั้นการศึกษาจึงจำเป็นต้องพยายามศึกษาวิจัยให้ครอบคลุมประเด็นทั้งหมด ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนในรูปแบบวนเกษตร เพื่อที่จะค้นหาองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับเจ็อนใจทางสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ที่มีผลต่อบทบาทของเกษตรกร ในการที่จะนำมาปรับใช้กับการพัฒนาทางด้านการเกษตรเพื่อพัฒนาชนบท และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรเอง

บทที่ 3

นายเตียง คงแก้ว กับการทำกรเกษตร

3.1 ความสำคัญ

นายเตียง คงแก้ว เป็นเกษตรกรรายหนึ่งของประเทศไทย ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการสืบสานภูมิปัญญา เรื่องการทำเกษตร จนกลายเป็นแบบอย่างสำคัญในการพัฒนา และเป็นหลักในการเผยแพร่แนวคิดการทำกรเกษตรให้มีความสำคัญจนเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย . และเป็นที่ยกย่องถึงทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย ครั้งล่าสุดปี พ.ศ. 2539 ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน ดังนั้น นายเตียง คงแก้ว จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทความสำคัญยิ่งต่อการทำกรเกษตร ชีวิตและผลงานของท่าน จึงสมควรได้รับการศึกษาวิจัยให้ลึกซึ้งกว้างขวาง เพื่อการเผยแพร่และประโยชน์ด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อเกษตรกรสืบไป

3.2 ประวัติความเป็นมา

นายเตียง คงแก้ว ปัจจุบัน พ.ศ.2539 อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 129 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง มีประวัติความเป็นมาดังนี้

3.2.1 ชาติ ภูมิ

นายเตียง คงแก้ว เกิดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 ณ บ้านลำใน หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นบุตรคนโตของนายชื่น นางขำ คงแก้ว มีพี่น้องทั้งสิ้น 4 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 1 คน ในจำนวนพี่น้องของนายเตียง คงแก้ว คนรองจากนายเตียงเป็นผู้ชายชื่อนายเวียง คงแก้ว ปัจจุบัน

เสียชีวิตแล้ว คนที่สามเป็นผู้หญิงชื่อเอียด แต่งงานกับนายเจียน ชายเกตุ ปัจจุบัน มีภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านสี่มตรี ค อ าเภอเมือง จังหวัคพัทลุง ประกอบอาชีพ เป็นเกษตรกร คนสุดท้ายเป็นผู้ชายชื่อนายสนิท คงแก้ว แต่งงานกับนางรมย์ ปัจจุบัน มีภูมิลำเนาอยู่ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ฝั่งที่32 หมู่ที่2 ตำบลอุไคเจริญ อําเภอควนกาหลง จังหวัคสตูล ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา คุณพ่อของ นายเคียง คงแก้ว พื้นเพเดิมเป็นชาวบ้านร่เมือง ตำบลร่เมือง อําเภอเมือง จังหวัคพัทลุง เป็นลูกชายของอดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านลำ ตำบลร่เมือง ชื่อเควี่จ ซึ่งเป็นบุคคลที่กว้างขวางในจังหวัดพัทลุง ครั้งหนึ่งเคยมีอาชีพค้าอ้นควายไปขายที่ไทรบุรี ส่วนคุณย่าชื่อ นางเนตร เป็นชาวบ้านร่เมืองเช่นกัน ส่วนแม่นางจํา นั้น เป็นชาวบ้านลำ ใน ตำบลบ้านนา อําเภอเมือง จังหวัคพัทลุง เป็นลูกของนายกลับ นางจิด ตูลยนิคย์ ตั้งเดิมพ่อแม่ นายเคียง มีอาชีพทำสวนยางพารา และทำสวนไม้ผลซึ่งมีลักษณะเป็นสวน “สมรม” คือ ปลูกไม้ผลหลายชนิดรวมกันในที่ดินแปลงเดียว ทุกชีวิตในครอบครัวจึงอยู่ได้ไม่ขัดสน

3.2.2 วัยเด็กและการศึกษา

วัยเด็ก นายเคียง คงแก้ว ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวเช่นเดียวกับเด็กในชนบททั่วไป ได้รับการศึกษาเล่าเรียนภาคบังคับจนจบชั้นประถมปีที่ 4 และได้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ที่ โรงเรียนประจำจังหวัดพัทลุง ในการไปศึกษาต่อครั้งนี้ นายเคียง คงแก้ว ได้ไปอาศัยอยู่วัดท่ามิหรำ ต่อมาเมื่อได้เลื่อนชั้นไปเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม.2) ได้ย้ายไปอยู่วัดคูหาสวรรค์ โดยไปเป็นลูกศิษย์ท่านพระมหาเพียร (ปัจจุบัน พระธรรมปิฎกญาบติ รองสมเด็จพระสังฆราชเจ้าคณะภาค 18 และเจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์ อําเภอเมือง จังหวัคพัทลุง) ซึ่งเป็นญาติฝ่ายแม่ ช่วงสอบไล่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 คุณพ่อของ นายเคียง คงแก้ว ก็ได้ถึงแก่กรรมลง และหม่อมหลวงสุดใจ ซึ่งเป็นเพื่อนของคุณพ่อได้มารับไปอยู่ที่บ้าน ทำให้ นายเคียง คงแก้ว ต้องย้ายจากวัดคูหาสวรรค์ ไปอาศัยอยู่กับหม่อมหลวงสุดใจ ซึ่งเป็นผู้ให้การอุปการะในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน

จากพื้นเพที่เป็นลูกชาวนาซึ่งเป็นเกษตรกร นายเตียง คงแก้ว ด้รับการสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้เห็นความมั่นคงของชีวิตเกษตรกร และในขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างอาศัยอยู่กับท่านมหาเพียรที่วัดคูหาสวรรค์ในขณะนั้น นายเตียง คงแก้ว ด้รับการสั่งสอนจากท่านมหาเพียร ซึ่งท่านได้ยกตัวอย่างในการสั่งสอนเชิงเปรียบเทียบให้เห็นว่า ระหว่างคน 3 อาชีพ คือ พ่อค้า ชาวนา และชาวนานั้น ชาวนามีความร่ำรวย ละมั่งคั่งในชีวิตมากที่สุด และเมื่อไปอาศัยอยู่กับหม่อมหลวงสุดใจ นายเตียง คงแก้ว ก็ด้รับการสั่งสอนในลักษณะเดียวกัน ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นายเตียง คงแก้ว เห็นว่าแม่ต้องทำงานหนักเพราะพ่อเสียชีวิต และน้องต้องเรียนหนังสืออีก 2 คน จึงได้ลาออกจากโรงเรียนกลับมาอยู่บ้านลำใน ช่วยแม่ ทำสวนผลไม้ และรวมทั้งฝึ กหัดทำการค้าไปด้วย

3.2.3 วิทยุหม่อม

ในปี พ.ศ.2497 หลังจากที่ได้ออกจากโรงเรียนแล้ว นายเตียง คงแก้ว ด้กลับมาอยู่บ้าน ช่วยแม่ ทำสวนยางและสวนไม้ผล ขณะเดียวกันก็ฝึ กหัดทำการค้าโดยรับซื้ออย่างแผ่น หมากและผลไม้ ไปขายที่ จังหวัดตรัง และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ขณะนั้นเป็นช่วงที่ นายเตียง คงแก้ว ด้สนิทสนมกับเพื่อนบ้านที่มีอาชีพค้าขาย คือ นายเอียด นวลจันทร์ ซึ่งได้เล่าประสบการณ์และความ เป็นอยู่ของคนให้ นายเตียง คงแก้ว ฟังและให้ข้อคิดว่า อาชีพทำสวนหรือ การเกษตรเป็นอาชีพที่ สร้างความมั่นคงและความร่ำ รวยได้ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการหันเหชีวิตของ นายเตียง คงแก้ว นอกจากการใช้ชีวิตพ่อค้าในช่วงสั้น ๆ ทำให้มี ประสบการณ์และพบเห็นว่า การเป็นพ่อค้าถ้าไม่ โกง ไม่โกหกคนอื่น คงหาโอกาสร่ำรวยยาก ชีวิตพ่อค้าจึงเป็นชีวิตที่เอาเปรียบผู้อื่นในสังคม จากความคิดนี้เองทำให้ นายเตียง คงแก้ว เลิกอาชีพพ่อค้าและหันไปทำสวนอย่างจริงจัง

นายเตียง คงแก้ว ด้อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ.2499 เมื่ออายุได้ 21 ปี ที่วัดลำใน เพื่อให้การทดแทนบุญคุณพ่อแม่ตามประเพณี ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่

ที่วัดถ้ำใน นายเตียง คงแก้ว ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และสอบได้นักธรรมชั้นตรี เมื่อครบ 1 พรรษาจึงได้ลาสิกขาบท

3.2.4 ชีวิตครอบครัว

นายเตียง คงแก้ว ได้สมรสเมื่อปี พ.ศ.2500 กับบุตรสาวชาว บ้านห้วยขี้ดี ตำบลโคกชะงาย อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร คือ นางสาวปุ่น ด้วยนิล โดยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย หลังจากที่แต่งงานแล้ว นายเตียง คงแก้ว ได้ไปอาศัยอยู่บ้านฝ่ายหญิง บ้านนางปุ่นอยู่ติดกับลำคลองและเป็นชุมชนชาวนา มี ชาวเปลือกเป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมของชุมชนเหมาะกับการเลี้ยงเบ็ด เพราะ ว่าก่อนที่ นายเตียง คงแก้ว แต่งงานนั้นได้เคยทดลองเลี้ยงเบ็ดพันธุ์กาก็เคยปลูก อยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อแต่งงานแล้วจึงได้ขนย้ายเบ็ดไปบ้านภรรยา แต่อย่างไรก็ตาม นายเตียง คงแก้ว ก็ยังไม่ทิ้งการทำสวนเสียดเดียว เพราะเมื่อเลี้ยงเบ็ดได้ผลดีมี รายได้ก็ได้จ้างคนมาช่วยงาน ทำให้มีเวลาบางส่วนดูแลสวนผลไม้ที่บ้านเกิด ในปี พ.ศ.2503 นายเตียง คงแก้ว ได้รับส่วนแบ่งมรดกเป็นที่ดินจากแม่จำนวน 24 ไร่ จึงได้ตัดสินใจขายเบ็ดที่มีอยู่ทั้งหมด แล้วอพยพครอบครัวกลับมาอยู่ที่บ้านถ้ำใน และได้เริ่มต้นทำสวนผลไม้อย่างจริงจัง

จากการที่เป็นคนไม่ยอมหยุดนิ่งต่อการเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ ทำให้ นายเตียง คงแก้ว ได้แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในการขยายพันธุ์พืช ทั้งการ ตอน ทาบกิ่ง และการติดตา และเริ่มนำพืชใหม่ ๆ มาทดลองปลูก เช่น กล้วย สาคู ถองทอง จนกระทั่งมีความคิดเรื่องการขยายพันธุ์ต่าง ๆ ออกเผยแพร่ ต่อมาจึงได้ สร้างแปลงขยายพันธุ์พืชเพื่อเก็บไว้ปลูกในสวน อีกส่วนหนึ่งได้ขายให้แก่คนทั่วไป ขณะเดียวกันก็มีคนสนใจมาเยี่ยมชม และศึกษาหาความรู้ในสวน นายเตียง คง แก้วได้ทำหน้าที่บรรยายให้ความรู้แก่คนเหล่านั้น นับแต่นั้นเป็นต้นมา ความรู้ใน เรื่องการเกษตรของนายเตียงก็ได้ขยายออกสู่ชุมชน

การโยกย้ายหนังก้อย ในปี พ.ศ.2510 เกิดขึ้น ขณะที่การทำเกษตรของ นายเตียง คงแก้ว กำลังดำเนินไปด้วยดี ได้เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองขึ้น มีการ ใช้กำลังทางทหารของรัฐบาล ถล่มปราบขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ โดย

เฉพาะบ้านลำใน บ้านเขาคราม จังหวัดพิจิตร เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความแตกแยก และการแย่งชิงประชาชนเกิดขึ้นระหว่างขบวนการคอมมิวนิสต์กับรัฐบาล ความไม่เข้าใจระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เหตุการณ์นี้ทำให้ นายเตียง คงแก้ว ระลึกถึงสุภาษิตที่ว่า “ช้างสารชนกัน หญ้าแพรกย่อมแหลกถาญ” จึงตัดสินใจละทิ้งบ้านเกิด อพยพครอบครัวไปอยู่ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ที่ อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล นายเตียง คงแก้ว ได้เริ่มทำสวนโดยใช้ความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่พัฒนาที่ดินทำกิน แต่สภาพดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกไม้ผล ทำให้พันธุ์ไม้ผลที่นำไปจากจังหวัดพิจิตรตายหมด จึงหันมาปลูกพืชไร่ ตามฤดูกาล แต่ก็ต้องประสบกับภาวะขาดทุนรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ประกอบกับต้องส่งลูกเรียนหนังสือ ชีวิตช่วงนี้จึงค่อนข้างลำบาก

การโยกย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม หลังจากที่ใช้ชีวิตอยู่ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล เป็นเวลานานถึง 10 ปี ในปี พ.ศ.2520 นายเตียง คงแก้ว ตัดสินใจเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม และได้สืบสานงานทำแปลงเกษตรต่อจากสวนเดิม โดยเฉพาะแปลงขยายพันธุ์ไม้ เช่น ทุเรียน มังคุด ลองกอง และกระท้อน เป็นต้น ในที่สุดจำหน่ายพันธุ์ไม้แก่คนทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง

3.2.5 การใช้ชีวิตในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2530 นายเตียง คงแก้ว พิจารณาเห็นว่า การขยายพันธุ์ไม้ น่าจะยึดเป็นอาชีพหลักได้ จึงได้ขยายพื้นที่ออกไปอีกจำนวนหนึ่งพร้อมกับปลูกไม้ผลเพิ่มเติมในสวนที่มีอยู่เดิม และได้เลี้ยงแพะจำนวนหนึ่งในสวนควบคู่ไปด้วย ซึ่ง นายเตียง คงแก้ว เรียกว่า “การเกษตรผสมผสานครบวงจร” หรืออีกชื่อหนึ่งว่า “วนเกษตร”

ปัจจุบัน นายเตียง คงแก้ว ปลูกบ้านเรือนอยู่ที่สวนคองแก้ว หมู่ที่ 4 บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิจิตร มีบุตรชายหญิง 5 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 2 คน ในจำนวนบุตรทั้งหมด 5 คน คือ

1)นางจรรยา สุวรรณสังข์ อายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.3) ประกอบอาชีพค้าขาย โดยใช้สถานที่บ้านเป็นที่ประกอบการและจัดส่งสินค้าภายในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบันพำนักอยู่บ้านเลขที่ 348 ถนนพิพิธสังเคราะห์ 5 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

1) นายชลินทร์ คงแก้ว อายุ 36 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.3) ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรเช่นเดียวกับบิดา นายเคียง คงแก้ว มีที่ดินเป็นของตนเองประมาณ 30 ไร่ ปัจจุบันแต่งงานแล้ว มีลูกสาว 1 คน กับสตรีบ้านคลองพน อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ปัจจุบันอาศัยอยู่ บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 8 บ้านคลองพน อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่

2) นายพนม คงแก้ว อายุ 34 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีวิชาชีพทางการเกษตร (ปวช.เกษตร) ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ทำสวนผลไม้ในสวนคงแก้ว รับผิดชอบการควบคุมดูแลงาน การเพาะขยายพันธุ์ ไม้ผลและกิจการทั่วไปของสวนคงแก้ว ปัจจุบันแต่งงานแล้วกับร.ต.ต.หญิงศิริลักษณ์ คงแก้ว (อ่อนคำ) มีลูกสาว 1 คน

3) นางวิทยา คงแก้ว อายุ 30 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต (คบ.) จากสถาบันราชภัฏยะลา ปัจจุบันแต่งงานแล้ว มีลูกสาว 1 คน สามีรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ

4) นายสถาพร คงแก้ว อายุ 26 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีวิชาชีพทางการเกษตร (ปวช.เกษตร) ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ทำการเกษตรอยู่ในสวนคงแก้ว รับผิดชอบการจัดทำบัญชีการเงิน การจำหน่ายพันธุ์ ไม้และกิจการทั่วไป

3.2.6 เกียรติประวัติที่ได้รับยกย่อง

จากการที่นายเคียง คงแก้ว ได้ยึดแนวทางการทำการเกษตร จนประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ทั้งจากภาครัฐและเอกชน มีเกียรติประวัติควรแก่การจดจำมากมาย เช่น

- 1) ปี พ.ศ.2517 ได้รับการคัดเลือกเป็นกรรมการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
 - 2) ปี พ.ศ.2519 ได้รับการคัดเลือกจากสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ให้ไปศึกษาดูงาน ณ ประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์
 - 3) ปี พ.ศ.2522-ปัจจุบัน (พ.ศ.2539) ได้รับการแต่งตั้งและขึ้นทะเบียนเป็นวิทยากรท้องถิ่น ประจำจังหวัดพัทลุง
 - 4) ปี พ.ศ.2527 ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงมหาดไทย ให้ไปศึกษาดูงานทางด้านเกษตร ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน
 - 5) ปี พ.ศ.2528 ได้รับการคัดเลือกเป็นวิทยากรดีเด่น จากสพจ.พัทลุง
 - 6) ปี พ.ศ.2530 ได้รับการคัดเลือกเป็นเกษตรกรดีเด่น สาขาการทำสวนไม้ผลของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
 - 7) ปี พ.ศ.2533 ได้รับการคัดเลือกเป็นวิทยากรดีเด่น จากสพจ.พัทลุง
 - 8) ปี พ.ศ.2539 ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคมแห่งประเทศไทย จากมูลนิธิหมู่บ้าน
- นอกจากนี้ นายเคียง คงแก้ว ยังได้รับเชิญให้ไปบรรยาย อภิปราย และสัมมนา จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานราชการ ทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน เป็นประจำทุกเดือน

3.3 ภูมิปัญญา

3.3.1 ความรู้

ในเรื่องของความรู้ของการทำการเกษตรนายเคียง คงแก้ว ได้ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง มีหลักในการแสวงหาความรู้ และมีปรัชญาในการปฏิบัติตน เพื่อให้ได้ความรู้จนสามารถอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยง และภูมิปัญญาในการพัฒนาทางการเกษตรรู้อย่างนี้

ความรู้ในด้านการเกษตร เช่น การปรับปรุงพันธุ์พืชต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การคิดตา การค่อกิ่ง การเล็บบยอด การเพาะชำ การเลี้ยงสัตว์ การทาบกิ่ง เป็นต้น

ความรู้ในเรื่องการค้าขาย จากประสบการณ์ในวัยหนุ่มที่ได้ฝึกหัดค้าขายทำให้ นายเคียง คงแก้ว มีการเรียนรู้ในเรื่องการค้าขายได้ในระดับหนึ่ง

ความรู้ในเรื่องธรรม การปฏิบัติที่สั่งสอนอยู่ในหลักสูตรของพระพุทธศาสนา ชีวิตที่ได้ผ่านการอบรมจากวัดในช่วงวัยเด็ก นายเคียง คงแก้วสามารถนำเอามาปรับใช้กับชีวิตครอบครัว เช่น การรักษาศีลห้า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่างๆ

นอกจากนี้ นายเคียง คงแก้ว ยังได้คิดต่อหาความรู้จากกิจกรรมอำเภอ และกิจกรรมจังหวัด และหาความรู้จากคนอื่นๆ โดยไปสมัครเป็นลูกจ้าง ทำสวน เช่น สวนแห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง และจังหวัดจันทบุรี อีกทั้งติดต่อประสานงานกับนักวิชาการทางด้านเกษตรเพื่อรับทราบความรู้ใหม่ๆ เช่น เรื่องการเลี้ยงแพะในสวน จากการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ ทำให้นายเคียง คงแก้ว รับทราบข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ เสมอและจะนำความรู้ คำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้รับมาปฏิบัติ ทดลองฝึกฝน คัดแปลง จนเกิดทักษะความชำนาญ และประสบการณ์ที่สั่งสอนเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับการใฝ่รู้ ชอบทดลอง ช่างสังเกต รู้จักวิเคราะห์และสังเคราะห์ผล ทำให้ความรู้ประสบการณ์ และทักษะการทำสวนของนายเคียง คงแก้ว ได้พัฒนาทดลองปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การหาทุเรียนพันธุ์ดี กระเทียมพันธุ์ดี และลองกองมาทดลองปลูก การหาความรู้ในการเลี้ยงแพะ การเพาะและขยายพันธุ์ระกำหวาน การเสริมรากดินหยาบ (เป็นวิธีการเอาพันธุ์กล้าหยาบมาปลูกในที่เดียวกันหลายต้น แล้วเอาลำต้นมาทาบาดึกกันจนต้นกล้าหยาบเจริญเติบโตคิดเป็นต้นเดียวกัน รากของแต่ละต้นจะทำหน้าที่ดูดอาหารมาเลี้ยงลำต้นที่อยู่รวมกัน ทำให้ต้นหยาบเจริญเติบโตได้เร็วกว่าปลูกต้นเดี่ยวตามปกติ มีลำต้นที่แข็งแรงเพราะว่ามีหลายต้นมารวมกันนั่นเอง)

3.3.2 วิธีคิดและการทำงาน

นายเคียง คงแก้ว ชอบศึกษาค้นคว้า หากความรู้ยู่ตลอดเวลาทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม เช่น อ่านหนังสือ ทดลองทำงานเพาะปลูกพันธุ์พืชใหม่ ๆ โดยแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรตลอดจนความรู้ในด้านอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ เป็นบ่อเกิดของวิธีคิดและหลักในการทำงานที่พึ่งพาตนเอง มีปรัชญาในการปฏิบัติ ตน สามารถอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยง และภูมิปัญญาทางความคิดที่ได้นำเอา สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมมาประเมินค่าเป็นทรัพย์ที่อยู่คู่กับโลกและ สังคมดังนี้

ความรู้ เป็นทรัพย์อย่างหนึ่งหากใครยังมี มากก็ยิ่งจะเป็นมงคลกับชีวิต ความรู้มีอยู่ สามารถแสวงหาได้ทุกหนทุกแห่ง และที่สำคัญคือ การแสวงหาจาก ธรรมชาติ

ความเพียร เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ในตัวของทุกคน หากใครมีมากก็ ยิ่งจะเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จที่ได้วางเป้าหมายเอาไว้

อาหาร เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง หากใครมีมากก็ยังสามารถที่จะกุมอำนาจการ ต่ อรองและจะสามารถหลุดพ้นจากการควบคุมบังคับด้วยเงินตรา

ธรรมชาติ เป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง หากแผ่นดินในอุดมสมบูรณ์ไปด้วย ธรรมชาติ ก็จะก่อให้เกิดความร่วมมือ สงบสุขของสรรพชีวิตในดินแดนนั้น ๆ ได้

3.3.3 ความเชื่อ

ในการทำการเกษตรนายเคียง คงแก้ว ได้มีความตั้งมั่นอยู่ในความ เชื่อของการพึ่งตนเอง เช่น การลงมือปฏิบัติทำการเกษตรด้วยตนเอง มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลคนอื่น เช่น การแนะนำการทำการเกษตร แจกจ่ายพันธุ์กล้าไม้ให้แก่ผู้ที่ สนใจ เข้าถึงธรรมชาติ เช่น การไม่ทำลายสภาพแวดล้อมป่าไม้ ความเชื่อในเรื่อง ธรรมชาติ เช่น นายเคียง คงแก้ว เชื่อว่า ธรรมชาติ คือ ธรรม หากผู้ใดเข้าถึงธรรม ก็ย่อมเข้าถึงธรรมชาติ เพราะธรรมชาติที่แท้จริงนั้น เป็นสังขธรรมแห่งการดำรงอยู่

การเกื้อกูล และการสูญสลาย ความเชื่อในความดีงาม เชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่นในเรื่อง พรหมวิหาร 4 ที่มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นต้น

3.3.4 ทศนคติ

ในทศนคตอชีวิตและสังคมนาเยียง คงแก้ว มงเห็นว้า “สังคมนาบ้านมีความเป็นอยู่สัมพันธ์กับชุมชน และถูกหลานแบบเครือญาติ มีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันและมีหลักคำสอนของศาสนาที่ชี้ให้เห็นถึงความรัก และความเมตตาที่มีต่อเพื่อนบ้าน

ทศนคตออาชีพ นาเยียง คงแก้ว มีทศนะคตว้า “อาชีพการเกษตรน่าจะเป็ นอาชีพที่รัฐบาลควรจะปลูกฝังให้เขาชนคนรุ่นหลัง ให้มีความรู้สึกรักชอบอาชีพการเกษตร เพราะอาชีพการเกษตรมีคุณค่าต่อสังคม เกษตรกรเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงประชาชนในสังคมนา เพราะฉะนั้นแล้ว เกษตรกรควรจะได้รับการยกย่องจากสังคมนา คนในสังคมนาควรจะให้ความสำคัญกับอาชีพให้มากขึ้น และเกษตรกรเองควรจะมีความรักในอาชีพของตนเองอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาอาชีพของตนให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น”

ทศนคตอการศึกษา นาเยียง คงแก้ว ได้ให้ความเห็นว้า “...การศึกษาของรัฐ ควรจะสอดแทรกเนื้อหาของวิชาชีพการทำกรเกษตร วิทยาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เขาชนหรือประชาชนทั่วไป เกษตรกร ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเกษตรมากยิ่งขึ้น...”

ทศนคตในทางการเมือง นาเยียง คงแก้ว ให้ความเห็นว้า “...นักการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ควรจะทำกรเมืองให้มีคุณธรรมและให้ค้ำนึ่งถึงผลประโยชน์ของเกษตรกรให้มากขึ้น เพราะเหตุว้าเกษตรกรเป็ นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งถือกันมากเป็ นกระดูกสันหลังของชาติ นาเยียง คงแก้ว ต้องการให้กรเมืองได้มองเห็นความสำคัญของเกษตรกร และให้กรเมืองได้จัดสรรผลประโยชน์ในทางการเมืองกับเกษตรกรให้มากที่สุด...”

3.3.5 ค่านิยม

นายเตียง คงแก้ว ได้รับการฝึกอบรมมาจากครอบครัว จากวัด จากญาติผู้ใหญ่ ค่านิยมที่ดีหลายอย่างได้ซึมซับเข้าสู่จิตใจ และได้ส่งผลมาสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น

1) ค่านิยมในการนับถือคน นายเตียง คงแก้ว เป็นผู้ที่รู้สึกสำนึกต่อผู้มีพระคุณ ต่อผู้อาวุโส ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้จาก นายเตียง คงแก้ว ไปเยี่ยมเยียนผู้มีพระคุณอยู่เสมอ ตลอดทั้งผู้อาวุโสในหมู่บ้านหรือญาติผู้ใหญ่ จะได้รับการดูแลเอาใจใส่จาก นายเตียง คงแก้ว อย่างสม่ำเสมอ

2) ค่านิยมในการประนีประนอม นายเตียง คงแก้ว เป็นผู้ที่นิยมแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและสันติ ค่านิยมนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดในช่วงที่ นายเตียง คงแก้ว มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งของลูกบ้านที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นายเตียงจะใช้วิธีการเรียกคู่กรณีมาพบกัน แล้วพูดคุยกันด้วยเหตุผล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ทำให้ นายเตียง คงแก้ว เป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน และจากทางราชการ

3) ค่านิยมในการบริโภคที่พอเหมาะ หรือการประหยัดนั่นเอง นายเตียง คงแก้ว และสมาชิกในครอบครัว นิยมการกินอยู่แบบง่าย ๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่าย อาหารที่รับประทานแต่ละวัน ในครอบครัวจะเป็นผลผลิตจากสวนวนเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ไม่ต้องซื้อหาจากตลาดโดยไม่จำเป็น

4) ค่านิยมที่ไม่เกี่ยวข้องกับขบถายมุข สิ่งเสพติดต่าง ๆ นายเตียง คงแก้ว ไม่ยุ่งเกี่ยวกับขบถายมุขและสิ่งเสพติดทั้งหลาย ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน และจะไม่ประพฤติดังกล่าวแล้วยังได้สั่งสอนลูกหลาน และเยาวชนในหมู่บ้านให้ ลด ละ เลิก ในอบายมุข ดังกล่าวเสียด้วย

5) ค่านิยมในการศึกษา นายเตียง คงแก้ว เป็นเกษตรกรที่ชอบศึกษาค้นคว้า หาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ในด้านการเกษตร มีความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น สภาพตลาด การใช้สารเคมี ต่าง ๆ การปรับปรุงพันธุ์ ตลอดจนความยั่งยืนของชีวิตในการทำการเกษตร

6) คุณธรรม ความมีคุณธรรมถือได้ว่า เป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของ นายเคียง คงแก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เช่น การเป็นผู้ถือศีลห้า มีหลักการดำเนินชีวิตที่ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ของ พระพุทธศาสนามาปรับใช้กับการทำการเกษตร สมณะ สงบ ปฏิบัติคนเป็นชาวพุทธ ที่ดี เอื้อเพื่อ เมตตา ต่อคนอื่นอย่างสม่ำเสมอ

7) ค่านิยมในเรื่องบุญกรรมนายเคียง คงแก้ว เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นต่อสังคม โดยการทำความดีอยู่เสมอ เช่น เป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ในเรื่องการเกษตรแก่บุคคลทั่วไป การบริจาคพันธุ์กล้าไม้ต่าง ๆ แก่หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน จาก การที่นายเคียง คงแก้ว ได้กระทำความดีอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไปจนได้รับการยกย่องจากสังคม และได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติมากมาย นี่คือ ผลของการทำงานดี ได้ดีนั่นเอง

8) ค่านิยมในครอบครัว นายเคียง คงแก้ว เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวสูงมาก นายเคียง จะใช้เวลาอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก หลาน ฯลฯ หากไม่จำเป็นจะไม่ค้างที่ ไหนดครอบครัวของนายเคียง คงแก้ว จึงเป็นครอบครัวที่อบอุ่นสมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกัน มีการอบรมสั่งสอน ให้ความรัก ความอาทรต่อกัน อาชีพการทำเกษตรเป็นอาชีพที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของคนในครอบครัว

9) ค่านิยมทางการเมืองการปกครอง นายเคียง คงแก้ว มีค่านิยมที่เน้นเมืองที่มีคุณธรรม นายเคียง กล่าวว่า “...รูปแบบทางการเมืองจะเป็นรูปแบบใดนั้นไม่สำคัญเท่ากับการเมืองที่มีคุณธรรม ผู้นำผู้ปกครองต้องมีศีลธรรมในการปกครอง เพราะการเมืองที่มีคุณธรรมนั้นเอื้อผลประโยชน์ให้กับประชาชนมากที่สุด...”

3.4 การทำการเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว

สวนเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว มีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ ตั้งอยู่ใกล้เทือกเขาบรรทัด บ้านเขาคราม ตำบลบ้านนา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพิจิตร มีลักษณะ

เป็นสวนผลไม้ พืชผักผสมผสาน มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้นพืชผัก และพืชสมุนไพรนานาพันธุ์ ตลอดจนมีสัตว์ต่าง ๆ มาพึ่งพาและเกื้อกูลธรรมชาติในสวนนานาชนิด สวนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัย ที่ทำงานหาเลี้ยงชีพครอบครัวของ นายเตียง คงแก้ว และเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ของผู้คนมากมายจากจังหวัด พัทลุงและจังหวัดใกล้เคียงอื่น ๆ ในแต่ละวันสวนเกษตรแห่งนี้จะมี ประชาชนจากที่ต่าง ๆ ทั้งเกษตรกร ข้าราชการ นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ นักพัฒนาองค์กรเอกชน ที่สนใจมาซื้อพันธุ์ไม้ แวะชมเยี่ยมเยียนสอบถาม พูดคุยกับ นายเตียง คงแก้ว อย่างไม่ขาดสายในแต่ละวัน หลายๆ ครั้งที่ นายเตียง คงแก้ว ได้รับเชิญ ไปเป็นวิทยากรเพื่อเล่าเรื่องราว ความคิด ประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งเริ่มต้นมาจากการเป็นเกษตรกร ที่มีพื้นฐานมาจากการทำสวนผลไม้ แบบดั้งเดิม แต่มีความสนใจใฝ่หาความรู้ ตลอดจนรู้หลักทดลอง พัฒนาวิธีการเทคนิค แนวทางการทำสวนในรูปแบบใหม่ ๆ โดยไม่ทำลายธรรมชาติ และระบบการจัดการในธรรมชาติที่มีอยู่แล้วให้สูญญหายไป สวนของ นายเตียง คงแก้ว ตั้งอยู่ใกล้แถบเชิงเขาบรรทัดตอนล่าง ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “บ้านเขาคราม” เป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีความลาดชัน 20-30 องศา ลักษณะเนื้อดินเป็นดินปนทราย พื้นที่ทางทิศใต้และทิศตะวันออก ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ติดกับคลองเขาคราม พื้นที่รอบข้างส่วนมากเป็นพื้นที่ทำสวนยางพารา ในที่ลุ่มบางแห่งก็มีการทำนาบ้าง แต่ไม่มากนัก

3.4.1 ความเป็นมาของการทำเกษตร

จากพื้นเพเดิมของนายเตียง คงแก้ว เป็นครอบครัวเกษตรกรชาวสวน ดูเหมือนว่าสิ่งนี้ได้ส่งผลให้นายเตียง คงแก้ว ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดประสบการณ์วิถีชีวิตชาวสวนไว้พอสมควร พ่อแม่ของ นายเตียง คงแก้ว มีอาชีพทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ซึ่งเป็นสวนที่มีการปลูกไม้ผลหลายชนิดอยู่รวมกันในพื้นที่แปลงเดียวกันหรือที่เรียกกันว่า “สวนสมรม” อันเป็นลักษณะการทำสวนไม้ผลที่มีมาแต่เดิมของชาวบ้านทางภาคใต้ ซึ่งมีสภาพเป็น “ป่า” มากกว่าที่จะเป็นสวน สวนไม้ผลของพ่อแม่ นายเตียง คงแก้ว ก็มีสภาพเช่นเดียวกัน คือ เป็นป่าที่

ปลูกและปล่อยให้ไม้ผลหลายชนิดขึ้นผสมปนเปกัน เช่น ทุเรียน มังคุด สะตอ เนียง จำปาตะ มะปริง มะปราง เงาะ มะไฟ หยี ลางสาด มะนาว ฯลฯ นอกจากนี้แล้วยังมีไม้ยืนต้นอื่นๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ไม้สะทัง หลุมพอ จิกนม แขนง หมื่นตด ตะเคียนทอง ไข่เจียว ตีนเป็ด ฯลฯ ขึ้นปะปนอยู่มากมาย ในปี พ.ศ.2500 นายเตียง คงแก้ว ได้ตัดสินใจทำสวนอย่างจริงจัง ได้เข้ามาตากถางแล้วปลูกไม้ผล พื้นบ้านเพิ่มเติม อาทิ เช่น ทุเรียน ลองกอง ลางสาด ต่อมาก็มีการขยายพันธุ์ โดยการ ติดตา ทาบกิ่ง ค่อกิ่ง จากพันธุ์เดิมที่มีอยู่แล้ว ปัจจุบันสวนนี้เป็นสวนผสม ผสานแบบวนเกษตร มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักและสมุนไพร นับ 100 ชนิด

นอกจากพื้นเดิมของครอบครัว นายเตียง คงแก้ว เป็นชาวสวนแล้ว คำชี้แนะจากผู้หลักผู้ใหญ่เช่น พระ ช่างที่ นายเตียง คงแก้ว เคยไปอาศัยอยู่ด้วยในช่วงของการเรียนหนังสือ ประสบการณ์จากการค้าขายในช่วงเวลาสั้น ๆ ที่ต้องเรียนรู้ การโกหก หลอกลวง และการเอาใจเอาเปรียบ การที่ได้บวชเรียน ผนวกกับคำแนะนำของผู้ที่สนิทสนม สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลทำให้ นายเตียง คงแก้ว ได้เห็นความสำคัญ และความมั่นคงของการทำสวน หลังจากปี พ.ศ.2503 นายเตียง คงแก้ว ได้รับมรดกคือสวนไม้ผล นายเตียง คงแก้ว จึงได้ตัดสินใจเริ่มต้นทำสวนอย่างจริงจัง

การตัดสินใจยึดการทำสวนเกษตรของ นายเตียง คงแก้ว ครั้งนั้นถือได้ว่าเป็นการตัดสินใจที่สำคัญยิ่ง เพราะนั่นหมายถึงว่า นายเตียง คงแก้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ที่รับผิดชอบแล้ว การเริ่มต้นทำสวนอย่างจริงจังในขณะนั้นของ นายเตียง คงแก้ว เกิดขึ้นขณะที่คู่ทางการตลาดและราคาผลไม้ในขณะนั้นยังไม่ดีนัก เมื่อเปรียบเทียบกับตลาดและราคาขางพาราในปี พ.ศ.2503 ภาคใต้มีพื้นที่ปลูกขางประมาณ 2 ล้านไร่ ขณะที่พื้นที่ปลูกไม้ผลมีเพียง 97,000 ไร่ (Ingram, 1971:238,260) การตัดสินใจของ นายเตียง คงแก้ว ในขณะนั้นจึงเป็นการปฏิเสธแนวทางการทำเกษตรแผนใหม่ โดยเฉพาะการทำสวนขางที่เพื่อนบ้านของ นายเตียง คงแก้ว และเกษตรกรทั่วไปของภาคใต้และจังหวัดพัทลุง กำลังหักล้างถางพงเพื่อทำสวนขางกันอย่างเอาใจจริงเอาใจ

หลังจากปี พ.ศ.2510 ขณะที่ นายเตียง คงแก้ว ทำการขยายแปลงเพาะพันธุ์ และทำสวนเกษตรนั้น ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น นายเตียง คงแก้ว และครอบครัวจึงได้ตัดสินใจอพยพทิ้งบ้านเกิด ไปขอทำประโยชน์ในที่ดินทำกินที่นิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ที่จังหวัดสตูล นายเตียง คงแก้ว ได้เริ่มต้นการทำสวนอีกครั้ง โดยใช้ความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่ในที่สุดก็ล้มเหลวเนื่องจากสภาพดินไม่เหมาะสม นายเตียง คงแก้ว จึงหันมาปลูกพืชไร่ แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหารายได้ไม่พอรายจ่ายประกอบกับต้องส่งลูกเรียนหนังสือ ชีวิตในช่วงนี้ของ นายเตียง คงแก้ว และครอบครัวจึงมีความยากลำบาก เขาจึงได้สรุปบทเรียนและประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรแผนใหม่ในครั้งนี้ไว้ว่า “...เกษตรแผนใหม่ ปลูกพืชเศรษฐกิจ ชนิดเดียว ใช้ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อม ขาดน้ำ โรคแมลงรบกวน ใช้ยาเคมี ภัยธรรมชาติ ลมพัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม ขาดฝน พืชผลขาดคุณภาพ ราคาตกต่ำ มีหนี้สินพอกพูน สุขภาพจิตไม่ดี ครอบครัวมัวหมอง มองโลกแง่ร้าย...” จึงได้กลับมาอยู่บ้านและได้ฟื้นฟูสวนสมรมขึ้น

3.4.2 สภาพแวดล้อมของพื้นที่ภายในสวนคงแก้ว

จากความล้มเหลวในการทำเกษตรแผนใหม่ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ และหนี้สินจำนวนมากทำให้ นายเตียง คงแก้ว สรุปบทเรียนและประสบการณ์จากการทำเกษตรแผนใหม่ นายเตียง คงแก้ว ได้หันกลับมาสนใจแนวทางการทำเกษตรแบบสวนไม้ผลที่ครอบครัวเคยทำมาแต่เดิม จากการที่ได้พบเห็นสภาพการทำเกษตรแผนใหม่ ณ นิคมพัฒนาภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นสวนยาง หรือพืชไร่อื่น ๆ ซึ่งล้วนเป็น การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายและเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้มีการทำลายพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ไปมาก จึงมีความคิดที่จะอนุรักษ์ไม้เดิมไว้ และรวบรวมจากที่อื่นมาปลูกไว้ด้วย การเก็บรักษาและขยายพันธุ์ไม้ดั้งเดิม และแสวงหาพันธุ์ไม้ที่หายากมาปลูกและขยายพันธุ์ต่อไป นายเตียง คงแก้ว ได้ตัดสินใจกลับบ้านเกิดบ้านเขาคราม จังหวัดพัทลุง ในปี พ.ศ. 2520 และได้เริ่มต้นฟื้นฟูสวนสมรมรดกเดิมของแม่ขึ้น โดยเฉพาะการทำแปลงขยายพันธุ์ไม้ เช่น ทุเรียน มังคุด ลองกอง และกระท้อน จากการทำการเกษตรผสมผสานครบวงจร ซึ่งมีทั้งการปลูกไม้ผล และการเลี้ยงแพะในพื้นที่ ประมาณ 10 ไร่

3.4.3 การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในสวนคงแก้ว

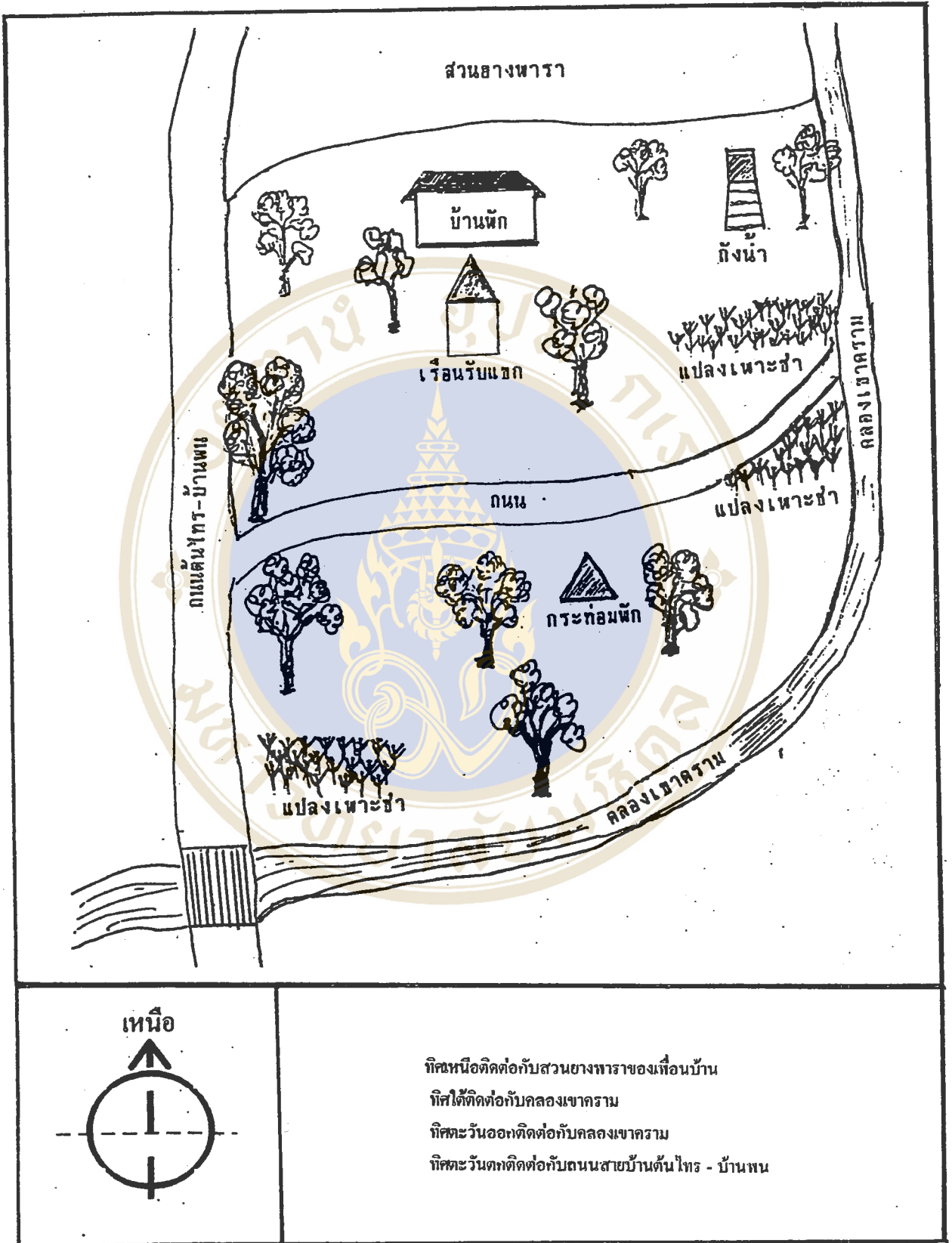
พื้นที่สวน 10 กว่าไร่ของนายเคียง คงแก้ว เน้นชนิด รกครีမ်ไป ด้วยพันธุ์ไม้ จำพวกไม้ผล สมุนไพร และพืชผัก ในลักษณะของ “ป่ารก” เบื้องบน ปกคลุมร่มครีမ်ของใบไม้ขนาดใหญ่ จำพวก กระท้อน หยี พยอม สะตอ ฯลฯ ระดับ กลางคดขึ้นไปด้วยไม้ผลจำพวกลองกอง มังคุด จำปา ขนุน ทำมิ่ง(ใบมีกลิ่นคล้าย แมงดา) มะปราง มะนาว ระกำหวาน ฯลฯ ส่วนชั้นล่างเน้นชนิดไปด้วยพืชผักกินใบ และพันธุ์กล้าไม้มากมายหลายชนิด ดังนั้นรูปแบบสวนวนเกษตรของนายเคียง คง แก้ว จึงมี ลักษณะคล้ายกับแปลงเพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่ โดยไม่ต้องใช้หลังคา หรือตาข่ายบังแดดแต่อย่างใด และภายในสวนได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนแรก เป็นสวนผสมผสาน ซึ่งจะเป็นสวนผลไม้มัปะปนกันหลายอย่างที่เป็นไม้ผลพื้นเมืองก็มี เช่น ทูเรียน ลางสาด ระกำหวาน หยี กระท้อน มะปราง จำปาตะ เาะ ขนุน เหริยง สะตอ ทำมิ่ง (ใบมีกลิ่นคล้ายแมงดา) ชะมวง เป็นต้น ส่วนที่เป็นไม้ผลพันธุ์ดีก็มี เช่น ลองกอง ทูเรียน มะยงชิด มะละกอ เป็นต้น ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ จำนวนมากมายหลายชนิดทำให้ยากที่จะบอกได้ว่าไม้ผลชนิดไหนเป็นไม้ผลหลัก แต่ว่าสวนผสมผสานแห่งนี้จะให้ผลผลิตเกือบตลอดฤดู พันธุ์ไม้ที่แตกต่างกันไปล้วนแต่ให้ประโยชน์ทั้งสิ้น

ส่วนที่สอง เป็นแปลงเพาะชำและแปลงขยายพันธุ์ นายเคียง คงแก้ว ไม่ได้สร้างโรงเพาะชำพันธุ์ไม้ขึ้นมาแต่อย่างใด หากแต่ได้ใช้บริเวณพื้นที่สวนนั่นเอง เป็นแปลงเพาะชำ และขยายพันธุ์ ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ ทำหน้าที่เสมือนหลังคาที่ ปกป้องพันธุ์ไม้กล้าไม้ต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหนาแน่นเกือบทุกตารางนิ้วของพื้นที่สวน การรดน้ำต้นไม้และพันธุ์ไม้ที่เพาะชำไว้จึงทำได้พร้อมๆ กัน พันธุ์ไม้ที่เพาะชำไว้มีทั้งที่เพื่อขยายพันธุ์ ปลูกเองและเพื่อจำหน่าย การขยายพันธุ์ไม้ผล เช่น มังคุด ทูเรียน ลองกอง และกระท้อนชนิดดี ๆ ของนายเคียง จะอาศัยต้นตอที่ได้จากต้นไม้ที่มีอยู่แล้วในสวน

ส่วนที่สาม เป็นการเลี้ยงแพะซึ่งมีอยู่ประมาณ 50-60 ตัวโดยปลูกโรง เรือน และตัดต้นพืชต่างๆ ให้แพะกินหรืออาจจะปล่อยให้แพะหากินเองอยู่ในสวน

เป็นการใช้หญ้าและเศษใบไม้ในสวนให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ไม่ต้องลงทุนลงแรงกำจัดวัชพืช ซึ่งปกติสวนไม้ผลทั่วไปต้องใช้สารเคมี นายเคียง คงแก้ว ปฏิเสธการใช้ยาฆ่าหญ้า เพราะต้องเสียทั้งเงิน เสียต่อสุขภาพ และไม่ได้ประโยชน์ใดๆ จากการสังเกตและประสบการณ์ของ นายเคียง คงแก้ว พบว่าในบรรดาไม้ประเภทขนุน ซึ่งระบบรากจะดูดซึมน้ำได้ดี หากฉีดยาปราบศัตรูพืชบริเวณรากขนุน จะทำให้ผลขนุนสุกเหี่ยวและเสียหาย ได้ประสบการณ์ที่นำแพะมาเลี้ยงในสวน ทำให้เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้กัน ขอร้องให้ นายเคียง คงแก้ว นำแพะไปช่วยกินพืชคลุมดินหรือหญ้าที่เลื้อยพันต้นไม้ในสวนด้วย ในการเลี้ยงแพะนี้ นายเคียง คงแก้ว เคยสำรวจใบไม้ที่แพะสามารถกินเป็นอาหารได้ พบว่าใบไม้ที่แพะกินได้มีถึง 112 ชนิด ในช่วงที่ผลไม้บางชนิดราคาไม่ดี เช่น เงาะพื้นบ้านต่ำกว่ากิ โลกกรัมละ 3 บาท นายเคียง คงแก้ว ก็จะไม่เก็บไปขาย แต่จะปล่อยให้หล่นเป็นอาหารแพะ ขณะเดียวกันมูลแพะก็จะนำมาผสมดินเพาะชำไม้และนำไปเป็นปุ๋ยบำรุงต้นไม้ได้อีก

รูปภาพที่ 4 แผนที่ แสดงบริเวณสวนวนเกษตรของ นายเตียง คงแก้ว

3.4.4 ขั้นตอนการทำ การเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

การทำ การเกษตรของนายเคียง คงแก้ว นั้น ได้มี ขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

3.4.4.1 สภาพเดิมของสวน

สภาพเดิมของสวนมีลักษณะเป็นสวนเกษตรแบบผสมผสาน มีพันธุ์พืชหลายอย่างทั้งไม้ผลไม้ยืนต้น เป็นสวนโบราณเรียกว่า “สวนสมรม” คือมีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดอยู่ในแปลงเดียวกัน มีสภาพคล้ายกับป่าธรรมชาติ

3.4.4.2 การปรับปรุงพื้นที่สวน

หลังจากที่นายเคียง คงแก้ว ได้รับสวนมาจากพ่อแม่ นายเคียง คงแก้ว ก็ได้มีการปรับปรุงพื้นที่สวนเพิ่มเติมโดยการปลูกพืช โดยเฉพาะไม้ผลต่าง ๆ มีการนำพันธุ์พืชที่ได้รับการคัดเลือกแล้วจากที่ต่างๆ มาปลูกไว้ในสวนซึ่งทำให้สวนนายเคียง คงแก้ว เพิ่มจำนวนพันธุ์พืชมากกว่าเดิม นอกจากนี้แล้วยังได้จัดระบบสวนให้เป็นสัดส่วน ในเรื่องการให้น้ำแก่พืชชนิดต่างๆ มีการวางผังของสวนให้ดูเป็นระเบียบมากกว่าแต่ก่อน โดยมี การวางท่อน้ำไปตามสวนต่าง ๆ เพื่อรดน้ำให้แก่พืชในช่วงหน้าแล้ง

3.4.4.3 การเตรียมดิน

ในส่วนของการเตรียมดินสำหรับการเพาะปลูก นายเคียง คงแก้ว ใช้วิธีการตามธรรมชาติปล่อยให้หญ้าขึ้นรก เพื่อการปกคลุมดินให้มีความสมบูรณ์ และนายเคียง คงแก้ว ยังได้นำมูลสัตว์ เช่น มูลแพะ มูลวัว มาคลุมเคล้ากับดินเพื่อเตรียมไว้สำหรับสำหรับเพาะชำพันธุ์กล้าไม้ลง

3.4.4.4 การเตรียมพันธุ์

การเตรียมพันธุ์นายเคียง คงแก้ว จะนำพันธุ์ที่มีลักษณะสมบูรณ์ คัดเลือกไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อเตรียมการเพาะปลูกในโอกาสต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็จะแสวงหาพันธุ์จากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ตลอดจนทั้งแหล่งเกษตรด้วยกัน ทำให้สวนของนายเคียง คงแก้ว เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์พืชที่ดีจากที่ต่าง ๆ มากมาย

3.4.4.5 การปลูก

การปลูก เมื่อนายเตียง คงแก้ว มีพันธุ์พืชที่ดีที่ได้จากการคัดเลือกจากทั้งในสวนและที่ต่าง ๆ แล้ว นายเตียง คงแก้ว ก็จะนำพืชเหล่านั้นไปปลูกตามที่ต่าง ๆ ในสวน โดยปลูกแซมตามช่องว่างที่มีอยู่ภายในบริเวณสวน โดยนายเตียง คงแก้ว จะปลูกแบบคละปะปนกันไป

3.4.4.6 การควบคุมศัตรูพืช

สวนเกษตรของ นายเตียง คงแก้ว ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีการที่ไม่ใช้สารเคมี นำเอาประสบการณ์ และภูมิปัญญาที่ผ่านการลองผิดลองถูกมาใช้ในการควบคุมศัตรูพืช นายเตียง คงแก้ว ใช้วิธีการควบคุมแมลงศัตรูพืชกันเอง เช่น

1) โดยการจัดระบบให้ธรรมชาติควบคุมกันเอง ในระบบของการอยู่ร่วมกัน นอกจากกรณีของการจัดสรรให้พืชคลุมดิน คอยควบคุมการเจริญเติบโตของวัชพืช และการจัดสรรให้พื้นที่ได้ร่มไม้เกือบทุกตารางนิ้ว เป็นที่วางถุงชำกล้าไม้ ซึ่งถือเป็นการควบคุมไม่ให้มีหญ้าขึ้นรบกวนความพอดี สัตว์เล็ก ๆ จำพวก นก กระแต กิ้งก่า ฯลฯ ที่อาศัยอยู่ในระบบ ก็คือผู้ที่คอยควบคุมหนอนและแมลงให้อยู่ในจำนวนที่เหมาะสม ตัวอย่างที่ชัดเจนในสวนคงแก้ว เช่น กระแต กระแตมีลักษณะคล้ายกับกระรอกแต่มีขนาดเล็ก และขยายพันธุ์ได้เร็วกว่าโดยจะออกลูกปี ละ 3-4 ครั้งๆ ละ 2-3 ตัว ชอบจับตัวหนอนที่อาศัยบริเวณเปลือกไม้ เป็นอาหาร และสามารถกระโดดจับแมลงกินได้ในระยะ 2-3 เมตร นายเตียง คงแก้ว ยังได้ถ่อกระแตให้เข้ามาอยู่ในสวนลองกอง โดยใช้อาหารจำพวกมะพร้าว (ผ่าซีก) กกล้วย ฝรั่ง เป็นต้น ไปวางไว้ตามคาบของลองกอง หรือไม้ที่ใช้วัสดุเหลือใช้ที่พอใช้แทนโพรงไม้ได้ ร่องด้วยกาบมะพร้าวทำเป็นรังเทียม แต่ควรยกพื้นให้สูงป้องกันศัตรูอย่าง งู นก รัง หรือ นกหวาด สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ ของเกษตรกรที่ผ่านการสังเกต ผ่านการปฏิบัติด้วยประสบการณ์ตรง ที่ทำให้นายเตียง คงแก้ว นำมาประยุกต์ใช้กับการทำเกษตรแบบวนเกษตร ทำให้เกิดความยั่งยืนทางเกษตร ด้วยวิธีการดังกล่าว จะทำให้ กระแตเข้ามาอาศัยหากินอยู่ในสวนเป็นประจำ เมื่อกินอาหารหลังเก็บเกี่ยวผลลองกอง กระแตก็จะจับกินและแทะหาตัวหนอน

ตามเปลือกไม้ ก็ตามธรรมชาติของมัน และนั่นคือการควบคุมแมลงศัตรูพืชโดยระบบของการอยู่ร่วมกัน

2) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ในรูปแบบนี้ นายเคียง คงแก้ว ใช้หลอดไฟแบล็กไลท์ เป็นตัวล่อแมลง นับเป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เขานำเอาเทคโนโลยีง่าย ๆ มาประยุกต์ใช้กับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม แมลงที่ถูกหลอดไฟแบล็กไลท์ ล่อมาตกในกะละมังน้ำขนาดใหญ่ จะถูกแยกแยะออกเป็น 3 ประเภท ประเภทแรก คือพวกแมลงที่เกื้อกูลธรรมชาติเป็นด้านหลัก เช่น พวกผึ้ง ประเภทที่สอง คือ พวกที่ไม่เกื้อกูลโดยตรง แต่ไม่เป็นตัวทำลายที่รุนแรง ประเภทที่สาม คือ ตัวทำลายโดยตรง ทุกเข้ามีคสมาชิกในครอบครัวของสวนคงแก้ว จะต้องรีบตื่นลุกขึ้นมาดู แมลงที่ถูก ล่อ มาตกในกะละมังนี้ ก่อนที่ นกจะออกหากินในตอนเช้า ประเภทแรกและประเภทที่สอง จะถูกคัดเลือกคืนกลับสู่ธรรมชาติ ส่วนประเภทที่สาม จะนำมาเป็นอาหารไก่และนกกต่อไป จากการปฏิบัติจะพบว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรที่ยั่งยืนถ้าได้นำเอาเทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ มีราคาถูกมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมจะสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก และไม่เกิดปัญหาดอถึงแวดล้อมอีกด้วย

3) การจัดระบบผสมผสาน ในพื้นที่บางแห่งภายในสวนคงแก้วที่ไม่สามารถเพาะปลูกพืชได้ดี เนื่องจากเป็นดินทราย หญ้าและวัชพืชหลากหลายชนิด นายเคียง คงแก้ว ควบคุมแก้ปัญหาโดยเลี้ยงแพะจำนวนหนึ่ง ให้กินหญ้าตลอดถึงวัชพืช ใบไม้ ผลไม้ที่ตกหล่น และแมลงส่วนหนึ่งที่ทำลายผลผลิตก็ตกเป็นอาหารของแพะไปด้วย ทำให้ลดจำนวนแมลงศัตรูพืชไปอีกทางหนึ่ง และมูลของแพะที่ขับถ่ายออกมาก็กลายเป็นปุ๋ยที่มีประโยชน์ต่อพืชและพันธุ์ไม้ในสวนอีกด้วย

3.4.5 การแจกจ่ายผลผลิต

เรื่องการตลาดและรายได้ นายเคียง คงแก้ว ให้กล่าวว่า “...การทำเกษตรที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการตลาด มีผลผลิตเท่าไรก็ไม่พอขาย...” และผู้ซื้อจะมาซื้อถึงสวน นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการขายพันธุ์ไม้ อีกปีละประมาณ 400,000 - 500,000 บาท ส่วนผลไม้ในสวนก็จะนำมาเลี้ยงรับรองแขก

ในลักษณะของผลไม้สด ๆ และที่แปรรูปแล้ว โดยพยายามสร้างมูลค่าเพิ่ม ในลักษณะการใช้ผลิตผลต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด เช่น ลูกหิทำเป็นหิควน ลูกหิ คลูกน้ำตาล เปลือกที่ได้นำไปใช้เป็นปุ๋ย เมล็ดลูกหินำไปเพาะขาย ใบไม้ ใบหญ้าที่ร่วงหล่นก็กลายเป็นปุ๋ยบำรุงดินไปเอง บางส่วนก็เป็นอาหารแพะ เมื่อแพะถ่ายมูลออกมา ก็จะเป็นปุ๋ยอยู่ในบริเวณพื้นที่สวน นอกจากนี้ในสวนยังมี ป้ายประกาศเป็นเขตอภัยทาน ห้ามทำร้ายสัตว์ ดังนั้นจึงมีสัตว์หลายชนิด เช่น นกต่าง ๆ แม่น กระแต และสัตว์เล็ก ๆ มาอาศัยในสวน ซึ่งมีให้เห็นเป็นประจำ ขณะเดียวกันสัตว์เหล่านั้นก็มีส่วนปกป้องและเกื้อกูลการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตของสวนผสมผสานแห่งนี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง สวนผสมผสานที่ดำรงรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืชถึง 100 กว่าชนิด และสัตว์กว่า 20 ชนิด บนพื้นที่ 10 ไร่ นี้ จึงเป็นสวนที่อนุรักษ์ธรรมชาติและสร้างสมดุลบนวิถีจักรของการอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์อาศัยพึ่งพากัน

3.5 ประโยชน์ที่เกิดจากสวนวนเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากสวนวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว มีอยู่หลายประการ ได้แก่

3.5.1 ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

สวนคงแก้ว คงไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติมากที่สุด การปล่อยให้ระบบธรรมชาติจัดการดูแลธรรมชาติด้วยตนเอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นกลยุทธ์หลักในการทำเกษตร เช่น หญ้าในสวนยังสามารถเผื่อแผ่ไปสู่เพื่อนบ้านข้างเคียงได้ การที่มีทั้งสัตว์และพืชอยู่ร่วมสร้างระบบนิเวศเกษตรกรรมที่สมดุล กล่าวคือ

1) ความหลากหลายของพืชช่วยให้เกิดความสมดุลทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

2) การไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ไม่ทำความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

3) คัดไฟล่อแมลงไว้เหนือดงน้ำ เป็นการกำจัดแมลงที่ไม่ทำลายส่วนอื่นๆ ในธรรมชาติ และยังสามารถใช้ศัตรูพืชไปเป็นอาหารสำหรับสัตว์ เลี้ยงอีกด้วย

4) ไม่ทำลายนกในสวน อนุรักษ์ไว้เพื่อกินแมลง
กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิด เพาะเลี้ยงและแพร่ขยายพันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ ให้ยั่งยืน

3.5.2 ด้านเศรษฐกิจ

สวนวนเกษตรคงแก้ว ช่วยให้ นายเตียง คงแก้ว ประสบกับความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน ด้านเศรษฐกิจนั้น ได้พบว่า นายเตียง คงแก้ว มีรายได้เลี้ยงดูครอบครัวได้ ซึ่งผลผลิตและรายได้ในปี พ.ศ.2539 ดังสถิติต่อไปนี้

ต้นทุนการผลิต ผลผลิตและรายได้ประจำปี พ.ศ.2539 (มกราคม-ตุลาคม 2539)

1) ค่าใช้จ่ายต่อปี (มกราคม - ตุลาคม 2539)

- ค่าจ้างแรงงาน 4 คน/วัน รวม	146,000 บาท
- ค่าไฟฟ้า	3,500 บาท
- ค่าตอบแทนรถขนถ่ายอุจจาระ	1,000 บาท
- ค่าวัสดุการเกษตรต่าง ๆ	20,000 บาท
- ค่าซ่อมเครื่องปั้นน้ำ, ท่อส่งน้ำ	<u>10,000 บาท</u>
รวมค่าใช้จ่าย	<u>180,000 บาท</u>

2) รายได้ผลผลิตจากไม้ผล

- ลองกอง 1,500 กก. รวม	105,000 บาท
- หยี (ผล) 100 กก.	10,000 บาท
- กระท้อน 2,000 กก.	50,000 บาท
- ระกำหวาน 500 กก.	25,000 บาท

- ทูเรียน	500 กก.	12,500 บาท
- มังคุด	1,000 กก.	18,000 บาท
- สะตอ	1,000 กก.	2,500 บาท
- หมากแห้ง	200 กก.	<u>3,000 บาท</u>
รวมรายได้จากผลผลิตไม้ผล		<u>226,000 บาท</u>

รายได้จากการเพาะขยายพันธุ์ไม้

- ทูเรียน	500 ต้น	รวม	15,000 บาท
- มังคุด	12,000 ต้น		360,000 บาท
- ลางสาด	200 ต้น		3,000 บาท
- ลองกอง	2,000 ต้น		60,000 บาท
- คั่นกล้าหยี	500 ต้น		15,000 บาท
- กระท้อน	2,000 ต้น		100,000 บาท
- ระกำหวาน	1,000 ต้น		25,000 บาท
- ผักเหริยง	300 ต้น	รวม	9,000 บาท
- ทำมั่ง	500 ต้น		<u>15,000 บาท</u>
รวมรายได้จากการเพาะขยายพันธุ์			<u>602,000 บาท</u>

รวมกำไรสุทธิประจำปี 2539 (รายได้)-(รายจ่าย)

828,000-180,500 =647,500 บาท

ที่มา : สมุดบันทึกรายได้-รายจ่าย สวนคงแก้ว ประจำปี 2539 (มกราคม-ตุลาคม 2539)

3.5.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ด้านสังคมและวัฒนธรรมของนายเคียง คงแก้ว ในปัจจุบัน (2539) มีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุข ความมั่นใจ มีสุขภาพที่ดี เป็นผู้ที่สร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

3.5.3.1 นายเคียง คงแก้ว กับชุมชนบ้านเขาครามและชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่

บทบาทในเรื่องนี้ นายเคียง คงแก้ว จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องการเกษตรแก่ประชาชนในหมู่บ้าน ให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานและเยาวชนในหมู่บ้าน ให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ของต้นไม้ เป็นวิทยากรให้ความรู้ในการฝึกอบรมนักเรียนในหมู่บ้าน เป็นผู้ นำในการบำเพ็ญธรรมในศาสนา เป็นผู้ ที่สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นตัวอย่างให้กับสังคมของชุมชน เช่น การมอบพันธุ์กล้าเป็นของขวัญในโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญงานศพ ทำบุญงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น

3.5.3.2 นายเคียง คงแก้ว กับสังคมทั่วไป

บทบาทต่อสังคมทั่วไป นายเคียง คงแก้ว ได้ใช้สถานที่สวนเกษตรของเขาเป็นแหล่งเสริมสร้างการทำประโยชน์ให้กับสังคมดังนี้

- 1) สวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว เป็นแหล่งศึกษาดูงานและอ้างอิง รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่มีผู้คนและคณะต่าง ๆ มาดูงานแทบทุกวัน
- 2) เป็นแหล่งอนุรักษ์ และพัฒนาการเกษตร โดยการใช้องค์ความรู้สมัยใหม่ มาพัฒนาการเกษตรบนพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การตอนกิ่งที่ใช้ดินตอพื้นเมือง การเสริมรากของต้นไม้ การเลียบยอด
- 3) เป็นแหล่งส่งเสริมจริยธรรม นายเคียง คงแก้ว ได้นำเอาพุทธธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำการเกษตร เช่น การวาดพระพุทธรูป และหลักพุทธธรรมในการทำงานเผยแพร่แก่คนที่มาเยี่ยมชมดูงาน โดยสร้างสื่อเหล่านี้เป็นโปสเตอร์ปิดไว้ในสถานที่ต้อนรับแขก นอกจากนี้ตัวนายเคียง คงแก้ว ยังอธิบายว่าใช้ธรรมะในชีวิตอย่างไรแก่ผู้มาเยี่ยมชมดูงาน หรือในโอกาสที่ไปเป็นวิทยากรรับเชิญจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ และองค์กรเอกชน เช่น

กรมวิชาการเกษตร

สำนักงานการประมงศึกษาจังหวัด อําเภอต่าง ๆ

กรมส่งเสริมการเกษตร

กรมชลประทาน

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท

กรมพัฒนาชุมชน

กรมป่าไม้

เรือนจำกลาง จังหวัดพิจิตร

เครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพิจิตร

วิทยาลัยเกษตรกรรม จังหวัดพิจิตร

๑๑๑

3.5.3.3 ทักษะของชุมชนที่มีต่อนายเลียง คงแก้ว

ในด้านที่เป็นผลสะท้อนมาจากชุมชน ครอบครัว เกษตรกรรอบข้างสวนเกษตรคงแก้ว บางส่วนก็มีความชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของนายเลียง คงแก้ว นำความภาคภูมิใจมาสู่ชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็มีเกษตรกรจำนวนไม่น้อย ที่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อการมีชื่อเสียงของนายเลียง คงแก้ว เพราะเกษตรกรเหล่านั้นมองว่า สิ่งที่นายเลียง คงแก้ว ได้ปฏิบัติในการทำการเกษตรนั้น ไม่ได้มีความแตกต่างจากเกษตรกรรายอื่น ๆ สิ่งที่นายเลียง คงแก้ว ได้กระทำลงไป เกษตรกรบางส่วนมองว่า เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อต้องการมีชื่อเสียงจากการที่ เกษตรกรเหล่านั้นมีความเชื่อว่า เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ ส่งผลให้เกษตรกรหลายคนไม่สนใจที่จะเข้ามาศึกษาความเป็นไปของสวนเกษตรคงแก้ว และหลายคนไม่เข้าใจถึงระบบการจัดการของนายเลียง คงแก้ว ที่ปล่อยให้ในสวนมีต้นไม้จำนวนมากขึ้นเต็มไปหมด การกระทำของนายเลียง คงแก้ว ทำให้เกษตรกรหลายรายมองว่า เป็นการปล่อยปละละเลยมากกว่าที่จะเป็นการทำการเกษตร นี่เป็นมุมมองหรือแนวคิดหนึ่งที่ชุมชนมีต่อนายเลียง คงแก้ว

บทที่ 4

วิเคราะห์

จากข้อมูลการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว ที่ผู้ศึกษาวิจัยได้มาจัดหมวดหมู่ นำเสนอข้างต้น สามารถวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.1 ประเภท รูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ การดำเนินการ และพัฒนาการของการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

4.1.1 ประเภท

จากการศึกษาวิจัยการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว สามารถกล่าวได้ว่า สวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว จัดอยู่ในประเภทการทำเกษตรแบบผสมผสาน เพราะว่าสวนแห่งนี้มีระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืช และมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิด สามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในสวน เช่น ดิน น้ำ สภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์สูงสุด ตามหลักการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่เกิดทั่วโลก (ดูหลักการและความหมายในบทที่ 2) อนึ่งกิจกรรมการผลิตในสวนเกษตรคงแก้ว มีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืช และสัตว์ และผลที่ได้จากการปลูกพืชจะเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ (แพะ) และในทางตรงข้ามผลที่ได้จากมูลสัตว์เลี้ยงก็เป็นประโยชน์ต่อพืชด้วย

4.1.2 รูปแบบ

โดยหลักการแล้วแม้ว่าการทำเกษตรผสมผสานมีอยู่หลายรูปแบบ แต่สวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว จัดอยู่ในรูปแบบวนเกษตร คือ มีการผสมของพืชที่หลากหลายเพื่อการดำรงชีพ การฟื้นฟูธรรมชาติ มีการปฏิบัติการทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในสวนคล้ายกับป่าธรรมชาติ จึงจัดเป็นรูปแบบวนเกษตร

4.1.3 กระบวนการ

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บริเวณเขตที่ดอนและเนินเขา เมื่อก่อนเป็นพื้นที่ป่าไม้หนาแน่น แต่ปัจจุบันป่าไม้ได้ลดลงจำนวนลง นายเคียง คงแก้ว ได้เล่าให้ผู้ศึกษาวิจัยฟังว่า “...เวลาเกิดฝนตกก็ปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน...” นายเคียง คงแก้ว จึงคิดปลูกพืชมากมายหลายชนิดเช่นเดียวกับสภาพป่าธรรมชาติ การปลูกไม้ผลผสมผสาน เพื่อการอนุรักษ์หน้าดิน และน้ำ โดยอาศัยการจัดการ “...ระบบการหมุนเวียนธาตุอาหารระหว่างต้น ไม้เพื่อระบบการผลิตที่ยั่งยืน และไม่ต้องพึ่งพาสารเคมีภายนอก...” จุดเด่นของสวนอยู่ที่การจัดการทรัพยากร ผลผลิตที่ได้ในสวนใช้ได้หมด ไม่มีส่วนไหนทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ สวนเกษตรคงแก้วจะดูร่มรื่นไปพันธุ์ไม้นานาชนิด เหมือนกับป่าแต่เป็นป่าที่มีไม้ผลต่างๆมากมาย สมุนไพร ยารักษาโรคเต็มพื้นที่ นายเคียง คงแก้ว ได้เก็บเอาผลไม้ภายในสวนมาจำหน่ายหรือนำมาแปรรูป เช่น หยีทำเป็นลูกหยีกวน ลูกหยีคลูกน้ำตาล น้ำหวานลูกหยี เปลือกที่ได้ นำเอาไปเป็นปุ๋ย เมล็ดลูกหยี นำไปเพาะขายให้กับเกษตรกรผู้สนใจ หรือนำไปขยายพันธุ์ด้วยวิธีต่างๆ

4.1.4 กลยุทธ์และการดำเนินการในการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

จากข้อมูล พบว่า กลยุทธ์และการดำเนินการในการทำการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว มีลักษณะดังต่อไปนี้

4.1.4.1 คีนกัถบสูัรรมชาติ ซึ่งแบ่งออกได้ 2 ส่วน

1) คีนกัถบสูัรรมชาติ จากผลไม้ ได้ 3 ทาง

- เปลือก นำไปเลี้ยงสัตว์หรือทำปุ๋ยหมัก
- เนื้อของผลไม้ ใช้บริโภคมื้อเช้าขมออกมา นำไปทำปุ๋ย
- เมล็ดนำไปเพาะขยายพันธุ์เพื่อจำหน่ายหรือปลูกต่อไป

2) คีนกัถบสูัรรมชาติ จากต้น เปลือก ใบ ดอก กิ่งก้าน

- ปล่อยให้สภาพของต้นไม้ เปลือก ใบ ดอก กิ่งก้าน ร่วงหล่นทับถมหลาย ๆ ชั้น และถูกย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติ

4.1.4.2 ใช้ปุ๋ยธรรมชาติเข้าสู่ระบบของธรรมชาติ (ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี

สารเคมี)

- ใช้ปุ๋ยหมักจากเปลือกไม้ ผลใบ ที่ทับถม
- ใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ เช่น แพะ ไก่
- ใช้ปุ๋ยจากคน โดยขุดบ่อพัก เพื่อให้รถดูดส้วมได้นำไปถ่ายใส่ไว้ในบ่อพัก แล้วใช้เครื่องบีบสุบมาใช้ใส่ต้นไม้ในสวน

4.1.4.3 การดูแลรักษาสวนโดยใช้ระบบชีววิธี โดยใช้ระบบธรรมชาติ

ควบคุมธรรมชาติ

- ปล่อยให้นกได้จับกินแมลงศัตรูพืช
- ปล่อยให้มด กัดกินไข่แมลง
- กระแตกินหนอนที่เป็นศัตรูพืชของต้นลองกอง

4.1.4.4 การใช้ประโยชน์จากเมล็ดไม้ผลเพื่อการขยายพันธุ์

นายเคียง คงแก้ว นั้นเป็นแบบอย่างของการอนุรักษ์ต้นไม้และป่าไม้ โดยมีความต้องการที่จะให้คนรุ่นหลังได้เห็นความสำคัญของป่าไม้และต้นไม้ เขาได้พยายามส่งสอนลูกหลานและเยาวชนทั้งหลายในหมู่บ้าน เชื่อในสิ่งที่คนเฒ่าคนแก่สมัยโบราณเชื่อสืบทอดกันว่า “...ต้นไม้ทุกต้นมีรุกขเทวดาเป็นเจ้าของใครทำลายตัดต้นไม้ เทวดาลงโทษสาบแช่งให้มีอันเป็นไปต่างๆ นานา ต้องขออนุญาตต่อเทวดาก่อน จึงจะทำการตัดต้นไม้ได้...” ส่วนใครที่เพาะขยายพันธุ์ไม้และปลูกต้นไม้มากๆ เทพเจ้าหรือเทวดาจะให้พร ปรรอดนาสิ่งใดก็สมความปรารถนา ดังนั้นเมล็ดพันธุ์ไม้ผลทุกเมล็ดในสวนจะต้องถูกนำไปขยายพันธุ์ ตาม

ความคิดของนายเตียง คงแก้ว ที่ว่าทุกเมล็ดต้องงอก และจะวางเรียงรายอยู่ใต้ต้นไม้ในสวนคงแก้วโดยไม่ต้องใช้เรือนเพาะชำแต่อย่างใด

4.1.4.5 ใช้ระบบการปลูกพืช มีการจัดปลูกตามความสูงเป็นชั้นๆ เพื่อให้พืชได้อาศัยร่มเงาซึ่งกันและกันคือ

ชั้นที่หนึ่ง (สูง) เช่น หยี, มะพร้าว, หมาก

ชั้นที่สอง (กลาง) เช่น

ไม้ผล ได้แก่ กระท้อน, มังคุด, สะตอ, ทูเรียน, ลองกอง, มะขาม, มะกอก, ฝรั่ง ฯลฯ

ไม้กินใบ ยอด ได้แก่ ทำมิ่ง, สะเดา, ชะมวง, กระจิน, ดาหลา

ชั้นที่สาม (ต่ำ) เช่น

ผักกินใบ ได้แก่ ผักเหริยง, มันปู, เล็บครุฑ

ต้นกล้า ได้แก่ พันธุ์ไม้ผลและไม้อื่นๆ (แปลงเพาะขยายพันธุ์) ได้แก่ พันธุ์กล้าไม้ ขนุน, ทูเรียน, ลองกอง, มังคุด, ลางสาด, หยี, กระท้อน, มะพร้าวน้ำหอม, ทำมิ่ง, ผักเหริยง ฯลฯ

4.1.4.6 ระบบการเลี้ยงสัตว์ สร้างความสมดุล

นก อาศัยอยู่ตามธรรมชาติในสวน กินแมลงศัตรูพืชต่างๆ และ(เลี้ยงคอก) จำนวน 20 ตัว ใช้เศษอาหาร พืชผัก เปลือกไม้ เป็น อาหาร สำหรับ กระแต ปล่อยให้กินนอนนอนได้ผิวเปลือกต้นลองกอง ไม้พื้นเมือง เลี้ยงแบบปล่อยใช้เศษอาหารและหากินเองตามธรรมชาติ

หลักคิดในการจัดระบบสวนที่กล่าวมาจะช่วยให้มองเห็น ความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระบบการผลิตในแต่ละส่วนของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสวนคงแก้วที่ได้จากธรรมชาติ นายเตียง คงแก้ว ได้จัดให้พืชแต่ละชนิดพึ่งพากัน ไม้ระดับบนเป็นร่มเงากำบังแดดลมให้แก่ ต้นกล้าและแปลงเพาะพันธุ์ ภายในสวนผู้ศึกษาวิจัยได้พบเห็นและเฟิร์นชนิดต่างๆ ขึ้นแซมสลักกันอยู่ในหมู่ต้นดาหลา และยังพบเห็นหวายขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณสวนคงแก้ว พืชและสัตว์เป็นที่มาของบุญและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ที่เกี่ยวข้องไปถึงผลผลิตในสวนเกษตรแห่งนี้

สวนคงแก้วยังได้คิดป้ายประกาศ “เขตภัยทาน” ห้ามทำร้ายสัตว์ ค้างนั้นในสวนจึงเต็มไปด้วยนกหลายชนิด อาทิ เม่น กระแตและสัตว์เล็กสัตว์น้อยเข้า

มาอาศัย แนนอนสัตว์เหล่านี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อระบบการผลิตของสวนทั้งสิ้น โดยเฉพาะกระแตที่ชอบอาศัยตามคั่นลองกอง คอยแทะเปลือกไม้ที่บริเวณลำต้น เพื่อกินมด หนอนแมลง และตัวอ่อนของผีเสื้อ ลำต้นลองกองจึงสะอาด ไม้ต้องใช้สารเคมีฉีดพ่น ถึงช่วงเวลาที่ลองกองออกผล ก็จะหลอกล่อให้กระแตเข้าไปในกรง หาผลไม้ชนิดต่างๆ มาให้กิน เก็บผลผลิตได้แล้วก็ปล่อยกระแตคืนสู่ธรรมชาติ และทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศน์แก่สวนคงแก้วต่อไป นี่คือการตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์ทุกชนิด ที่มีประโยชน์ต่อวิถีการผลิตและต่อการจัดระบบสวนของนายเคียง คงแก้ว

4.1.5 พัฒนาการทำการเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว

ก่อนที่นายเคียง คงแก้ว จะได้มาทำการเกษตรแบบวนเกษตร เขาได้ผ่านกระบวนการต่อสู้ในชีวิตและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตร ตลอดจนผ่านขั้นตอนพัฒนาการทำการเกษตรมานับเป็นเวลา 39 ปี ที่นายเคียง คงแก้ว(พ.ศ.2500-2539) ได้คลุกคลีอยู่กับการทำสวน ได้ผ่านร้อนผ่านหนาว สุขและทุกข์คละเล้ากัน ไป ประสบการณ์ต่างๆ ที่สั่งสมมาช่วยให้มองเห็นภาพชีวิตที่ชัดเจนขึ้น ถึงวันนี้เขาได้ทบทวนอดีตและเห็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต และวิถีชีวิตของตัวเองและชุมชนในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งพอจะสรุปได้ 4 ยุค โดยเขาได้เป็นผู้จัดลำดับเองดังนี้

ยุคแรก พ.ศ. 2500 - 2510 “เกษตรธรรมชาติ วนเกษตรดั้งเดิม ป่าสวนโบราณ พืช-สัตว์พื้นบ้าน ดินดี น้ำดี ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี โรคแมลงรบกวนน้อย ไม่ใช่ยาเคมี มีกินมีใช้ เหลือเงินให้เก็บ ไม่รู้จักหนี้สิน สุขภาพแข็งแรง จิตใจร่าเริง ครอบครัวเป็นสุข ช่วยเหลือสังคม”

ยุคที่สอง พ.ศ. 2510 - 2520 “เกษตรแผนใหม่ ปลุกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว ใช้ปุ๋ยเคมี ดินเสื่อม ขาดน้ำ โรคแมลงรบกวน ใช้ยาเคมี ภัยธรรมชาติ ลมพัด ฝนตกหนัก น้ำท่วม ขาดฝน พืชผลขาดคุณภาพ ราคาตกต่ำ หนี้สินพอกพูน สุขภาพจิตไม่ดี สุขภาพกายทรุดโทรม ครอบครัวมีวามอง มองโลกแง่ร้าย”

ยุคที่สาม พ.ศ. 2520 - 2530 “เกษตรกรรมแผนใหม่ผสมกับเกษตรกรรมธรรมชาติ มีการปลูกพืชผสมผสาน ควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ ดินเริ่มดีขึ้น โรค

แมลงลดลง บัญเคมี-ยาเคมีใช้น้อยลง มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ ปรารถนาโรคแมลงโดยชีววิธี ไม่มีการขาดทุน หนี้สินไม่เพิ่ม เริ่มมองเห็นทาง”

ยุคที่สี่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา “เริ่มการเกษตรแบบวนเกษตรอย่างจริงจัง นายเตียง คงแก้ว ได้มองเห็นการทำเกษตรในแนวทางนี้เป็นการสนับสนุนการค้ารายอยู่ของมนุษย์ และสังคมมนุษย์ เป็นระบบการเกษตรที่ให้ความยั่งยืน และเกื้อกูลกันของสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติ สนองคอบค่อปัจจัยสี่ เกษตรแบบนี้ นายเตียง คงแก้ว มีความคิดเห็นว่า น่าจะเป็นการเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ชีวีตพาสูก และนายเตียง คงแก้ว ได้พยายามอย่างยิ่งที่จะให้การเกษตรในรูปแบบวนเกษตรเป็นมรดกโลกให้ได้”

4.2 บทบาทนายเตียง คงแก้ว ในฐานะเกษตรกร

นายเตียง คงแก้ว ในฐานะเกษตรกรมีความเชื่อว่าสามารถลดปัญหาของสังคมลงได้ พร้อมทั้งการทำลายธรรมชาติจะลดลง และการเกษตรทำให้คนส่วนใหญ่พึ่งตนเองได้ ทำให้ความได้เปรียบเสียเปรียบของคนในสังคมชนบทลดน้อยลง ในตรงจุดนี้นายเตียง คงแก้ว ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาเสมอมาดังต่อไปนี้

4.2.1 บทบาทในการส่งเสริม รมรงค์เรื่องการทำวนเกษตร (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ข)

นายเตียง คงแก้ว มีบทบาทในการส่งเสริมรมรงค์เรื่องการทำวนเกษตร ณะแนวทางการทำเกษตรให้กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน และการบริจาคพันธุ์พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ให้กับหน่วยงานตลอดจนบุคคลทั่วไปตามวาระโอกาสที่สำคัญ ตัวอย่าง เช่น

ปี 2538 มอบคืนกล้า ทำมัง กอ ระกำหวาน กระท้อน จำปาตะ ขนุน ชะมวง หยี ชะอม มะปราง ลูก กล้วย ถาดสาต พะยอม ให้กับป่าไม้จังหวัดพัทลุง โรงเรียน ต่างๆ และวัดต่างๆ จำนวน 1,060 ต้น

ปี 2539 มอบคืนกล้า หยี กระท้อน ลองกอง ปรัง ขนุน จำปาตะ ทุเรียน แก่กองร้อยตรศ. 432 อ่าเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน 200 ต้น

4.2.2 บทบาทการเผยแพร่ความรู้ในการทำวนเกษตร (ดูรายละเอียดภาคผนวก ก)

จากการศึกษาวิจัย ที่ได้เข้าไปร่วมกิจกรรมในสวนวนเกษตรคงแก้ว ทำให้พบว่า นายเคียง คงแก้ว มีบทบาทต่อสังคมในด้านการเผยแพร่ความรู้การทำวนเกษตร เช่นการคิดแผนป่ายประกาศเผยแพร่แนวคิดวนเกษตรภายในสวนคงแก้ว ซึ่งเป็นประโยชน์กับผู้ที่ ได้เข้ามาศึกษาดูงาน และเยี่ยมชมสวนวนเกษตร แผนป่ายประกาศนอกจากจะเผยแพร่แนวคิดการทำวนเกษตรแล้ว ยังมีชื่อพันธุ์พืชต่างๆ คิดไว้ตามต้นไม้ต่างๆ เพื่อเป็นการให้ การเรียนรู้กับผู้ที่ สนใจเข้ามาศึกษา จากการสังเกตของผู้ศึกษาวิจัยพบว่า เป็นที่ สนใจของผู้ที่ มาศึกษาเป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้วนายเคียง คงแก้ว ยังได้รับเชิญเป็นวิทยากร เข้าร่วมสัมมนา เป็นวิทยากรรับเชิญของหน่วยงานราชการต่างๆ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ เป็นวิทยากรให้แก่ผู้สนใจทั่วไป ซึ่งพบว่าสวนเกษตรคงแก้วเป็นสถานที่ศึกษาดูงานโดยเฉลี่ยปี ละ 150 คณะ

4.2.3 บทบาทในการเป็นบุคคลตัวอย่าง ในฐานะทางเศรษฐกิจ ฟังตนเองได้

ครอบครัวของนายเคียง คงแก้ว ในด้านเศรษฐกิจจะเป็นการเน้นการ ฟังตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาระบบตลาดมากนัก การขายผลผลิตทางการเกษตรที่ ได้จากในสวนคงแก้วนั้น ไม่ใช่เป็นเป้าหมายหลักของการทำ “วนเกษตร” สิ่งสำคัญ ที่นายเคียง คงแก้ว กำลังปฏิบัติอยู่ คือ การใช้หลัก “เศรษฐกิจ ทรัพย์ เศรษฐธรรม” ซึ่งหลักการของสิ่งนี้ คือ การตั้งมั่นอยู่ในหลักการของการฟังตนเองได้ มีการช่วย

เหลือเกือบทุกคนอื่น และเข้าถึงธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความดีงามในจิตใจของคนที่ทำเกษตรแบบวนเกษตร และตลอดจน คนอื่นๆ ในสังคม

ในแง่ของการพึ่งตนเองได้ รายได้ที่ได้จากผลผลิตในแต่ละปี นั้นก็อยู่ใน ระดับที่มีความมั่นคง สามารถสร้างรากฐานการเลี้ยงชีพ ให้มีกิน มีใช้ตามสมควร ตามตารางที่ แสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงรายรับ-รายจ่าย จากผลผลิตการเกษตรในสวนคงแก้ว ประจำปี 2537-2539

ปี	รายได้ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	รายได้สุทธิ (บาท)	เฉลี่ย/เดือน
2537	429,384	258,513.80	170,870.20	14,239.18
2538	462,895	259,379.88	193,515.12	16,126.26
2539	828,000	180,500.00	647,500.00	53,958.33
(ม.ค.-ต.ค.)				

ที่มา : บัญชีแสดงรายรับ-รายจ่าย ประจำปี 2537 - 2538 สวนคงแก้ว

ซึ่งจากตารางดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่ารายได้จากผลผลิตทางการ เกษตรในสวนคงแก้วนั้น เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ออกแล้วยังอยู่ในระดับที่สามารถ สร้างหลักฐานการเลี้ยงชีพให้เกิดความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ สามารถพึ่งตนเอง ได้ ผลผลิตที่ได้ในระดับมีมากกว่าบาทต่อเดือน สำหรับการเลี้ยงชีพและครอบครัวต่อจำนวนสมาชิก 4-5 คนจากพื้นที่ของสวนเกษตรแค่ 10 กว่าไร่ ย่อมบ่งบอก ได้ถึงความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ ที่มีผลมาจากการทำเกษตรแบบวนเกษตรได้เป็น อย่างดี

4.2.4 บทบาทเป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรม

ความเป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรมของนายเถิง คงแก้ว ที่เห็น ได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม คือ การทำวนเกษตร ที่มีตัวอย่างของการอนุรักษ์ต้นไม้และ

ป่าไม้ โดยมีแนวคิดที่ทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังมองเห็นความสำคัญของป่าไม้และ
 ต้นไม้ เพราะว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยในเรื่องต้นไม้ที่สืบทอดกันมายาวนาน
 เชื่อว่า ต้นไม้ทุกต้นมีรุกขเทวดาเป็นเจ้าของ ใครทำลายตัดโค่นต้นไม้จะต้อง
 อนุญาตเทวดาก่อนจึงจะตัดได้ ส่วนใครเพาะขยายพันธุ์ไม้และปลูกต้นไม้มาก ๆ
 เทวดาจะให้พร ปราบณาสิ่งใดก็สมความปรารถนาทุกประการ จากบทบาทความ
 เป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรมครั้งนี้ นายเลียง คงแก้ว จะทำหน้าที่ให้การอบรม
 สั่งสอนแก่ลูกหลาน และเยาวชนในหมู่บ้าน บุคคลต่างๆ ที่มาซื้อพันธุ์ไม้ต่างๆ ใน
 สวนเกษตรคงแก้วอยู่เสมอ สิ่งที่นายเลียง คงแก้ว ได้พยายามชี้ให้ทุกคนได้เห็น
 คุณค่าของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ด้วยแนวคิดที่สำคัญอันหนึ่ง คือ การใช้ประโยชน์จาก
 พันธุ์พืชต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยแนวคิดที่ว่าด้วยการกลับคืนสู่ธรรมชาติ
 ซึ่งเขาได้ยกตัวอย่างให้เห็น เช่น

- 1) เปลือกของผลไม้ นำไปเลี้ยงสัตว์หรือทำปุ๋ยหมัก
- 2) เนื้อของผลไม้ ใช้บริโภค เมื่อขับถ่ายออกมาสามารถนำไปทำปุ๋ย
 ซึ่งมีธาตุ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโปแตสเซียม
- 3) เมล็ด นำไปขยายพันธุ์เพื่อปลูกต่อไป ซึ่งเขามีหลักคิดว่า “ทุก
 เมล็ดต้องงอก”

นอกจากนี้แล้วการกลับคืนสู่ธรรมชาติจากต้นไม้ เปลือก ใบ ดอก และกิ่ง
 ก้านนั้น โดยการร่วมนท์บกันหลาย ๆ ชั้น และถูกย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ย
 ธรรมชาติต่อไป โดยที่นายเลียง คงแก้ว ไม่ได้ทำลายมันไปโดยเปล่าประโยชน์ จาก
 ประสบการณ์การทำเกษตรของท่าน แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริง และการอยู่ร่วม
 กันกับธรรมชาติโดยไม่ทำลาย แต่ก็สามารถใช้ประโยชน์จากความสมบูรณ์ของสวน
 เกษตรคงแก้วให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และด้วยอุปนิสัยใฝ่เรียนรู้วิธีการ แนว
 ความคิด ที่เป็นสิ่งใหม่ๆ จนถึงทุกวันนี้ นายเลียง คงแก้ว สามารถมีมุมมอง มีความ
 รู้ในเรื่องการเกษตรที่กว้างขวางพอสมควร สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการปลูกฝัง
 วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ในเรื่องของการไม่ทำลายธรรมชาติให้กับเยาวชนรุ่นต่อ ๆ
 มา ตลอดจนเกษตรกรรายอื่น ๆ ที่ต้องการจะทำการเกษตรที่ยั่งยืน การปลูกฝัง
 กระบวนการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมที่ไม่ทำลายธรรมชาติ ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีตามมา

คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน นายเคียง คงแก้ว ได้อธิบายความหมายเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า

“....ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ทำได้เอง เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง ของครอบครัว ของชุมชน ของสังคม อย่างเหมาะสมกับกาลสมัย เป็นภูมิปัญญาที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ เพื่อความผาสุก เพื่อสันติตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นเวลานาน มีผู้สืบสาน มีความเชื่อมโยงถ่ายทอด และพัฒนาให้เหมาะสม โดยใช้ภูมิปัญญาที่ผ่านมาเป็นรากฐาน...”

จากบทบาทของนายเคียง คงแก้ว ต่อการเป็นผู้นำทางสังคม และวัฒนธรรมที่ปลูกฝังด้านการทำงานเกษตรที่ยั่งยืน ซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาชีวิตของเกษตรกรไทย นั่นก็คือ การสร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงานเกษตร จากผลพวงของการปฏิบัติที่สม่ำเสมอ เชื่อมั่นในแนวทางที่ตนเองได้กระทำมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนกระทั่งได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม ในฐานะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการทำงานการเกษตร “วนเกษตร” ประจำปี พ.ศ.2539

ในทางวัฒนธรรมนายเคียง คงแก้ว ได้พยายามสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับสังคม หรือเกษตรกรอื่น ๆ ได้ยึดถือปฏิบัติ เช่น การอบต้นกล้าไม้เป็นที่ระลึกสำหรับผู้ที่มาเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน การมอบเป็นของขวัญในโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญงานศพ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน หรือแม้กระทั่งการบริจาคให้กับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อประโยชน์สาธารณะ นายเคียง คงแก้ว มีความคิด ความมุ่งหวังว่า เมื่อต้นไม้เจริญเติบโตขึ้น จิตใจของมนุษย์ที่รักต้นไม้จะมีความเจริญงอกงามไปด้วย จากการทำนายเคียง คงแก้ว ได้พยายามสร้างวัฒนธรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญยิ่งของนายเคียง คงแก้ว

4.3 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีผลต่อด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการที่นายเคียง คงแก้ว มีบทบาทที่โดดเด่นในการทำการเกษตร นอกจากเป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไปแล้ว ในด้านส่วนตัวได้มีผลต่อการพัฒนาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต จากบทบาทดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยได้เคราะห์ไว้ดังนี้

4.3.1 บทบาทต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

นายเคียง คงแก้ว ได้อธิบายเรื่อง วนเกษตร ไว้ว่า คือ สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันระหว่างพืชและสัตว์ เป็นระบบที่เกื้อกูลกันตามธรรมชาติ “วน” คือ ป่า คือ สิ่งหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่มีทั้งพืชและสัตว์ “เกษตร” คือ การใช้ที่ดินปลูกพืชหรือสัตว์เลี้ยง การประมง ป่าไม้ นายเคียง คงแก้ว ได้กล่าวว่า “...สังคมมนุษย์ สัตว์ พืช หรือสิ่งมีชีวิตควรจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุกชีวิตควรจะมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน...” เพราะฉะนั้นแล้ว วนเกษตรนอกจากจะเน้นในเรื่องการพึ่งตนเองแล้ว ในเรื่องของ การตัดไม้ทำลายธรรมชาติ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการคืนสิ่งแวดล้อมกลับสู่ธรรมชาติ เพื่อให้สังคม ของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติเป็นไปตามระบบของธรรมชาติ วนเกษตร สามารถให้ทางเลือกของชีวิต ซึ่งเป็นทั้งการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การวางแผนชีวิตในอนาคต ทำให้ชีวิตตั้งอยู่ในความไม่ประมาท มีความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ทำให้ชีวิตผ่านพ้นความสับสนไปด้วยดี ทำให้การใช้ชีวิตมีความสุข มีเวลากลับไปหาธรรมชาติมากขึ้น

บทบาทที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ขั้นตอนและการดำเนินการเกษตรของนายเคียง คงแก้ว ได้แสดงให้เห็นภาพของการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง ที่มีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติดังนี้

สังคม คือ การอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์ เป็นระบบที่เกื้อกูลกัน

วนหรือป่า คือ ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์

เกษตร คือ การเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้

4.3.2 บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

วนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว สามารถที่จะยกระดับคุณภาพชีวิต ไม่ต้องคืนรนต่อสู้อย่างลำบากเหมือนช่วงที่ทำการเกษตรแผนใหม่ ทำให้นายเคียง คงแก้ว มีเวลาคิดทบทวนถึงสภาพธรรมชาติในสมัยก่อน รวมทั้งสภาพธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสวนเกษตรคงแก้ว ที่ตนเองได้ปฏิบัติมา นั่นคือ การได้ใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้นนั่นเอง จากการที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติมากขึ้นทำให้นายเคียง คงแก้ว เข้าใจธรรมชาติ ทำให้การหล่อหลอมทางความคิด มีสติปัญญาเกิดขึ้น ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ให้มากที่สุด เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ทำให้เขาไม่มีความรู้สึกแปลกแยกออกไปจากธรรมชาติ เขากล่าวว่า “...วนเกษตรทำให้ชีวิตของเขาได้ไปสู่จุดหมาย คือ ความสงบเย็นและมีความสุขท่ามกลางธรรมชาติคืนไม้ นานาชนิด เมื่อเขาปลูกต้นไม้ที่หลากหลายผสมผสานกันจนกลายเป็นป่า ป่าหรือธรรมชาติ จะรักษาตัวของมันเองด้วย...” และป่านั้นๆ ก็จะรักษาดูแลตัวเขาด้วย คือ นายเคียง คงแก้ว และครอบครัวสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้มากมายหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยาสมุนไพร และการขายผลผลิตจากสวนป่าที่มีอยู่

ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น หัวใจสำคัญ คือ การดำเนินชีวิตของผู้ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพเลี้ยงชีวิตและครอบครัว ทั้งในทางโลก คือ การมีกินมีใช้ มีปัจจัยพื้นฐาน รู้คุณค่าของสิ่งเหล่านี้ รวมทั้งการรู้จักใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหรือ วิทยาการสมัยใหม่อย่างเหมาะสม และในทางธรรม คือ การมีสติรู้เท่าทัน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสมถะสันโดษ เคารพและเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่เขามุ่งหวังต้องการให้ชีวิตตนเองและครอบครัวมีความสุข และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติและเป็นคนธรรมดา ซึ่งนายเคียง คงแก้ว เป็นผู้ที่ มีบทบาทสำคัญในการทำวนเกษตรที่ชี้ให้เห็นว่า

ในการทำ การเกษตรแบบวนเกษตรนั้นมีคุณค่าต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งนายเคียง คงแก้ว ได้อธิบายผลของการทำวนเกษตรที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นหลักของตนเอง คือ หลัก 5 อ. และ 10 ส. ดังนี้

- 5 อ. มี 1. อาหารดี 2. อากาศดี 3. ออกกำลังกายดี
4. อุจจาระดี (การขับถ่ายที่ดี) 5. อารมณ์ดี
- 10 ส. มี 1. สร้างนิสัยที่ดี 2. สุขลักษณะที่ดี 3. สร้างสรรค์ดี
4. สะสม (ความรู้, โภคทรัพย์) 5. สว่าง (จิตใจ)
5. สะอาด 7. สะดวก 8. สงบ 9. สบาย
10. สวรรค์ (ชีวิตมีความสุข)

การประยุกต์หลักธรรมของพุทธศาสนา มาปฏิบัติ ในระบบวนเกษตรนาย เคียง คงแก้ว อธิบายว่า “ธรรม” เพียงคำเดียวมีความหมายหลายประการ แต่นาย เคียง คงแก้ว ได้ อธิบายให้เห็นถึงความหมายที่สำคัญเขากล่าวว่า ธรรมะ คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ เพื่อการมีชีวิตที่ผาสุก ทั้งโดย ส่วนตัวและส่วนรวมหรือทั้งโลก ธรรมที่นายเคียง คงแก้ว ได้นำมาประยุกต์ใช้กับ ชีวิตตนเองและครอบครัว สำหรับการทำ การเกษตรที่ยั่งยืนแบบวนเกษตร คือ หลัก ธรรมที่เรียกว่า “พรหมวิหาร 4” ซึ่งได้สอนในเรื่อง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เขาเชื่อว่าหากเกษตรได้นำ คำสอนของพระพุทธองค์ ไปปฏิบัติ เกษตรกรที่มี พรหมวิหาร 4 สังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สังคมของโลกไม่ว่า มนุษย์ สัตว์ พืช ก็ จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นไปตามธรรมชาติ ทุกชีวิตจะมีการ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สังคมวนเกษตรก็จะเป็นสังคมที่เกษตรกรปรารถนา

4.4 บทบาทนายเคียง คงแก้ว ที่มีต่อชุมชน

จากการศึกษาการทำ การเกษตรที่ยั่งยืนของนายเคียง คงแก้ว ซึ่งได้ชื่อว่า ประสบผลสำเร็จ มีผลกระทบต่อชุมชน สังคม ดังนี้

4.4.1 ผลสะท้อนจากเกษตรกรในชุมชน

ในด้านที่มีผลสะท้อนจากชุมชนนั้น ครอบครัวเกษตรกรรอบข้างสวนวนเกษตรคงแก้วจำนวนหนึ่ง ได้มีความชื่นชมยินดี ต่อความสำเร็จของนายเลียง คงแก้ว นำความภาคภูมิใจมาสู่ชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็มีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อการมีชื่อเสียงของนายเลียง คงแก้ว เพราะเกษตรกรเหล่านั้นมองว่า สิ่งที่นายเลียง คงแก้ว ได้ปฏิบัติในการทำเกษตรนั้น ไม่ได้มีความแตกต่างจากเกษตรกรอื่น ๆ สิ่งที่นายเลียง คงแก้ว ได้กระทำลงไปเกษตรกรบางส่วนมองว่าเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อต้องการมีชื่อเสียง จากการที่เกษตรกรเหล่านี้มีความเชื่อว่าเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ ส่งผลให้เกษตรกรหลายคนไม่สนใจที่จะเข้ามาศึกษาความเป็นไปของสวนเกษตรคงแก้ว และหลายคนไม่เข้าใจถึงระบบการจัดสวนของนายเลียง คงแก้ว ที่ปล่อยให้สวนมีต้นไม้จำนวนมากขึ้นเต็มไปหมด การปฏิบัติของนายเลียง คงแก้ว ทำให้เกษตรกรหลายรายมองว่าเป็นการปล่อยปละละเลยมากกว่าที่จะเป็นการทำการเกษตร ในประเด็นมุมมองดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษาวิจัย มีความยากลำบากในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมา สิ่งเหล่านี้เพราะไม่แน่ใจในความคิดเห็นที่เกิดขึ้น จะเกิดขึ้นด้วยข้อมูลข้อเท็จจริง หรือว่าเป็นเพราะมีความอคติ หรือไม่ เหตุผลอย่างหนึ่งที่ เป็นความไม่สนใจของเกษตรกรรอบข้างบางคน เพราะว่าสภาพหมู่บ้านเขาครามมีความอุดมสมบูรณ์ ดินดี น้ำสะดวก เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืช เพราะฉะนั้นไม่ว่าการเกษตรจะปฏิบัติ การในรูปแบบไหน ผลที่ได้ ก็ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เกษตรกรจำนวนไม่น้อยก็ไม่ได้ให้ความสนใจต่อความมีชื่อเสียงของนายเลียง คงแก้ว และหลายคนก็ไม่เข้าใจที่คนจำนวนมากได้มาศึกษาดูงานที่สวนวนเกษตร เหตุผลเพราะเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนมีความคุ้นเคยดี อยู่แล้ว จึงมองไม่เห็นความแตกต่างในการทำเกษตร ขณะเดียวกันเกษตรกรบางคนมองว่า นายเลียง คงแก้ว ไม่น่าจะดำรงชีวิตอยู่ได้ ด้วยผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว เพราะนายเลียง คงแก้ว ยังมีธุรกิจอุตสาหกรรมขายด้วย ในเรื่องของรายได้ที่พึ่งตนเองได้ เกษตรกรรายอื่นมองว่า น่าจะมาจากรายได้จากการขายทรายด้วย จากความรู้สึกดังกล่าว ทำให้เกษตรกรบางรายไม่สู้จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อ นายเลียง คงแก้ว แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางคนก็มอง

ว่า นายเตียง คงแก้ว เป็นตัวอย่างของผู้ที่มีความอดทน นายเตียง คงแก้ว จะไม่กล่าวโต้แย้งกับคนเหล่านั้น แต่จะคอยเวลาที่เหมาะสมในการเข้าไปทำความเข้าใจ ซึ่งบางคนก็ยอมรับได้ บางคนก็รับไม่ได้

4.4.2 บทบาทการเป็นผู้นำชุมชน

บทบาทของนายเตียง คงแก้ว ที่มีต่อเรื่องนี้เขาได้ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เจ้าอาวาส ครูอาจารย์ ในการรณรงค์ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในหมู่บ้าน เช่น จะมีการส่งเสริมการปลูกป่า สร้างแปลงเพาะพันธุ์กล้าไม้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรได้มองเห็นความสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ ปัจจุบันนี้ครอบครัวนายเตียง คงแก้ว รวมทั้งภรรยาและลูกๆ ใช้ชีวิตร่วมกันและช่วยกันทำงานภายในสวนเกษตรคงแก้ว และสวนเกษตรคงแก้วได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ความรู้ที่เรียกกันว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” โดยนายเตียง คงแก้ว ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวกับกลุ่มเกษตรกรทางเลือกภาคใต้ เพื่อเผยแพร่แนวคิดในเรื่องการเกษตรไปสู่เกษตรกรคนอื่นๆ ซึ่งถือได้ว่านายเตียง คงแก้วเป็นผู้นำทางความคิดที่สำคัญของหมู่บ้าน โดยเฉพาะในเรื่องทำการเกษตรรูปแบบวนเกษตร นอกจากนี้แล้วนายเตียง คงแก้ว เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการประนีประนอมข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในกรณีที่ชาวบ้านมีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันนายเตียง คงแก้ว จะใช้วิธีการทำความเข้าใจ อธิบายกันด้วยเหตุผล โดยเชิญกรณีทั้งสองฝ่ายมาพูดคุย รับฟังเหตุผลของทั้งสองฝ่าย นายเตียง คงแก้วพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ทั้งสองฝ่ายตกลงยุติข้อขัดแย้งกันด้วยสันติวิธี และบทบาทในด้านนี้ก็เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านเพราะว่า นายเตียง คงแก้ว เคยเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านมาก่อน

4.5 เจื่อนใจและปีจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตร แบบวนเกษตรของ นายเคียง คงแก้ว

จากการศึกษาวิจัย บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนของ นายเคียง คงแก้ว ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยพบว่า นายเคียง คงแก้ว มีชีวิตที่ไม่แตกต่างจาก เกษตรกรรายอื่น ๆ ที่ต้องการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตไปสู่การกินดี อยู่ดี สิ่งนี้เป็นเป้าหมาย เป็นความหวังของเขาในท่ามกลางการพัฒนาเกษตรกรรมแผน ใหม่ หรือการพัฒนากระแสหลักของสังคมไทย จากความล้มเหลวผิดพลาดที่เกิด จากการทำเกษตรแผนใหม่ ทำให้เขาแสวงหาทางเลือกใหม่ในการทำเกษตร โดยได้หันกลับไปหาภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่มาจากรากฐานของครอบครัวตนเอง จนในที่สุดเขาก็ได้พบกับแนวทางการทำเกษตรแนวใหม่ ที่เหมาะสมสอดคล้อง กับตัวเองและมีความสุขกับการใช้ชีวิตเป็นเกษตรกร มีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง สำหรับในเรื่องเจื่อนใจและปีจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการเกษตรในรูปแบบวน เกษตร ผู้ศึกษาวิจัยได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกได้ดังนี้

4.5.1 ประสบการณ์ชีวิตของนายเคียง คงแก้ว

ประสบการณ์ชีวิตที่ได้รับการสั่งสมมาจากครอบครัวที่เป็น เกษตรกร และการใช้ชีวิต ทั้งในวัยเด็ก วัยหนุ่ม จนกระทั่งแต่งงานมีครอบครัว มี ผลทำให้ นายเคียง คงแก้ว ได้พัฒนาตนเองจากความล้มเหลวของการทำเกษตรแผน ใหม่ มาพิสูจน์ในการทำเกษตรในรูปแบบวนเกษตร ในการทำวนเกษตรนั้นนาย เคียง คงแก้ว ไม่ได้คิดเอาเองอย่างทันทีทันใด แต่เขาได้นำเอาความรู้ดั้งเดิมที่เคย มีมาแต่บรรพบุรุษมาปรับใช้ ในช่วงที่ นายเคียง คงแก้ว ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ระหว่างปี พ.ศ.2500-2510 เขาได้เล่าสภาพการทำเกษตรในสมัยนั้นให้ผู้ศึกษาวิจัยฟังว่า “...การเกษตรมีลักษณะเรียกว่า เกษตรธรรมชาติ เป็นป่าหรือวนเกษตร พืช สัตว์ ยังมีมากมาย ดินดี น้ำดี พืชผักต่างๆ ไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมี เกษตรกรมีกินมีใช้ไม่เดือด ร้อน ที่เหลือจากการมีใช้ในครอบครัว ก็เอาไปขายมีเงินเหลือเก็บเอาไว้ใช้ในคราว

จำเป็น เกษตรกรไม่มีหนี้สิน สุขภาพแข็งแรง จิตใจว่างแรมใส สมาชิกในครอบครัวก็มีความสุข ทำให้ครอบครัวเกษตรกรทั้งหลายในหมู่บ้านอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเวลามีกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน...” นั่นคือภาพที่สวຍงามของการเกษตรในสมัยที่เขายังเป็นหนุ่ม แต่ต่อมาสภาพการเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไป ในช่วงต่อมาในปี พ.ศ. 2510-2520 เขาเล่าให้ฟังว่า “...เกษตรกรรวมแผนใหม่ ได้เข้าสู่หมู่บ้าน รัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียว เริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมี ดินเริ่มเสื่อมสภาพ เริ่มขาดแคลนน้ำ โรคแมลงรบกวน มีการใช้สารเคมี ฝนตกหนัก ลมพัด น้ำท่วม ฝนแล้ง ภัยธรรมชาติ พืชผลผลิตที่ได้ขาดคุณภาพ ราคาตกต่ำ เกษตรกรเริ่มจะมีหนี้สิน จากสถาบันการเงินของรัฐ สุขภาพจิตเริ่มไม่ดี อารมณ์แปรปรวน ร่างกายทรุดโทรม ครอบครัวมีวามอง มองโลกแง่ร้าย...” จากชีวิตที่เปลี่ยนผ่านครั้งนี้ของนายเคียง คงแก้ว เป็นบทเรียนที่สำคัญที่ทำให้เขาต้องทบทวนตัวเองถึงการทำการเกษตรในขณะนั้น การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจึงเกิดขึ้น เขาจึงหันมาทำการเกษตรแผนใหม่ที่ควบคู่ไปกับเกษตรธรรมชาติ ในปี พ.ศ.2520-2530 นายเคียง คงแก้ว เริ่มเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตร มีการปลูกพืชแบบผสมผสานควบคู่กับการเลี้ยงสัตว์(แพะ) ดินเริ่มดีขึ้น โรคแมลงรบกวนน้อยลง ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงมีการใช้น้อยลง ลดการขาดทุนลง นายเคียง คงแก้ว เริ่มมองเห็นทางการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ส่งผลให้เขาได้ศึกษาเรียนรู้การเกษตรสมัยดั้งเดิมอย่างจริงจัง แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการทำสวนเกษตรคงแก้วในรูปแบบ “วนเกษตร” เพื่อให้การทำการเกษตรมีความยั่งยืนยาวนาน ตั้งนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน(2539) นายเคียง คงแก้ว ได้ศึกษาและลงมือปฏิบัติการทำ การเกษตรในรูปแบบวนเกษตร ซึ่งมีการปลูกพืชหลายชนิด เพื่อฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน ปลูกพืชต่างๆ หลากหลายชนิด ให้เป็นไปตามสภาพป่าธรรมชาติมากที่สุด กลายเป็นสวนป่าที่มีความเกื้อกูลกัน เช่นเดียวกับในระบบนิเวศของธรรมชาติ จากชีวิตที่ได้เริ่มทำการเกษตรมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2539) ชีวิตที่ผ่านประสบการณ์การทำเกษตร จนกระทั่งมาพบทางออกของการทำการเกษตรที่เรียกว่า วนเกษตร ถือได้ว่าเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่สำคัญของนายเคียง คงแก้ว และสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแบบอย่างให้กับเกษตรกรรายอื่นๆ อีกมากมาย นายเคียง คงแก้ว ได้ประพฤติปฏิบัติผ่านการลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน

จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากบุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นตัวเกษตรกรเองหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการพัฒนาการเกษตร

4.5.2 ภูมิปัญญาของนายเตียง คงแก้ว

สำหรับในเรื่องภูมิปัญญาของนายเตียง คงแก้ว ได้เกิดขึ้นมาจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากการแสวงหา หรือการผ่านการลองผิดลองถูก ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้แบ่งประเด็นของการวิเคราะห์ได้ดังนี้

1) ความรู้ นายเตียง คงแก้ว ได้มีความรู้ต่าง ๆ มากมายโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การแสวงหาความรู้ของนายเตียง คงแก้ว บางครั้งต้องไปเป็นลูกจ้างในสวนเกษตรต่างๆ หรือคิดต่อหาความรู้จากหน่วยงานราชการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความรู้ในเรื่องธรรมชาติที่นายเตียง คงแก้ว ได้เอามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หลักกรรมในเรื่อง พรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

2) วิธีคิดและการทำงาน การที่นายเตียง คงแก้ว มีการคิดที่มองไปข้างหน้า คำนึงถึงความอยู่รอดของครอบครัว ลูกหลานในวันข้างหน้า มีหลักการทำงานที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก ทำให้เขาต้องเป็นคนที่แสวงหาความรู้ และทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรอยู่ตลอดเวลา การคิดที่มองไปข้างหน้าและการทำงานที่สม่ำเสมอทำให้นายเตียง คงแก้ว เกิดภูมิปัญญาสามารถมองเห็นถึงความยั่งยืนของการทำการเกษตรที่ตัวเองปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

3) ความเชื่อ นายเตียง คงแก้ว ซึ่งได้ผ่านลองผิดลองถูกการทำการเกษตรทั้งแบบโบราณ เกษตรธรรมชาติ เกษตรแผนใหม่ ผ่านความล้มเหลวของการทำการเกษตรในหลายรูปแบบ จนกระทั่งนายเตียง คงแก้ว มาพบทางออกการทำการเกษตรในรูปแบบวนเกษตร นายเตียง คงแก้ว พบว่าการทำเกษตรในรูปแบบดังกล่าวสามารถเป็นคำตอบในเรื่องความยั่งยืนให้กับชีวิตได้ ทำให้นายเตียง คงแก้ว เกิดความเชื่อมั่นการทำการเกษตรรูปแบบวนเกษตร ซึ่งความเชื่อในเรื่องการทำการเกษตรรูปแบบวนเกษตรนั้น มีความสอดคล้องกับความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาที่ได้ให้นายเตียง คงแก้ว ได้ยึดถือปฏิบัติ เช่น หลักของพรหมวิหาร 4 เป็นต้น

4) ค่านิยม นายเตียง คงแก้ว มีค่านิยมที่เชื่อให้เกิดภูมิปัญญา แก่ตนเอง เช่น ค่านิยมในการแก้ ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการประนีประนอม ค่านิยมที่นับถือผู้อาวุโส ซึ่งสิ่งนี้ทำให้นายเตียง คงแก้ว ได้รับความรู้จากผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโสด้วยความเมตตาทำให้นายเตียง คงแก้ว ได้มีภูมิปัญญาเพิ่มอยู่เสมอ

5) ทักษะ นายเตียง คงแก้ว ได้มีทัศนคติต่อบุคคลอื่น มีทัศนคติอาชีพการเกษตรว่าเป็นอาชีพที่ดี มองโลกในแง่ดี มองความสัมพันธ์ของคน ในชุมชนแบบเครือญาติ การที่มีทัศนคติดี ในด้านการเมืองการปกครอง และได้ เข้าปฏิบัติสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะในชุมชนหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้านทำให้นายเตียง คงแก้ว เพิ่มพูนภูมิปัญญาให้กับตัวเอง

4.5.3 ที่ดินทำกิน

ที่ดินทำกินก็เป็นเงื่อนไขและปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตรในรูปแบบวนเกษตรของนายเตียง คงแก้ว จากการที่นายเตียง คงแก้ว ได้รับมรดกจากพ่อแม่เป็นที่ดินประมาณ 10 ไร่ ลักษณะที่ตั้งของพื้นที่ล้อมรอบด้วยลาดลอง 2 ด้าน ทำให้พื้นที่สวนมีความชุ่มชื้นตลอดปี เหมาะแก่การเพาะปลูก พืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ เป็นอย่างดี เวลาเกิดฝนตกมีการชะล้างผิวดินจากบริเวณที่สูงกว่าของสวนคงแก้ว ลงมาทับถมกันบริเวณสวนคงแก้ว ทำให้เกิดเป็นนุ้ยธรรมชาติเป็นอย่างดี มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชชนิดต่าง ๆ ได้ดี ดังนั้นสวนเกษตรของนายเตียง คงแก้ว จึงมีพืชพันธุ์ที่เกิดโดยธรรมชาติมากมาย ซึ่งมีส่วนให้เกิดการหมุนเวียนเชื้อซึ่งกันและกันของพืชพันธุ์ที่ปลูกขึ้นใหม่ จากเงื่อนไขที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ดินประมาณ 10 ไร่ ก่อให้เกิดผลผลิตที่คุ้มค่า สามารถเลี้ยงครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ การมีที่ดินทำกินที่เหมาะสม จึงเป็นเงื่อนไขและปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตรในรูปแบบวนเกษตร และนายเตียง คงแก้ว ได้กล่าวกับผู้ศึกษาวิจัยว่า “...ที่ดินตรงนี้เหมาะแก่การปลูกพืชผสมผสานเป็น

อย่างยิ่ง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ มีบุคลิกธรรมชาติ น้ำที่เพียงพอค่อการเจริญเติบโตของพืช...”

4.6 ความยั่งยืนจากการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

ในประเด็นนี้ เป็นการวิเคราะห์ที่จะบอกให้ทราบว่า ความยั่งยืนในชีวิตเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบวนเกษตรนั้นมีความยั่งยืนในด้านไหน ยั่งยืนอย่างไร จากผลการศึกษาวิจัยพบว่านายเคียง คงแก้ว มีความยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.6.1 ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว เป็นการทำให้เกิดสังคมวนเกษตร ซึ่งเป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์ เกื้อกูลกันตามธรรมชาติ วนเกษตรนอกจากเน้นในเรื่องของการพึ่งพาตนเอง ยังส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งนายเคียง คงแก้ว ก็ตระหนักในเรื่องนี้อยู่แล้วว่า “...วนเกษตรทำให้ชีวิตของเขาไปสู่ความสงบ มีความสุขในท่ามกลางธรรมชาติ และต้นไม้มีนาชนิด เขาได้รับประโยชน์จากป่ามากมาย เช่น อาหาร ยารักษาโรค สมุนไพร เป็นต้น...”

การทำวนเกษตรที่นายเคียง คงแก้ว ดำเนินการอยู่จึงเป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง เป็นการทำการเกษตรที่ให้เห็นว่าเมื่อสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง มนุษย์ สัตว์ พืช ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นไปตามธรรมชาติ พึ่งตนเองได้ ไม่ทำลายธรรมชาติ เป็นการคืนสิ่งแวดล้อมกลับสู่ธรรมชาติ ด้วยแนวความคิดที่ว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติ มีความเกื้อกูลต่อกัน นายเคียง คงแก้ว ได้กล่าวกับผู้ศึกษาวิจัยว่า “...เกษตรกรจะต้องรู้จักคุณค่าของธรรมชาติที่มีอยู่แล้วอย่างมากมาย ซึ่งเงินก็ซื้อไม่ได้ นักวิชาการหรือใครที่ไหนเก่งอย่างไรก็สร้างธรรมชาติขึ้นมาไม่ได้ เพราะมันสร้างตัวมันเองขึ้นมาโดยเฉพาะ...” ดังนั้นจึงควรมามองว่า นักวิชาการ นักส่งเสริมการเกษตร ทุกๆ ฝ่ายที่

เกี่ยวข้องกับเกษตรกร และเกษตรกรเองจะหาวิธีเอาธรรมชาติที่มีอยู่แล้วโดยไม่ต้องไปซื้อ เพียงแต่เราทำให้มันคงอยู่ และหาวิธีทำให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกรนี้คือ ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่มีผลต่อนายเคียง คงแก้ว และครอบครัว

4.6.2 ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ

ความยั่งยืนในทางเศรษฐกิจนั้นหมายถึง การที่จะทำอย่างไรที่จะให้หลุดพ้นจากระบบการพึ่งพานายทุน ตลาด นายหน้าคนกลาง และระบบกลไกต่างๆ ของสังคมสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ นายเคียง คง แก้ว ได้กล่าวในเรื่องความยั่งยืนทางเศรษฐกิจว่า “...การพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้นคือ การให้ชีวิตของเกษตรกรได้มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่าง เหมาะสม การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญในชีวิตเกษตรกรที่จะทำให้เขามีสวัสดิการ และความมั่นคงในทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง และครอบครัวในปัจจุบันจนถึงอนาคต...”

วนเกษตร เป็นรูปแบบการเกษตรสามารถทำให้นายเคียง คงแก้ว เชื่อมมั่นในการพึ่งตนเอง เพราะว่าในสวนเกษตรคงแก้วประกอบด้วยไม้ผลพื้นเมืองหลากหลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด ลำไย ลำสาดี ทำทัง(มีกลิ่นคล้ายแมงดา) ชะมวง กอประ ฯลฯ พืชไม้ผลชนิดต่าง ๆ ในสวนเกษตรคงแก้วจะให้ผลผลิตเกือบตลอดฤดูกาลที่แตกต่างกันไป และก็ให้ผลในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น ในเรื่องตลาดและรายได้ นายเคียง คงแก้ว สรุปลงให้ผู้ศึกษาวิจัยฟังว่า “...สวนเกษตรแห่งนี้ไม่มีปัญหาในเรื่องการขายผลผลิตเลย มีเท่าไรก็ไม่พอขาย...” ผู้ซื้อเองก็มาซื้อถึงในสวนทำให้นายเคียง คงแก้ว สามารถมีรายได้คปรมาณปีละ 4-5 แสนบาท หลักความยั่งยืนในทางเศรษฐกิจที่นายเคียง คงแก้ว ได้ค้นพบคือ หลักการ “หลักเศรษฐกิจธรรม” ซึ่งมีหลักที่น่าสนใจ คือ การถือฤกษ์ตามธรรมชาติเพื่อให้เกิดปัจจัย 4 ที่สนองมนุษย์เรา เมื่อคนเรามีอยู่มีกินที่ดีตามความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีเงินก็ได้ วนเกษตรเป็นคำตอบที่สนองตอบการมีกินมีใช้ขั้นพื้นฐาน ผลผลิตจำนวนหนึ่งที่เหลือก็สามารถเอาไปขายเป็นรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว

วนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว ไม่ได้ปฏิเสธการขายเหียงแต่ไม่เน้นการผลิตเพื่อขาย จากการทำวนเกษตรที่ผ่านมามีให้นายเคียง คงแก้วสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และมีความพอใจทางเศรษฐกิจ มีผลผลิตสามารถสนองตอบปัจจัย 4 เหลือขาย ไม่มีหนี้สิน และจากการทำงานบนพื้นฐานของการใช้สติปัญญา ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน จนเกิดความเข้าใจในธรรมชาติ ความพอใจในชีวิตส่วนตัว ครอบครัวที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อนบ้านและชุมชน ผลที่ได้รับจึงเป็นความสบายใจ สุขภาพดี ครอบครัวที่อบอุ่นเป็นปึกแผ่นและมีลูกหลานอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา นี่คือการที่ยั่งยืนในทางเศรษฐกิจของนายเคียง คงแก้ว

4.6.3 ความยั่งยืนของสังคม วัฒนธรรม

การใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ทำให้นายเคียง คงแก้ว ต้องใกล้ชิดและสัมพันธ์กับลูกหลานญาติพี่น้อง การมีชีวิตร่วมกันภายใต้หลักคำสอนของพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ทำให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนบ้าน นายเคียง คงแก้ว เคยเห็นลูกๆ ของเพื่อนบ้านเข้ามาวิ่งเล่นในสวนเกษตรคงแก้ว เก็บรับประทานผลไม้ที่หล่นโคนต้นไม้ ซึ่งลูกๆ และสมาชิกในครอบครัวจะไม่รับประทานกัน และมักปล่อยให้เปื้อนอาหารของแพะ นายเคียง คงแก้ว มีความคิดว่า เพื่อนบ้านน่าจะปลูกพืชผัก และผลไม้พันธุ์ดีกันทุกครัวเรือนเพื่อจะได้ผลไม้ดีๆ ไว้รับประทานในครัวเรือน เขาได้ให้ข้อคิดในการบริโภคว่า “...เกษตรกรเองเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงคนอื่นได้หลายอย่าง ดังนั้นเกษตรกรและลูกหลานของเกษตรกรเองควรจะได้รับประทานอาหารดีๆ เหล่านี้ก่อนที่จะขายไปเพื่อเลี้ยงดูคนอื่น...” นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่กระตุ้นให้เขาได้เผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรที่มีอยู่ให้แก่คนทุกเพศทุกวัยทั้งใกล้และไกลอย่างไม่ปิดบังความรู้ นอกจากนี้ยังเป็นวิทยากรท้องถิ่นให้กับกรมส่งเสริมการเกษตร และเป็นวิทยากรอบรมครูฝึกเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตรอีกด้วย

การสัมพันธ์กับชุมชนนายเคียง คงแก้ว ได้ให้ความสำคัญต่อประชาชนและชุมชนใกล้เคียงอย่างมาก เขาติดอยู่เสมอว่า การอยู่ร่วมกันในชุมชนครอบครัว เขาต้องอาศัยแรงงานในการทำงานในสวนเกษตรคงแก้ววันละประมาณ 10 คน คน

ที่ทำงานเหล่านี้เขาจะไม่เรียกว่า “ลูกจ้าง” แต่เขาเรียกว่า “คนมาช่วยงาน” ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว ระหว่างการทำงานในสวนใครมีฐานะก็สามารถหยุดงานไว้ก่อนได้ เสร็จกิจแล้วกลับมาทำงานต่อไม่หักค่าตอบแทน ยกเว้นแต่จะหยุดงานไปทั้งวัน นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่นายเคียง คงแก้ว ได้สร้างงานขึ้นมาเพื่อรองรับประชาชนในชุมชน เป็นการสร้างงานบนพื้นฐานของสังคมเกษตร ซึ่งอาจจะต่างไปจากการยกโรงงานอุตสาหกรรมมาไว้ในชนบท ที่มีแต่จะก่อให้เกิดพิษภัยแก่คนและธรรมชาติ ในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

จากชีวิตของนายเคียง คงแก้ว เกษตรกรที่ทำการเกษตรมาตลอดชีวิต ได้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้ เมตตาและเอื้ออาทรต่อญาติมิตร จนสามารถสร้างสวนเกษตรที่เป็นแบบอย่างของการจัดการทรัพยากร ที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชนบท สิ่งที่เขาเน้นอยู่เสมอก็คือ คน ทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรม ฉะนั้นเทคนิคและความรู้ต่างๆ จึงมุ่งตอบสนองต่อคน ต่อธรรมชาติ ต่อสังคมชุมชน เป็นที่ตั้ง กาลเวลาได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความตั้งใจจริง ความรู้ และคุณธรรม เขาได้ให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวว่า “...สวนเกษตรคงแก้ว เป็นศูนย์ส่งเสริม ศูนย์สาธิตวนเกษตร...เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ให้แก่เกษตรกร หรือผู้สนใจ ทั้งส่วนราชการ องค์กรเอกชน ผู้ที่จะศึกษางาน พักค้างคืน หรือไป-กลับ โดยไม่คิดมูลค่า ระยะเวลาเรียนแล้วแต่ผู้เรียนต้องการ อยากรู้น้อย อยากรู้มาก ไม่มีวันหยุด...” นี่คือการตั้งใจของนายเคียง คงแก้ว

ก่อนที่นายเคียง คงแก้ว จะมาเริ่มทำการเกษตรอย่างจริงจัง เขาได้เริ่มอาชีพค้าขาย จากการทำอาชีพค้าขาย ทำให้เขาเรียนรู้ว่าอาชีพพ่อค้าเป็นอาชีพที่ ต้องเอาเปรียบผู้อื่น นายเคียง คงแก้ว ต้องการพึ่งพาตนเอง แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่ต้องการเอาเปรียบคนอื่น วัฒนธรรมสำคัญที่นายเคียง คงแก้ว ได้ยึดถือปฏิบัติ มาช้านาน คือ วัฒนธรรมแห่งการพึ่งตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ครั้งที่นายเคียง คงแก้ว เรียนหนังสืออยู่ที่ โรงเรียนพิทลุง จังหวัดพัทลุง ครั้งนั้น นายเคียง คงแก้ว ไปอาศัยอยู่ที่บ้านเพื่อนพ่อ คือ หม่อมสุุดใจ นายเคียง คงแก้ว ได้ช่วยทำงานบ้านเกือบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นงานครัว งานบ้าน งานด้านการเกษตร สวนครัว ซึ่งนายเคียง คงแก้ว ได้ยึดถือสุภาษิตที่ว่า “...อยู่บ้านท่านอย่ารังดูดาบ ปีนวัวปีนควายให้ลูกท่านเล่น...” ในช่วงนี้นายเคียง คงแก้ว ได้เรียนรู้

วัฒนธรรมต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะในเรื่องการวางตัวให้เหมาะสมเวลาอยู่ในวงสังคม การกินอาหารร่วมโต๊ะกับผู้อื่น เช่น การคักอาหารใช้ช้อนกลาง ช่วงกินอาหารจะต้องเรียบร้อย สิ่งเหล่านี้ได้สอนนายเคียง คงแก้ว เป็นคนใจเย็น การจับจ่ายใช้สอย ในสิ่งต่างๆ หม่อมสุดใจ ได้สอนนายเคียง คงแก้ว เป็นคนประหยัด รู้จักอดออม สิ่งไหนควรซื้อไม่ควรซื้อ สอนให้รู้จักคุณค่าของเงิน ตลอดจนได้รับการสั่งสอนจากหม่อมสุดใจให้ มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งในเรื่องการพัฒนาตนเองนั้น นายเคียง คงแก้ว ได้นำเอาคำสั่งสอนเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน มาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งคำสั่งสอนเหล่านั้นได้แก่

1) พัฒนาตนเองได้ มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว

2) พัฒนาให้มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงาน

3) พัฒนาตนเองให้มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน

4) พัฒนาตนเองให้รู้จักคิด รู้จักวิจารณ์ รู้จักการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

5) พัฒนาตนเองให้ มี จั น ดิ ธรรมต์ อ ค ำ วิ จารณ์ รู้ ใ ถึ ก ถึ ง ความแตกต่าง

ระหว่างบุคคลด้วยกัน เข้าใจต่ออารมณ์ความรู้สึกของคนอื่น

6) พัฒนาตนเองให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา

7) พัฒนาตนเองให้ เป็น คน ที่ ทำ งาน ร่ว ม กั บ ผู้ อื่ น ได้ โดย รู้ จั ก เป็น ทั้ง ผู้ ให้ และ ผู้ รับ รู้ จั ก เป็น ผู้ นำ และ ผู้ ตาม ที่ ดี

จากคำสั่งสอนต่างๆ ที่กล่าวมาเมื่อนายเคียง คงแก้ว ได้มาทำการเกษตรที่ยั่งยืน เขาได้นำมาปฏิบัติอยู่เสมอ เป็นต้นว่า การมอบดินกล้าพันธุ์ไม้ต่างๆ แก่เกษตรกรหรือเพื่อนบ้านในชุมชนในโอกาสต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉาบฉวย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการเอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการสร้างวัฒนธรรมแห่งการเสียสละให้แก่ส่วนรวมอีกด้วย ในระยะเริ่มต้นของการทำการเกษตรที่ยั่งยืนแบบวนเกษตรนั้น เขาได้มีความอดทนเป็นอย่างยิ่ง อดทนต่อคำพูดจาทำนองเหยียดหยามดูหมิ่นจากเพื่อนบ้าน อดทนต่อการไม่เข้าใจต่อคนอื่น อดทนต่อการไม่ยอมรับจากผู้อื่นทั้งๆ ที่สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อเกษตรกรโดยตรง การที่คนรอบข้างไม่ยอมรับนั้น นายเคียง คงแก้ว เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมแห่งความอดทน และรอคอยผลสำเร็จ

ที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว บางคนแม้จะยอมรับแต่ก็ไม่ยอมรับโดยตรง ซึ่งในเรื่องความอดทนนี้ นายเคียง คงแก้ว ได้อธิบายให้ผู้ศึกษาวิจัยฟังในเชิงเปรียบเทียบตามลักษณะสุภาสิตภาคได้ว่า “หนึ่งในที่ เห็นหน้าท่า พระวัดเอง มักจะไม่ได้การยอมรับ” เป็นคำอธิบายที่มีความหมายว่า หนึ่ง (ศิลปะการแสดงพื้นบ้านทางภาคใต้ คือ หนึ่งตะลุง ที่ใช้รูปเชิดเวลาการแสดงคล้าย ๆ หนึ่งใหญ่ทางภาคกลาง แต่ใช้ผู้เชิดรูปหนึ่งคนเดียว) ในที่ หมายถึงคนในท้องถิ่น เข้ คือ จระเข้ หน้าท่า คือหน้าท่า น้ำ พระ คือ พระภิกษุ วัดเอง คือ วัดหรือชุมชนท้องถิ่นของตนเอง สิ่งที่กำลังมานี้ มักจะไม่ได้รับการยอมรับ ไม่ได้รับการเกรงกลัว หรือได้รับการเคารพบูชาจากคนในท้องถิ่น เช่นเดียวกันการทำวนเกษตรของเขาถึงแม้ว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลต่างๆ จากสถานที่ห่างไกล แต่สำหรับคนในท้องถิ่น กว่าที่ชาวบ้านจะให้การยอมรับเขาต้องใช้เวลาไม่น้อย เขาอธิบายต่อไปว่า บางครั้งมนุษย์เราต้องการที่จะเรียนรู้ แต่ ไม่ต้องการให้ใครมาสอน หรือที่บางครั้งเราเรียกว่า “ทิจู” หรือตัวถือดี แต่เมื่อไม่มีใครมาสอน เขาจะไปเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง นายเคียง คงแก้ว กล่าวว่า “ทิจูหรือตัวถือดี” บางครั้งเราก็ไม่ต้องไปแก้มัน ปล่อยให้มันเป็นไปเอง เพราะว่าบางครั้ง การที่จะพิสูจน์อะไรบางอย่างต้องใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ เพราะว่าคนไทยเราจำนวนมากยังขาดการคิดริเริ่ม ขาดการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เหมือนอย่างที่เราเห็นคนใจเคยสั่งสอนเขา เมื่อเขาต้องการจะเป็นผู้นำที่ดีเขาจะต้องอดทน และรอคอยได้ในสิ่งที่เขากระทำเพื่อตัวเองและคนอื่น ในการทำเกษตรเขาได้มีหลักคิดอยู่ว่า “ทำหรือที่จะให้เบียดมาหาเรา ไม่ใช่เราไปหาเบียด” อธิบายความหมายได้ว่า เราอยู่ในท้องถิ่นชนบท จะทำอย่างไรที่จะให้คนอื่นเอาเงินทองมาให้เรา ไม่ใช่เราคืนรนจะไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหาเงิน นี่คือ หลักคิดที่ว่า จะทำอย่างไรให้ได้ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า คำกล่าวเช่นนี้ แท้จริงแล้ว คือ เป็นคำสอนที่สอนให้คนเรายืนหยัดและพึ่งตนเองนั่นเอง ดังนั้นการทำงานของนายเคียง คงแก้ว ไม่ได้ตั้งเป้าอยู่ที่ว่าใครจะยอมรับหรือไม่ หากอยู่ที่การยืนหยัดเพื่อตัวเองตามเจตนารมณ์ที่ตั้งเอาไว้ จากการที่นายเคียง คงแก้ว ได้ใช้ชีวิตคลุกคลี อยู่กับการทำ การเกษตรแบบวนเกษตร ทำให้เขามีทัศนคติในการมองธรรมชาติ มองป่าไม้ มองน้ำ มองดิน แบบเกื้อกูลและต้องพึ่งพาต่อสิ่งเหล่านั้น ดังที่เขามีทัศนคติต่อสิ่งเหล่านี้ว่า

ป่า คือ ชุมทรัพย์ที่ใหญ่โต เมื่อเข้าป่าก็มีอาหารธรรมชาติต่าง ๆ มากมายให้เราเอามาเป็นอาหารเลี้ยงชีพ

น้ำ คือ สิ่งที่ทำให้การหล่อเลี้ยงชีวิตเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

ดิน คือ สิ่งที่ซบชีวิตให้แก่ชีวิตทั้งหลาย

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่หล่อหลอมให้เกษตรกรหรือคนทั้งหลาย ให้เป็นผู้มี หิริ โศดลปะ

จิตวิญญาณ คือ สิ่งที่สร้างให้คน มีความมักน้อย สันโดษ ไม่แก่งแย่ง ไม่ชิงดีชิงเด่น เอาความเป็นพี่น้อง ความเป็นมิตรเป็นที่ตั้ง

การทำวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว เขาได้ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมไทย ที่เชื่อบทศกัณฐมาเป็นเวลาช้านาน ว่าต้นไม้มงคลมีรุกขเทวดาเป็นเจ้าของ ใครทำลายตัดโค่นต้นไม้มงคลลงโทษสาปแช่ง ให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา การตัดต้นไม้มงคลจะต้องขออนุญาตก่อนจึงจะตัดได้ ส่วนใครที่เพาะขยายพันธุ์ไม้และปลูกต้นไม้มงคลจะอวยพรให้ประสบกับความสุข ความเจริญ ความเชื่อเช่นนี้ได้ถูกส่งผ่านมาจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลัง ด้วยความเชื่อและคำสอนในเรื่องการปลูกต้นไม้มงคลตามคำอธิษฐานที่ว่า

“นกเกาะได้บุญ

คนกินเป็นทาน

ใครทำลายล้างผลาญ

ฉิบหายตายโหง”

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น คือ การเปลี่ยนแปลงในทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการขยายผลไปสู่เกษตรกรอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า วนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว สามารถแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรอยู่รอดในสังคมได้ โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า “อดตา หิ อดตโน นาโถ” คนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งคน นี้คือ ความยั่งยืนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลมาจากการทำวนเกษตร

4.6.4 ความยั่งยืนของการดูแลรักษาสุขภาพ และการสร้างสวัสดิการให้แก่ ชีวิตในยามแก่เฒ่า

ในประเด็นนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงผลของการทำวนเกษตร ที่ให้ความ ยั่งยืนในยามแก่เฒ่า ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับกับความไม่แน่นอน ของชีวิตเมื่ออย่างเข้าสู่วัยชรา จะได้มีหลักประกันในการดูแลตนเองไม่ให้ลำบาก ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการออมทรัพย์เอาไว้ใช้ในยามแก่เฒ่านั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้ นายเตียง คงแก้ว ได้ให้ข้อคิดกับผู้ศึกษาวิจัยว่า “...การปลูกต้นไม้ถือเป็นการออม ทรัพย์อย่างหนึ่งที่มีหลักประกันที่มั่นคง ไม่ต้องเอาไปฝากไว้กับสถาบันการเงินที่ ไหน ไม่มีใครโกงได้ เป็นการยกระดับชีวิต เป็นรางวัล เป็นบำเหน็จที่มอบให้แก่ ตนเองในยามชีวิตเข้าสู่วัยชรา มีสุขภาพที่เสื่อมโทรม...”

ชีวิตของเกษตรกรที่ทำวนเกษตร ไม่ใช่ว่าจะปล่อยให้ชีวิตให้เป็นไป ตามธรรมชาติ โดยไร้เป้าหมายอย่างไม่มีแบบแผนแต่อย่างใด กลับตรงกันข้ามเป็น การมองการณ์ไกลไปถึงลูกหลาน ถือว่าเป็นการให้ทรัพย์ที่มีค่าแก่ลูกหลานเป็น อย่างยิ่ง เพราะมันเป็นการสะสมทรัพยากรแทนการสะสมเงินทอง เริ่มต้นตั้งแต่ วันนี้ เมื่อถึงวัยชราร่างกายควรจะได้พักผ่อน การปลูกต้นไม้ยืนต้นที่อาจจะต้อง ใช้เวลาถึง 20-30 ปี แต่ในระยะยาวแล้วต้นไม้เหล่านั้นจะเพิ่มมูลค่าขึ้นเป็นทวีคูณ สามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้มากมาย เป็นต้นว่า เอามาสร้างอาคาร บ้านเรือน ขยายเอาเงินมาเป็นสวัสดิการรักษายาบาล ทำบุญ เดินทางท่องเที่ยว การปลูก ต้นไม้เพื่อการสะสมให้แก่คนและลูกหลาน เป็นแนวคิดที่ส่งผลในด้านดีต่อการ พัฒนาชนบทอีกวิธีหนึ่ง ในทางปฏิบัติ นายเตียง คงแก้ว ไม่เพียงแต่ปฏิบัติอยู่ใน ครอบครัวเท่านั้น แต่ได้มีการเกื้อกูลช่วยเหลือเพื่อนบ้านในเรื่องของการออม ทรัพย์โดยการปลูกต้นไม้ เวลาว่างมีกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น งานแต่งงาน งาน บวช ขึ้นบ้านใหม่ งานทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ตามวัดต่าง ๆ เขาจะนำของขวัญขึ้น สำคัญ คือ ต้นกล้าพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ไปให้เป็นของขวัญ ในโอกาสต่างๆ ที่กล่าว มา ทั้งนี้ด้วยเหตุผลเพื่อต้องการขยายแนวคิดในเรื่องการปลูกต้นไม้เพื่อการสะสม ทรัพย์ เป็นการสร้างสวัสดิการยามแก่เฒ่าให้แก่พี่น้องเกษตรกรนั่นเอง.

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา นายเตียง คงแก้ว เป็นเกษตรกรที่มีความโดดเด่นในการทำเกษตรแบบวนเกษตร เป็นผู้นำเกษตรกรที่มีความเข้มแข็ง สวนคงแก้ว เป็นสวนวนเกษตรที่มีเกษตรกร บุคคลจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ไปศึกษาหาความรู้ อยู่เสมอทั้งในด้านของการเรียนรู้ทางเทคนิค วิธีการเพาะปลูก ขยายพันธุ์พืชต่างๆ ตลอดจนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของการดำเนินงานชีวิตในสังคมวนเกษตร จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัยก็เพื่อต้องการทราบถึง การเกิดขึ้นของการทำการเกษตร รูปแบบ และกระบวนการ กลยุทธ์ และการดำเนินการที่เหมาะสม ตลอดจนพัฒนาการ การทำการเกษตรของนายเตียง คงแก้ว ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นได้ อย่างไร ต้องการทราบถึงบทบาทของเกษตรกร ที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตร ที่มีต่อชุมชนและสังคมในด้านต่างๆ และต้องการที่จะทราบถึงเงื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตร ผลลัพธ์จากการทำการเกษตรของนายเตียง คงแก้ว คุณค่าความสำคัญของนายเตียง คงแก้ว และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็น ประเด็นของการศึกษาวิจัยที่ผู้ศึกษาวิจัยมุ่งหวังต้องการทราบ วิธีการศึกษาวิจัยได้เลือกใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยที่ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเอกสารในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรในรูปแบบต่างๆ และการเข้าไปใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวของเกษตรกรที่ทำการเกษตรโดยตรง เป็นระยะเวลา 3 เดือน เพื่อทำการสัมภาษณ์ ร่วมทำกิจกรรมทางการเกษตร และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ตลอดจนการไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนหมู่บ้าน และเกษตรกรรายอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อลดอคติบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นกับข้อมูลที่ปรากฏบนหน้ากระดาษแต่ละแผ่น ที่ผู้ศึกษาวิจัยได้เขียนขึ้น เมื่อผู้ศึกษาวิจัยได้รับข้อมูลที่ได้อ่านได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ แบบพรรณนาความ และเปรียบเทียบโดยเน้นประเด็น

สถานการณ์ ก่อนทำ การเกษตรแบบวนเกษตร วิธีคิดและการปฏิบัติในการทำ การเกษตรแบบวนเกษตร ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตัวเกษตรกร ครอบครัว และชุมชน จากการทำการเกษตรแบบใหม่ ในอดีต ผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงเมื่อมาทำ เกษตรแบบวนเกษตร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ธรรมชาติ ความเชื่อ ความ ยั่งยืนของการทำ เกษตร และความอยู่รอดของเกษตรกรเอง

นายเคียง คงแก้ว เกษตรกรผู้ดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรแบบวนเกษตร คือ ผู้ที่ได้ริเริ่มนำ การเกษตรแบบวนเกษตรเข้ามาสู่หมู่บ้าน เป็นเกษตรกรตัวอย่าง ที่ยึดคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ ตลอดจนยึดในคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ในพระพุทธศาสนา มีนิสัยใจคอเป็นบุคคลที่สุขุมเยือกเย็น ทำให้การดำเนินชีวิต การตัดสินใจ ตลอดจนการนำเอาแนวคิดทางวิชาการ ผสมผสานกับวัฒนธรรม การทำการเกษตรในอดีตและแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงทำให้เป็นผู้ที่ ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตร นายเคียง คงแก้ว ได้ใช้คำว่า “...สั่งคมวนเกษตรเพื่อชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ...” ทั้งนี้เพื่อให้ ทุกคน ทุกชีวิตไม่ว่าพืช สัตว์ ได้มีชีวิตอยู่อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5.1 สรุป

การสรุปในบทนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้สรุปให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของเรื่องที่ ได้ลงไปศึกษาวิจัย แบ่งได้ 6 ประเด็นด้วยกัน

- 1) ประเภท รูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ การดำเนินการ และพัฒนาการของ การทำการเกษตร
- 2) บทบาทเกษตรกรรายเคียง คงแก้ว ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม
- 3) บทบาทเกษตรกรรายเคียง คงแก้ว ผู้ประสบความสำเร็จในการทำ การเกษตร ที่มีต่อชุมชน และสังคม
- 4) เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำ การเกษตร
- 5) ผลลัพธ์จากการทำ เกษตรแบบวนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว
- 6) คุณค่าความสำคัญของนายเคียง คงแก้ว

5.1.1 ประเภท รูปแบบ กระบวนการ กลยุทธ์ การดำเนินการ และ พัฒนาการของการทำการเกษตร

1) ประเภท สวนเกษตรของนายเตียง คงแก้ว จัดเป็นประเภทเกษตรผสมผสานตามหลัก การการจัดประเภทการเกษตรที่ยั่งยืน

2) รูปแบบ เป็นรูปแบบสวนเกษตร เพราะมีการผสมผสานของพืชที่หลากหลาย

3) กระบวนการ มีการปลูกไม้ผสมผสาน เพื่อการอนุรักษ์ดิน และน้ำ โดยอาศัยระบบการหมุนเวียนของธาตุอาหารระหว่างต้นไม้ มีการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาจัดระบบสวนเกษตร เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบธรรมชาติ เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน

4) กลยุทธ์ และการดำเนินการในการทำการเกษตร นายเตียง คงแก้ว มีกลยุทธ์และการดำเนินการ ดังนี้

การคืนสู่ธรรมชาติของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น เปลือกนำไปเลี้ยงสัตว์ เมล็ดนำไปเพาะขยายพันธุ์ เนื้อผลไม้ใช้เป็นปุ๋ย เป็นต้น

ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น มูลสัตว์ ปุ๋ยหมักจากเปลือกไม้ เป็นต้น

การดูแลรักษาสวนโดยระบบชีววิธี คือใช้ระบบธรรมชาติควบคุมธรรมชาติ เช่น ปล่อยให้นกกินแมลงศัตรูพืช ปล่อยให้ไก่ (พื้นเมือง) ได้กัดกินหนอนที่ทำลายต้นกล้าไม้

ระบบการปลูกพืช มีการจัดปลูกตามความสูงเป็นชั้นๆ เพื่อให้พืชได้อาศัยร่มเงาซึ่งกันและกัน

ระบบการเลี้ยงสัตว์ เช่น นกให้อาศัยธรรมชาติในสวน กินแมลงศัตรูพืชต่าง ๆ กระแต ปล่อยให้กินหนอนหนอนได้ผิวเปลือกคั้นลงกอง เป็นต้น

5) พัฒนาการทำการเกษตรของนายเตียง คงแก้ว ได้ผ่านยุคของการทำการเกษตรมา 4 ยุค ซึ่งสรุปโดยย่อดังนี้

- ยุคแรก พ.ศ.2500-2520 ยุคเกษตรกรรมชาติ มีการทำสวนเกษตรแบบดั้งเดิม ยังไม่มีปัญหาอะไร ชีวิตครอบครัวอยู่สุขสบาย
- ยุคที่สอง พ.ศ.2510-2520 ยุคเกษตรแผนใหม่ ได้เริ่มพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น มีการใช้ปุ๋ยเคมี โรคแมลงรบกวน มีหนี้สิน ครอบครัวมีความทุกข์ยาก
- ยุคที่สาม พ.ศ.2520-2530 ยุคเกษตรแผนใหม่ ผสมกับเกษตรกรรมชาติ เริ่มมีการปลูกพืชผสมผสาน ปัญหาต่างๆ ที่มีมาจากยุคที่สองเริ่มคลี่คลายไปสู่ทิศทางที่ดี
- ยุคที่สี่ พ.ศ.2530-ปัจจุบัน (2539) ได้เริ่มทำการเกษตรรูปแบบวนเกษตรอย่างจริงจัง นายเลียง คงแก้ว เห็นว่าเกษตรนี้เป็นระบบที่ให้ความยั่งยืน และเกื้อกูลของสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติ

5.1.2. บทบาทนายเลียง คงแก้ว ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

- 1) ด้านที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตนั้น ทำให้สุขภาพจิตและสุขภาพกายของนายเลียง คงแก้ว ดีขึ้นรายได้จากผลผลิตมีความมั่นคง สามารถพึ่งตนเองได้ ครอบครัวเป็นสุข มีความอบอุ่น
- 2) ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชีวิตมีความสงบสุขท่ามกลางต้นไม้ นานาชนิด สังคมวนเกษตร เป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์ ให้ความเกื้อกูล กันตามธรรมชาติ ไม่มีการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายชีวิตสัตว์ ซึ่งบทบาทในจุดนี้ นายเลียง คงแก้ว ได้แสดงออกให้เห็นเป็นที่ ประจักษ์ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ตลอดทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน

5.1.3. บทบาทนายเลียง คงแก้ว ที่มีต่อชุมชนสังคมและวัฒนธรรม

- 1) บทบาทที่มีต่อชุมชน นายเลียง คงแก้ว เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำการเกษตร ทำให้นายเลียง คงแก้ว ถูกยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชนคน

สำคัญ ในเรื่องของการเผยแพร่แนวคิดการทำเกษตรแบบวนเกษตร สวนเกษตร คงแก้ว เป็นแหล่งศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจในทางการเกษตร นายเคียง คงแก้ว ได้ กลายเป็นคนที่มีความสำคัญของชุมชน

2) บทบาทในทางสังคมและวัฒนธรรม นายเคียง คงแก้ว ได้ กลายเป็นผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น เป็นวิทยากรรับเชิญของหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่ไปบรรยายให้ความรู้ในเรื่องของการเกษตรที่ยั่งยืน เป็นผู้ที่บริจาคพันธุ์ กุ๊ยไม้ให้กับหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้ที่นำเอาวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนา มา ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตน โดยเฉพาะในเรื่องของ พรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

5.1.4 เจือนใจ และปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตรแบบ วนเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

1) ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาในวัยเด็กและวัยหนุ่มของนายเคียง คง แก้ว ชีวิตวัยเด็กที่เป็นลูกเกษตรกรถูกสั่งสอนให้รักในอาชีพเกษตรกร การผ่าน ประสบการณ์ 4 ยุคของการทำเกษตรที่มีความล้มเหลวของเกษตรแผนใหม่ มีบท เรียบบทสรุปไปให้ขบคิดจนทำให้เขาได้ข้อสรุปว่า เกษตรแบบวนเกษตรมีความสอด คล้องกับวิถีชีวิตของเขามากที่สุด

2) ภูมิปัญญาชีวิตที่ผ่านการต่อสู้ และเป็นผู้ที่ใฝ่ใจในการศึกษา ทำให้ นายเคียง คงแก้ว มีภูมิปัญญาในการที่จะคิดและพิจารณาโดยเฉพาะในเรื่องความ แจ่มชัดในผลที่เกิดขึ้นจากทำวนเกษตร

3) การมีที่ดินที่เหมาะสม สำหรับการทำวนเกษตร

5.1.5 ผลลัพธ์จากการทำเกษตรของนายเคียง คงแก้ว

จากผลการศึกษาวิจัยบทบาทเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน กรณีศึกษา : นายเคียง คงแก้ว ทำให้พบว่า การเกษตรแบบวนเกษตรที่นายเคียง คง แก้ว ปฏิบัตินั้น นอกจากจะถือได้ว่าเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนที่ทำมาหากินเป็นเบื้องต้น

แล้ว ผลผลิตที่เหลือยังขายจำหน่ายแจกในหมู่เครือญาติ และเพื่อนบ้านตลอดจน
ชุมชนองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในท้องถิ่น รูปแบบวณเกษตรของเขาทำให้ดินมีความ
อุดมสมบูรณ์ดี มีระยะการพักตัว และถือเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ทรัพยากร
น้ำ ทรัพยากรพันธุ์พืชและสัตว์ต่างๆ และนอกจากการอนุรักษ์แล้วยังเป็น การฟื้นฟู
และการปรับปรุง สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศด้วยนับได้ว่าเป็น การผลิตเชิง
อนุรักษ์ปรับปรุงและพัฒนา เพื่อให้ระบบการผลิต ระบบนิเวศ ระบบเศรษฐกิจ
ระบบสังคม และระบบชุมชนดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ดังนั้นรูปแบบวณเกษตรของนาย
เคียง คงแก้ว ถือเป็นการคิดตัวอย่างรูปแบบหนึ่งของเกษตรที่ยั่งยืน

ดังนั้นการเกษตรแบบวณเกษตร จึงน่าจะเป็นทางออกหรือทางเลือกของ
เกษตรกรไทย ซึ่งเป็น คนที่อยู่ในชนบทและเป็น ส่วนใหญ่ ของประเทศ หากเกษตรกร
ไทยสามารถปรับเปลี่ยนมาเลือกแนวทางและการทำเกษตรยั่งยืน ก็จะทำให้เกษตรกร
ไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนสงบร่มเย็นตั้งคมวัฒนธรรม
รุ่งเรือง เศรษฐกิจมั่นคง สภาพแวดล้อมสมดุลและยั่งยืนชั่วลูกชั่วหลาน นี่คือ
ลักษณะที่พึงปรารถนา อันเป็นความมั่นคงของสังคมชนบทไทย และผลพวงที่สำคัญ
ของการทำเกษตรยั่งยืนของนายเคียง คงแก้ว ได้รับการยอมรับจากหน่วย
งานราชการและเอกชนมากมายให้มีเกียรติคุณดังนี้

ปี พ.ศ.2527 ศึกษาดูงานการเกษตรที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ปี พ.ศ.2530 ได้รับคัดเลือกเป็นเกษตรกรดีเด่นของจังหวัดพัทลุง

ปี พ.ศ.2531 ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง

ปี พ.ศ.2533 ได้รับเลือกเป็นวิทยากรดีเด่นของ สปจ.พัทลุง

ปี พ.ศ.2540 ได้รับการคัดเลือกจากมูลนิธิหมู่บ้าน เป็นคนดีศรีสังคม
ประจำปี 2539

5.1.6 คุณค่าความสำคัญของนายเคียง คงแก้ว

1) เป็นคนที่มีนิสัยสุขุมเยือกเย็น มีอัธยาศัยไมตรี เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี เป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นพ่อที่ดีของลูกๆ มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีต่อผู้มา

เยือน เป็นเพื่อนบ้านที่ดีของเพื่อนบ้าน และเป็นนายจ้างที่ดีของลูกจ้าง ถือตนเอง เป็นเพื่อนร่วมงานของลูกจ้าง

2) เป็นผู้ที่น่าเอาแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นแนวการดำเนินชีวิตในการทำการเกษตร โดยเฉพาะในเรื่อง เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ซึ่งนายเคียง เชื่อว่า "...เกษตรกรรมจะยั่งยืนได้ นั้นจะต้องมีรากฐาน อยู่ในระบบคุณค่าของชุมชน ความเชื่อและประเพณีที่ดีงาม โดยเฉพาะการนำเอา หลักคำสอนในศาสนาที่ตัวเองเชื่อมั่นมาปรับใช้ในชีวิต และในการประกอบอาชีพ ของตนเอง..."

3) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เหมาะสมที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทางด้านการทำการเกษตร หรือถ้าจะกล่าวว่าเป็นผู้ที่นำ นวัตกรรมทางเกษตร (Innovation) เข้ามาสู่ หมู่บ้านเพื่อนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงในทางทำการเกษตรที่ ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

4) เป็นตัวอย่างของเกษตรกร ที่นำเอาสิ่งที่มีอยู่ในเรือกสวนไร่นา มาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เช่น การนำเอาดอกไม้ ผลไม้ หรือพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และในสวนเกษตร เพื่อจัดแจกันประดับโต๊ะอาหารสำหรับต้อนรับแขกผู้ มาเยือน ซึ่งเป็นการส่งเสริมการประหยัดและออม ซึ่งในเรื่องนี้ นายเคียง คงแก้ว ได้กล่าวว่า "...เกษตรกรจะยั่งยืนได้ นั้น เกษตรกรควรจะพยายาม ที่จะใช้ปัจจัยภายใน ที่องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด..."

5) เป็นคนที่สนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ในระยะแรกเริ่มของการ ทำเกษตรใหม่ๆ นายเคียง คงแก้ว ได้ติดต่อหาความรู้จากหนังสือพิมพ์ "กสิกรรม" และการหาความรู้จากคนอื่น ๆ โดยวิธี ไปเป็นลูกจ้างในสวน เช่น ไปสมัครเป็น ลูกจ้างในสวนเกษตรแห่งหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ และสวนผลไม้ที่จังหวัดจันทบุรี อีกทั้งยังติดต่อประสานงานกับนักวิชาการเพื่อรับทราบความรู้ใหม่ ๆ เช่น การเลี้ยงแพะในสวน

6) เป็นนักสังคมที่ดี มีการช่วยเหลือสังคมด้วยดีตลอดมา

7) เป็นนักจัดการทรัพยากรที่ดี มีการผสมผสานเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาดั้งเดิมมาจัดการทรัพยากรไรสวน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

นายเคียง คงแก้ว เป็นตัวอย่างเกษตรกรที่ดี ซึ่งประกอบอาชีพการเกษตร ในลักษณะให้การรักษาสิ่งแวดล้อม การทำสวนที่ลงทุนต่ำ แต่สามารถมีรายได้สูง ซึ่งรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ และจัดตั้งงบประมาณในการให้การศึกษอบรม เผยแพร่วิธีการให้เกษตรกรรายอื่น ๆ ได้นำเอาแนวทางเกษตรแบบวนเกษตรไปใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ซึ่งถึงเวลาแล้วที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรจะให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งการช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งจะทำให้ชุมชนและสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ฝนแล้ง ทั้งยังช่วยประหยัดงบประมาณของรัฐในการฟื้นฟู และป้องกันภัยธรรมชาติในอนาคตได้อีกด้วย จากแนวทางการกระทำของเขาเป็นตัวอย่างดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขอให้ข้อเสนอแนะทั่วไปดังนี้

- 1) การพัฒนา การเกษตรของเกษตรกรต้องเน้นที่ ตัวเกษตรกรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ไม่ใช่เน้นที่ผลผลิต หากเกษตรกรได้รับการพัฒนาแล้ว ผลผลิตจะปรับปรุงและพัฒนาจนเกิดคุณภาพ ที่ สอดคล้องและเหมาะสมตามสถานะทั้งทางด้านภูมิปัญญา ความคิดจิตใจ สังคม ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และพลังงานการผลิต ซึ่งเป็นทางเลือกที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเอง พออยู่พอกินพอใช้ และจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการรวมกลุ่ม มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีสังคมวัฒนธรรมที่ดีงาม มีสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาที่สมดุลและยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีครอบครัวที่อบอุ่น
- 2) แนวทางเกษตรแบบวนเกษตรจะได้ ผลดี อดเริ่มต้นที่ จิตใจเกษตรกรก่อน ต้องลดความอยาก ร่ำรวย รักสงบ ใช้ชีวิตเรียบง่าย สมถะ อี สระไม่ เป็นทาสอบายมุข เกษตรกรเช่นนี้ สามารถจะตัดสินใจในการวางแผนการผลิตให้ สอดคล้องเหมาะสมและกลมกลืนกับธรรมชาติ เกิดความสมดุลพอดี ไม่ฝืนธรรมชาติ

เป็นการทำ การเกษตรดั้งเดิมที่ได้ สัมและพัฒนามาอย่างดีแล้ว โดยมี ความ มุ่งหมายคือ การผลิตบริโภคในครอบครัว เหลือกินจึงจำหน่าย แลกเปลี่ยน และ แบ่งปัน นั่นคือต้องเริ่มพัฒนาที่ตัวคน ตัวเกษตรกรก่อนโดยเริ่มต้นที่ความคิด จิตใจ คุณธรรม จริยธรรม จึงจะสามารถสร้างกลุ่มรวมกลุ่มรวมองค์กร และร่วมมือ กันทำงานพัฒนาระบบการผลิต รับผิดชอบร่วมกันเป็นกระบวนการของการพัฒนา สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงยั่งยืนของเกษตรกรไทยต่อไป

3) รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเกษตร สำหรับเกษตรกรราย ย่อยเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่ง ชาติทุกฉบับ เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ แทนการใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งสอดคล้อง กับจุดเปลี่ยนสังคมโลก ความปรัชญาสีเขียว หรือปรัชญาทางนิเวศ “ผู้การพัฒนา ที่ยั่งยืน (Sustainable development)” ที่ต้องมองมนุษย์และงานสร้างสรรค์พัฒนา ของมนุษย์ จะต้องอยู่ร่วมกันด้วยดี โดยสงบและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ ธรรมชาติ ไม่ขัดแย้งและเอาชนะธรรมชาติ โดยรัฐควรวางแผนแบ่งเขต (Zoning) การใช้ที่ดินอย่างถูกต้องเหมาะสมในแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น ได้แก่ เขตที่อยู่ อาศัย เขตอุตสาหกรรม เขตการเกษตรแผนใหม่ หรือเขตอุตสาหกรรมเกษตรและ เขตเกษตรที่ยั่งยืนให้ ชักเงิน เพื่อควบคุมมลภาวะและสิ่งแวดล้อมอย่างมี ประสิทธิภาพ รวมทั้งผู้สร้างมลภาวะต้องเป็นผู้จ่าย:PPP (Polluter pays principle) แต่ที่ เป็นอยู่ปัจจุบันสังคมเป็นผู้จ่าย และประชาชนนั่นเองเป็นผู้รับเคราะห์จาก มลภาวะ

4) ธุรกิจการเกษตรมีความสำคัญต่อการผลิตเพื่อการตลาด และการ ส่งออกของประเทศ จึงควรใช้กับเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งต้องใช้ที่ดินมาก (บุกรุก ป่า ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น) ใช้เทคโนโลยี สูง ลงทุนมาก และต้องใช้ความรู้ ความสามารถการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้ ไม่เหมาะสมแก่เกษตรกรรายย่อย ซึ่งมีที่ดินน้อย ทุนน้อย ความรู้เรื่องการบริหาร จัดการก็มีน้อย เมื่อประกอบการผลิตในระบบตลาดจึงขาดทุน อยู่ไม่ได้ล้มละลาย ทั้งด้านชีวิต ครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และเป็นปัญหาของประเทศ ไทยมาจนทุกวันนี้

5) เกษตรกรผู้ตัดสินใจการทำเกษตร และตั้งใจพัฒนาตนเองสมควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการลงทุน (ในหลักการเดียวกันกับการส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและการบริการ) และการศึกษาดูงานเพิ่มพูนประสบการณ์ เพื่อสร้างความมั่นใจในแนวทางการพัฒนาการเกษตร

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ศึกษาวิจัยขอยอมรับว่า งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้มีข้อบกพร่องอยู่มาก ทั้งนี้คงเป็นผลสืบเนื่องมาจากความไม่สันทัด และจัดเจนกับการศึกษาวิจัยในด้านนี้ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่เกิดจากตัวผู้ศึกษาวิจัยเอง แต่อย่างไรก็ตามจากการลงไปสัมผัสคลุกคลีกับเกษตรกรโดยตรง โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเกษตรยั่งยืน และการได้พินิจพิเคราะห์กับครอบครัวของเกษตรกร คือ นายเคียง คงแก้ว เป็นเวลาประมาณ 3 เดือน ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยเป็นเสมือนลูกหลานและสมาชิกคนหนึ่ง ในครอบครัว ทำให้ได้รับทราบถึงแนวความคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรรายนี้ และสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชีวิตของชาวไร่ชาวนา หรือเกษตรกรรายย่อยในระยะเปลี่ยนจากสังคมเกษตร ไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและการบริการ การเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ยังมีอัตราเร่งของการเปลี่ยนแปลงมากเท่าไร? คุณค่าทางวัฒนธรรมในสังคมเดิมก็ จะได้รับผลกระทบมากขึ้นและเร็วขึ้นเท่านั้น ผลที่ได้พบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถที่จะช่วยอธิบายให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของผู้ที่ทำการเกษตรยั่งยืนว่า สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมชนบทได้อย่างเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวเพื่อภูมิวิถีชีวิตของตนเอง และชุมชนได้มากขึ้น ซึ่งประเด็นอื่น ๆ ที่ผู้ศึกษาวิจัยน่าจะศึกษาเพิ่มเติม ได้แก่

1) การศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ รูปแบบเกษตรในแต่ละรูปแบบในแต่ละพื้นที่ของชนบทไทย เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสีย ในแต่ละรูปแบบ ในแต่ละท้องถิ่นว่า ผู้ประกอบการหรือเกษตรกรแต่ละคนนั้น ควรจะเลือกใช้รูปแบบเกษตรที่ยั่งยืนในรูปแบบใด เพื่อความเหมาะสมกับเกษตรกรแต่ละรายหรือแต่ละ

ท้องถิ่น และในขณะที่เด็กวัยงานศึกษาวิจัยควรที่จะให้ความสำคัญกับบทบาทสตรีให้มากขึ้น เพราะจากการศึกษาในกรณีของนายเคียง คงแก้ว พบว่าภรรยาใช้เวลาอยู่ในสวนมากกว่าสามี คือ นายเคียง คงแก้ว ในขณะที่เด็กนั้นก็เป็นผู้เก็บเกี่ยวผลผลิตจากในสวนมาใช้เป็นอาหารในครัวเรือนด้วย ตลอดจนมีบทบาทอย่างสำคัญในการช่วยเหลือสามี ในด้านต่างๆ เช่น การต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยียน การให้การอบรมสั่งสอนบุตรภรรยาและหลานๆ ในครอบครัว

2) การศึกษาวิจัยที่เน้นองค์กรภายนอกที่เข้าไปทำงานกับเกษตรกร เช่น หน่วยงานพัฒนาเอกชน (NGO) เข้าหน้าทีรัฐ โดยเข้าไปกระตุ้นแนะนำให้เกษตรกรมีทางเลือกในการทำ การเกษตรมากขึ้น การเกษตรรูปแบบใดบ้างทีประสบความสำเร็จ รูปแบบใดบ้างทีประสบความสำเร็จ เลื่อนใจคืออะไร มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวอย่างไรบ้าง ในการศึกษาวิจัยตรงจุดนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติต่อหน่วยงาน ที่ให้การสนับสนุนแก่เกษตรกร ทั้งของรัฐและเอกชนสามารถส่งเข้าหน้าทีลงไปทำงานกับเกษตรกร หรือชุมชนในชนบทได้อย่างถูกต้องทางมากขึ้น ซึ่งจะทาให้การพัฒนาการเกษตรในชนบทไทย สามารถที่จะเป็นคำตอบเพื่อความปลอดภัยของเกษตรกรไทยได้

3) นอกเหนือจากงานศึกษาวิจัยแล้ว สิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ การเกษตรคงไม่ใช่เป็นเรื่องของเกษตรกรแต่เพียงฝ่ายเดียว หากเป็นเรื่องทีจะต้องร่วมกันรับผิดชอบของคนในสังคมทุกฝ่าย สิ่งทีน่าสนใจก็คือว่า คนในเมืองจะมีส่วนช่วยหรือมีส่วนรับผิดชอบกับการทำเกษตรของชาวชนบทมากน้อยแค่ไหน อย่างไร หรือว่าจะปล่อยให้ เป็นหน้าทีของเกษตรกรเผชิญหน้ากับการต่อสู้แต่เพียงลำพัง ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่า ถึงเวลาแล้วทีทุกฝ่ายในสังคมจะต้องหันหน้าเข้าหากัน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะถ้าหากว่า เกษตรกรเป็นผู้ทีล้มละลายไม่สามารถอยู่ได้ ในสังคมนั้นก็หมายถึงว่า ส่วนต่างๆ ของสังคมก็ไม่สามารถอยู่ได้เช่นกัน เกษตรกรล้มละลายคนในสังคมเมืองข้อมลว่ามากเดือรื้อนด้วยเนื่องจากเกษตรกร คือ ผู้ทีผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งสังคมนั่นเอง ในการนี้ควรมี การวิจัยหารูปแบบทีเหมาะสมทีส่วนต่างๆ ของสังคมจะมีส่วนช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยในชนบทได้อย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

เกษตรอำเภอเมืองพัทลุง, สำนักงาน. (2538) สถิติข้อมูลการเกษตร .ปี 2538/5239

กมลภา ภาสิน (2535). การพัฒนาที่ยั่งยืน. แปลโดย สุกัญญา หาญตระกูล. กรุงเทพฯ :
บี. เค. อินเตอร์พรีนซ์.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) “การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการ
พัฒนาชนบท”. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองการพิมพ์.

ไกรยุทธ วีรชาตินันท์ (2528) “วิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาชนบทแนวใหม่”, พัฒน-
บริหารศาสตร์ 23 (2) เมษายน น.186-214.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2538) เอกสาร
ประกอบการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการปรับโครงสร้างการ
เกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 .(21 กันยายน 2538)

ฉลอง โชติกะคาม (2538) การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : หจก.เนติ-
กุลการพิมพ์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2528) “การศึกษาสังคมไทยในแง่สังคมชาวนา : ข้อเสนอ
เบื้องต้น”. ในสังคมศาสตร์ 6 (1) (เมษายน-กันยายน 2528) น.161-215.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2528) “เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต”. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :
เจริญวิทย์การพิมพ์.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ (2534) พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชนวน รัตนวราหะ (2534) “การเกษตรกรรมยั่งยืน : เกษตรกรรมกับธรรมชาติ”. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร กระทรวงและสหกรณ์.

ชนัญ วงษ์วิภาค (2535) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐพล จันทร์ไชย (2527) “แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและพัฒนาชนบท”. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอเคียนส์โตร์.

ดิเรก ฤกษ์หรรษา (2528) การนำการเปลี่ยนแปลง: เน้นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: เจริญชาญการพิมพ์.

เดชา ศิริภัทร (2530) -“ปัจจุบันและอนาคตของระบบเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย”. เทคโนโลยีที่เหมาะสม. 5(3-4)(มีนาคม-มิถุนายน 2530). กรุงเทพฯ: มปพ.

— (2532) เกษตรกรรมสำนึก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ธวัชชัย ฅ นคร (2535) “แนวทางการจัดการดินในระบบเกษตรยั่งยืน”. อนุรักษ์ดินและน้ำ 8(1-2) (มกราคม-มิถุนายน 2535) น.13-29.

นิวัติ เรืองพานิช (2529) “ขอบเขตการพัฒนาการเกษตรในบริเวณต้นน้ำลำธาร”. ข่าวเกษตรศาสตร์ น.76-79.

- นันทสาร สี สลับ (2537) 10 ปี วนเกษตร. กรุงเทพฯ: (เอกสารประกอบการสัมมนา เครือข่ายชาวบ้านในสังคมวณเกษตร)
- บุญเกิด บุตกะ (2524) “ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับเทคโนโลยี ทางเกษตร ในประเทศไทย”. เศรษฐกิจการวิจัย.(4 สิงหาคม 2524):น.16-23.
- ปัญญา หิรัญรัมย์ (2529) “ความรู้พื้นฐานในการส่งเสริมการเกษตร”. กรุงเทพฯ:สื่อ- สารมวลชน.
- ประเวศ ะสี (2532) วิกฤติหมู่บ้านไทย ทางออกและอนาคตอยู่ที่ไหน?.บรรณาธิการ โดย พิทยา ว่องกุล.กรุงเทพฯ:เจริญวิทย์ การพิมพ์.
- พิทยา ว่องกุล (2532) ทำอย่างไรจึงไม่จน: วิธีเอาชนะความยากจนด้วยการเกษตรที่ ต้นทุนเท่ากับศูนย์ชุมชนพัฒนา.กรุงเทพฯ:เจริญวิทย์ การพิมพ์.
- พิรุณ จิตตภิรมย์ (2533) “เกษตรกรรมยั่งยืน”. เดลินิวส์ 2 มิถุนายน 2533.น 13.
- ไพบุลย์ ช่างเรี่ยน (2516) สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ผดุง วิทยา.
- มูลนิธิ สานแสงอรุณ (2539) “สังคมถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท” ความใฝ่ฝันของ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม. กรุงเทพฯ:บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- ยศ สันตสมบัติ (2530) จากวานรถึงเทวดา:มาร์ชชี สัมและมนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธ ศักดิ์เกษม (แปล)(2526). มนุษย์กับสังคม:ความรู้เบื้องต้นตามแนวสังคมวิทยา มหภาค.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) หลักการพัฒนารวมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ:
ไทยอนุเคราะห์ไทย.

รสนา โสติตระกูล (แปล) (2530) ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว. กรุงเทพฯ:มูลนิธิ
โกมลคีมทอง.

วราพร ศรีสุพรรณ (บรรณาธิการ)(2534) การพัฒนาที่ยั่งยืนทางเลือกใหม่ในการแก้
แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. นครปฐม:
มหาวิทยาลัยมหิดล

วราพร ศรีสุพรรณและอรัญญา อัจฉา (2536) รายงานวิจัยประเมินผลโครงการสนับสนุน
ระบบการเกษตรที่ยั่งยืนของศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคมมปพ.

วารสารเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (2538) “หมู่บ้าน” ปีที่ 7 ฉบับที่ 76 เดือนมกราคม.
กรุงเทพฯ:เจริญวิทยการพิมพ์.

วิชาการเกษตร,สำนักงาน.(2539) การควบคุมแมลงศัตรูพืชโดยชีววิธีเพื่อการเกษตรที่
ยั่งยืน. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

วันรัชนี มิ่งมณีนาถิน (2531) การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์.

วิจิตร อวาทกุล (2527) หลักการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ:O.S.Pprinting House
Co.,LTD. น.128-138.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2534) รายงานการศึกษาพัฒนาการเกษตรกรรมทางเลือก. สมาคม
เทคโนโลยีที่เหมาะสม.กรุงเทพฯ มปพ.

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2534) ไปให้พื้นปฏิบัติเขียว. กรุงเทพฯ:ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม.

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2534) ผู้สังคมวนเกษตร สำนักอิสระของชาวนาชาวไร่. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

วีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2538) กระบวนการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองใหญ่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต.คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ, จำรัส ต้วงสุวรรณ และฐิติพงษ์ ธรรมานุสรณ์ (2522) จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ:ชัยศิริ การพิมพ์.

เสรี พงศ์พิศ (2537) บันทึกบทเรียน:ภูมิปัญญาจากหมู่บ้าน กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) 10 ปี วนเกษตร. กรุงเทพฯ(เอกสารประกอบการสัมมนาเครือข่ายชาวบ้านในสังคมวนเกษตร).

ศิริ ผาสุก (2528) "กลุ่มเกษตรกับการพัฒนาชนบท:กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรจังหวัดสุรินทร์". กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

สุชา จันท์เอม และสุราง จันท์เอม (2520) จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์แพรววิทยา.

อนันต์ ลิขิตประเสริฐ (2536) "เครือข่ายอ้อยได้น้อย" ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

อาภรณ์ ภูมิพินตา (2535) เพอร์มาคัลเจอร์ หนทางสู่เกษตรกรรมถาวร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทงานดี จำกัด.

อุทัย คุลยเกษม (บรรณาธิการ) (2536) คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา.
ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

A.Bramwell (1989) Ecology in the 20th Century: A History London.

Altieri, A. Miguel (1987) Agroecology: The Scientific basic of agriculture.
London: IT Publication.

Broom, Leonard and Philip Selznick (1977) Sociology. New York: Harper & Row
Publisher Inc., p.34-35.

Cohen, Bruce J (1997) Introduction to sociology. New York: McGraw-Hill Book
Company. P.35.

Committee on the Role of Alternative Farming Methods in Modern Production
Agriculture (1989) Alternative Agriculture Nation. Washington D.C.:
Academy Press.

Gip, T. (1987) Breaking the pesticide Habt. Malaysia.

J.Kotschi and other, (1989) Ecofarming in Agriculture Development. Weikersheim
German.

K.Amano and T.Ichiraku.(1988) Direct Marketine Organic Procuce in Japan. In P.Allen and D.Van Dusen (edited). Global Perspectives on Agroecology and Sustainable System,Colifornia.

Roger,E.M.(1971) Communication of innovetion. New York;The free press.

Roger,E.M.with F.Floyd Shoemaker (1971) Communication of Innovetion;A Cross cultur Approach. New York:The Free Press.

✓R.Nac Rae and Other, (1990) Oganic Farming in Canada. A paper for workshop on Sustainable Agriculture in the Lowland Surin Roi-et and Suphanburi Sept 24th Oct.

R.R. Rarwood, (1990) A History of Sustainable Agriculture. In C.A.Edwards (Edited). Sustainable Agriculture System Iowa.

Steward, Julian.H. (1955) Theory of Culture Chang:The Methodology of Multillnear Evolution. Urbana University of Illinois Press.

Technical Advisory Committee (TAC)(1988) Sustainable Agriculture Production Implication for InternationalAgriculture.Research(AGR/TAC:TAR87/22). Consuitative Group on InternationalAgricultureResearch.Washington.D.C.

Vogtmann,Hardy (1985) “Sustainable Agriculture and Integrated Farming System.Michigan State University Press.

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างผักพื้นบ้านในสวนคงแก้ว

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
1. กาหลา,คาหลา		<i>Phaceoeria magnifera</i>	ใช้ดอกตูมจิ้ม น้ำพริก หั่นเป็น ชิ้นเล็ก ผสมใน ข้าวต้ม
2. ผักกูด		<i>Athyrium esculentum</i> Copel	ยอดอ่อนลวก จิ้มน้ำพริก ผัด แกง
3. กระเทียม,ทีอ,กระแวน		<i>Zingiber zerrumbet</i> Smith	หน่ออ่อน เหง้า ช่อดอกอ่อน ใช้ต้ม จิ้มน้ำพริก แกง ผัด รสเผ็ดร้อน
4. กระวาน,กระวานดำ, กระวานแดง,กระวานขาว,		<i>Amomun krervanh pierre</i>	ผลอ่อนเป็นผักสด ผลแก่ใช้เป็น กระวานโพธิ์สัตว์ เครื่องเทศ เหง้า อ่อนผสมเครื่อง แกงเผ็ด
5. ฝรั่ง,มะเดื่อข้าว		<i>Ficus</i> sp.	ผลกินเป็นผักสด
6. ขะพถู,ข้าวพถู		<i>Piper samemtosum</i>	ใบอ่อนใช้กินเป็น ผักสด ปิ้งเป็นผัก
7. ชีต้อม,ผักอัน		<i>Oenanthe javanica</i>	ยอดและต้นอ่อนใช้ เป็นผักสด

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
8.	เนียง, ลูกเนียง, พะเนียง, ข้าวแดง ชะเนียง, ยี่ริงยี่อริง	<i>Archidendron jiringa</i>	ลูกอ่อนเป็นผักสด จิ้มน้ำพริกกินกับ อาหารเผ็ด ทำเป็น ลูกเนียงพะาะและ คองเป็นผักจิ้ม แกงส้ม และทำเป็น ขนมหวาน
9.	บอนส้ม	<i>Begonia prolira</i>	ช่อดอก ยอดอ่อน ทั้งก้าน และใบใช้ แกงส้ม
10.	ปลูด	<i>Achasma megalochcheilon</i>	ส้มกลางลำต้นกิน เป็นผักสด
11.	ส้มม่วง, ชะมวง	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.	ใบมีรสเปรี้ยว ใช้ใส่ส้มปลา แกงส้ม ต้มเครื่องใน กระดุกหมู วัว
12.	หมรุย, หมุย, สมุย, หัสสุณ	<i>Micromelum minutem</i>	ยอดและดอก กินเป็นผักสด
13.	มะม่วงหิมพานต์, ยาร่วง, หัวครก, ทัยล่อ, กากู	<i>Anacardium occidentale</i> L.	ใบอ่อนและยอด เป็นผักสด เม็ดใน เป็นกับแกงส้ม อาหารว่าง

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
14.	เม่า, ส้มเม่า, เม่านา	<i>Antidesma ghaesembills</i>	ยอดใช้ แกงเลียงคัมเป็น ผักจิ้ม
15.	มันปู	<i>Glochidion CF. wallchianummuell</i>	ยอดอ่อนกินเป็น ผักสด นิยมกินกับ ขนมจีน รสหวาน มัน
16.	ผักกรีน, ผักคอบไทย ผักคอบ, ผักพอง	<i>Monochoria hastata</i> Solms	ยอดอ่อน ก้านใบ แลช่อดอก เป็นผัก จิ้มน้ำพริก แกงส้ม แกงเลียง
17.	ตำเทิ่ง, ตำเพ็ญ, ตำเต็ง ผักกูดแดง, ประสมาน	<i>Stenochlaena palustris</i>	ยอดอ่อนใช้แกง เลียง แกงหวาน
18.	เถาคัน	<i>Vitis trifolai</i>	ผลอ่อนใช้ใส่ น้ำพริกเพื่อให้มีรส ชาดขมเล็กน้อย ใบอ่อน ยอดอ่อน ใช้แกงเลียง ห่อ เมี่ยงคำ (ลวกก่อน) ห่อหมก ลวกจิ้ม น้ำพริก ผัด
19.	เหลียง, เลียง, เจริง, เจริง, เหมียง	-----	

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
20. เหรี่ ยง		<i>Parkia timoriana</i> Merr	ใช้เมล็ดเพาะให้ แตกหน่ออ่อนกิน เป็นผักสด ดองจิ้ม น้ำพริก กินกับแกง เผ็ดต่าง ๆ หรือ นำมาแกง
21. ทำมิ่ง,แมงดาตีน,ชะม้าง		<i>Litsea pertiolata</i> Hook.f.	ใช้เปลือกต้นหรือ ยอดอ่อนมาทำ น้ำพริก ใบใส่ แกงไตปลา
22. สตอ,บัวเตี๊ยะ,ป่าไต กะตอ,ปะตา,กะยูปะตา		<i>Parkia speciosa</i> Kass.k.	เป็นผักสดกินกับ แกงเผ็ดต่าง ๆ ผัดเปรี้ยวหวาน ต้มกะทิ
23. กะพังโหม		<i>Oxystelma esculentum</i> Linn.R.Br.	ยอดอ่อน ใบอ่อน และดอกรับประทาน เป็นผัก
24. ชี้เหล็ก,ชะหา		<i>Cassia siamea</i> Lamk	ยอดอ่อนและดอก นำมาแกง
25. กุน,เอาะติบ		<i>Colocasia indica</i> Hassk	นำก้านมาเอา เปลือกออก นำไป เป็นผักสดกินกับ น้ำพริก

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
26. แคบ้าน,แคขาว		<i>Sesbania grandiflora</i> (L) Pers.	ยอดอ่อน ใบอ่อน ดอกอ่อน นำไป ปรุงเป็นอาหารได้ หลายอย่าง
27. ชะอม,อม		<i>Acacia pennata</i> (L) willd. Sudsp. <i>insuavis</i> Nielsen	ลวกรับประทาน เป็นผักจิ้มนี้
28. คำลิง		<i>C.indica</i> Wight&Am.(Syn.)	ใบอ่อน ยอดอ่อน นำไปลวกเป็นผัก จิ้มน้ำพริก แกงจืด แกงเลียง
29. ถั่วพู		<i>Psophocarpus tetragonolobus</i> DC	ผักจิ้มน้ำพริก แกงส้ม ต้มยำ ยำ
30. บัวบก,ผักแว่น		<i>Centella asiatica</i> (linn.) Urban	รับประทานเป็นผัก สด ให้แก้มกับ อาหารหลายอย่าง
31. ผักขม,ผักหม		<i>Amaranthus lividus</i> Linn.	เป็นผักจิ้มน้ำพริก แกง
32. ผักชีฝรั่ง		<i>Eryngium foetidum</i> Linn.	ใส่เครื่องปรุง อาหารชนิดต่าง ๆ เช่น ลาบ ยำ ต้มยำ เครื่องในวัว
33. ผักบุ้ง		<i>Ipomoea aquatica</i> Forsk	รับประทานเป็น ผักสด แกง ผัด

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
34. ผักเสี้ยน		<i>Cleome gynandra</i> Linn.	นำผลไปปรุงเป็น อาหารคาวหวาน ใบอ่อน ยอดอ่อน รับประทานเป็นผักสด
35. ผักหนาม, กะถี		<i>Lasia spinosa</i> Thw.	ลวก หรือคั้นกะทิ จิ้ม กับน้ำพริก
36. เพกา, เบโก		<i>Oroxylum indicum</i> (Linn.) Vent.	เปลือก ราก คั้น เป็น ยาสมุนไพรแก้ท้อง ร่วง ยอดอ่อนรับประทาน เป็นผักสด
37. ฟักทอง, น้ำเต้า		<i>Cucurbita moschata</i> Decne	นำผลไปปรุง เป็น อาหารคาวหวาน ใบ อ่อน เป็นผักจิ้ม น้ำพริก
38. มะกอก, กอก		<i>Spondias pinnata</i> Kurz, Syn. <i>S. magifera</i> Willd	ยอดรับประทานเป็น ผักสด ผลมะกอกสุก นำไปปรุงเป็นเครื่อง ปรุงรสอาหาร เช่น ใส่ส้มตำ
39. มะขาม, ขาม		<i>Tamarindus indica</i> Linn.	ใช้ปรุงแกงส้ม เป็นยา สมุนไพร

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
40.	มะเขือพวง, เขือเทศ	<i>Solanum torvum</i> Sw.	ผลอ่อนใช้ใส่อาหารหลายชนิด เช่น แกงเผ็ด น้ำพริกกะปิ แกงเขี้ยวหวาน ผลอ่อนรับประทานสดก็ได้
41.	มะคันทน์, ส้มมะคันทน์	<i>Garcinia schomburgkiana</i> Pierre	ยอดอ่อนและใบอ่อนรับประทานเป็นผัก ผลนำมาใช้ปรุงอาหารเพื่อให้มีรสเปรี้ยวใช้แทนมะนาวได้
42.	มะขม, ยม	<i>Phyllanthus acidus</i> (Linn) Skeels	ใบอ่อนรับประทานเป็นผักได้ ผลแก่นำไปปรุงเป็นส้มตำ (แทนมะละกอ)
43.	มะระขี้นก, ผักเหຍ	<i>Momordica charantia</i> Linn.	เป็นยาบำรุงน้ำดี ยาเจริญอาหารเอามาหนึ่งหรือลวกให้สุกรับรับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
44.	มะละกอ, ลอกอ	<i>Carica papaya</i> Linn.	ปรุงเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่น แกงส้มตำ เป็นยาสมุนไพร เช่น รากต้มกิน ขับปัสสาวะ ยางมะละกอ ช่วยกัดแผลรักษา ตาปลาและหูด
45.	มะแว้งต้น, มะแว้งค่อม	<i>Solanum sanitwongsei</i> Craib	ผลกินเป็นยาแก้ไอ ขับเสมหะ ผลอ่อนรับประทานได้ ทั้งสดและลวกให้สุก
46.	มะฮึก, ลูกฮึก	<i>Solanum stramonifolium</i> Jacq.	รากมะฮึกต้มกิน น้ำตาขเหนียว ผลสุกมะฮึกนำมาใส่น้ำพริก
47.	ขอบ้าน, ขอบ	<i>Morinda citrifolia</i> Linn.	ผลขอกินเป็นยาขับลม ใบอ่อนนำมาลวกรับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก
48.	ย่านาง, ย่านนาง	<i>Tilliacora triandra</i> Diels	รากนำมาต้มกินเป็นยาแก้ไข เช่น ใช้ผัดตำแดง ใช้พืชมอ อีสไธ ใบอ่อนเอามาแกง

ลำดับ	ชื่อพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
49. เต็มกรูท		<i>Polyscias fyrticosa</i> Harms. Var. <i>deleuanum</i> N.E.Br	ยอดอ่อนเป็นผักรับประทาน หรือไปปรุงแกงคั่วปลาตุก
50. ส้มป่อย		<i>Acacia rugata</i> Mzsr <i>leonoinna</i> (willd) DC.	ใบกินเป็นยาช่วยโลหิต ขับเสมหะ ชำระเมือกมันในลำไส้ แก้บิด ยอดส้มป่อยนำมาปรุงใส่แกงส้ม
51. สะเดา,เคา		<i>Aradirachta indica</i> A.Juss Var. <i>siamensis</i> Valetton	รากต้มกินแก้ไข เปลือกต้มกินแก้ท้องเดิน ยอดนำมาลวกจิ้มกินกับน้ำพริกปลาอย่าง
52. สะระแหน่,สะแหน่		<i>Mentha cordifolia</i> Opiz	ใบและต้นสะระแหน่ มีสรรพคุณ ขับลม ขับเหงื่อ ช่วยรักษาท้องอืด ใบและยอดรับประทานเป็นผักสดได้
53. ไม้ตง		<i>Dendrocalamus asper.</i>	หน่อ อ่อนนำมาปรุงเป็นอาหารได้ หลายอย่าง ต้นไม้เป็นไม้ใช้สอย

ภาคผนวก ข.

การมอบกล้าต้นไม้ให้แก่องค์กรต่าง ๆ ของนายเคียง คงแก้ว

- ปี 2520 มอบกล้าพันธุ์ไม้ สะตอแก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร จำนวน 50 ต้น
- ปี 2529 มอบกล้าพันธุ์ไม้ ผลแก่ อำเภอเมืองพิจิตร ในโอกาสปี ต้นไม้แห่งชาติ คือ
- ต้นกระท้อน จำนวน 1,000 ต้น
 - ต้นโกโก้ จำนวน 1,152 ต้น
- ปี 2530 มอบต้นกระท้อนแก่ อำเภอเขาชัยสน ในโครงการบูรณาการเปลี่ยนพันธุ์ไม้
ดี เทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้า 90 พรรษา จำนวน 200 ต้น
- ปี 2533 มอบต้นกระท้อน ลองกอง มังคุด แก่ อำเภอเมืองพิจิตร ในโครงการเฉลิม
พระชนมพรรษาสมเด็จพระเจ้า 9 พรรษา จำนวน 80 ต้น
- ปี 2534 มอบต้นกระท้อน ลองกอง มังคุด ทำมัง สะตอ ในงานพิธีต่าง ๆ 150 ต้น
- ปี 2535 มอบมังคุด กระท้อน จำปา มะพร้าวฝรั่ง มะนาว ทุเรียน ในงานพิธีและผู้
มาเยี่ยมชมสวน 190 ต้น
- ปี 2536 มอบสะตอ ระกำ ทำมัง กระท้อน จำปา มะม่วง กล้วยพระ
ปลูกวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราช งานพิธี จำนวน 590 ต้น
- ปี 2537 มอบ ทุเรียน มังคุด กล้วยกลางสาคร ทำมัง จำปา กระท้อน ระกำ พะยอม สะตอ
กอ ชะมวง ในงานสถาปนาภิเษกฯ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ฝึกอบรมเยาวชนรักป่า
จำนวน 2,478 ต้น
- ปี 2538 มอบ ทำมัง กอ ระกำหวาน กระท้อน จำปา มะม่วง ชะมวง มะพร้าว ทุเรียน
กล้วยกลางสาคร พะยอม ให้กับป่าไม้จังหวัด นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ และวัด
ต่าง ๆ จำนวน 1,060 ต้น
- ปี 2539 มอบกล้าพันธุ์ไม้ มี ทุเรียน กระท้อน ลองกอง ฝรั่ง ขนุน จำปา มะพร้าว ทุเรียน แก่
กองร้อย ตชด. 432 อำเภอชะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน 200 ต้น

ภาคผนวก ก

การเข้าร่วมสัมมนา แสดงความคิดเห็นและเป็นวิทยากรบรรยายของนายเตียง กงแก้ว

12 มกราคม 2537 เข้าร่วมสัมมนาโครงการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ณ ลำปำรี สอร์ท ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

22 มกราคม 2537 เข้าร่วมสัมมนาทิศทางการพัฒนาจังหวัดพัทลุง ณ ลำปำรี สอร์ท

27 มกราคม 2537 บรรยายพิเศษแก่ลูกเสือ เนตรนารี เรื่องการขยายพันธุ์พืช ณ วัดเขาคราม อำเภอเมือง (ขณะนั้น) จังหวัดพัทลุง

8 กุมภาพันธ์ 2537 บรรยายพิเศษ เรื่อง การปลูกและการขยายพันธุ์ไม้ผล ณ ห้องประชุมฝ่ายวิจัยระบบการเกษตรกรรม สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขต 8 ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

16 กุมภาพันธ์ 2537 บรรยายพิเศษในเรื่องการเกษตร แก่นักเรียนชั้น ม.3 และ ม.6 โรงเรียนควนขนุน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

24 กุมภาพันธ์ 2537 ร่วมสัมมนาการจัดทำแผนการลงทุนจังหวัดพัทลุง ณ โรงแรมพีบี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

28 มีนาคม 2537 ประชุมที่ปรึกษาประจำท้องถิ่น รกส.สาขาพัทลุง

29 เมษายน 2537 บรรยายพิเศษ แก่นักเรียนและอาจารย์ โรงเรียนบ้านควนคง หมู่ที่ 14 ตำบลตำนาน อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

6 พฤษภาคม 2537 บรรยายพิเศษให้ชาวบ้านบ้านต้นไทร เรื่องการขยายพันธุ์ไม้ผล ตำบลนาโหนด อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

10 พฤษภาคม 2537 ได้รับเชิญเป็นที่ปรึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมพัทลุง

8 มิถุนายน 2537 บรรยายพิเศษแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสี กอบรมสำนักงานป่าไม้เขตสงขลา ในโอกาสที่มาขออุ้งงานเกี่ยวกับการเพาะชำและขยายพันธุ์ไม้ ในแปลงเพาะชำที่สวนคงแก้ว

22 มิถุนายน 2537 วิทยากรบรรยายเรื่อง “การปลูกพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสม” ณ มัสยิดบ้านหัวหรั่ง หมู่ที่ 3 ตำบลชะรัด อำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ชาวบ้านเข้ารับการฟัง 70 ครั้งเรือน

28 มิถุนายน 2537 บรรยายให้ผู้นำท้องถิ่นและคณะนักเรียนโรงเรียนบ้านต้นสน อำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ที่มาเยี่ยมชมสวนตามโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในชนบท

18 กรกฎาคม 2537 บรรยายให้ชาวบ้านฟังเรื่อง “ป่าครัวเรือน” ณ สำนักสงฆ์ป่าสนเขาความ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

22-23 กันยายน 2537 เข้าร่วมประชุมกับกลุ่มเครือข่ายชาวบ้านเพื่อนำเสนอแนวทางก่อตั้งสถาบันท้องถิ่นและมหาวิทยาลัยชาวบ้าน

2 ตุลาคม 2537 ร่วมประชุมกับกลุ่มเกษตรกร หมู่ที่ 2 บ้านวัดปูน ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดิน จังหวัดสงขลา

1 มีนาคม 2538 ทรกส.นำเกษตรกรลูกค้า ทรกส.ในเขตภาคใต้ ดูงาน

2 มีนาคม 2538 บรรยายเรื่อง “การเกษตรตามธรรมชาติ” ณ ตำบลปารีสอร์ท ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

2 มีนาคม 2538 ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมพิจิตร ประจำปี การศึกษา 2539-2540

29 มีนาคม 2538 เป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง “อาชีพเสริมเพื่อการอนุรักษ์” ณ วัดโคกโพธิ์สถิตย์ ตำบลกำโลน จังหวัดนครศรีธรรมราช

15 พฤษภาคม 2538 บรรยายเรื่อง “การทำวนเกษตร” ให้กับเกษตรกร ปีตคามิยะลา นราธิวาส ที่มาศึกษาดูงานในสวนเกษตรคงแก้ว

24 พฤษภาคม 2538 บรรยายพิเศษเรื่อง “ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ” ณ โรงเรียนวัดเขาแดง ตำบลพญาขัน อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

4-5 มิถุนายน 2538 บรรยายพิเศษให้ผู้ที่มาศึกษาดูงานที่สวนคงแก้ว เรื่อง “วนเกษตรหรือเกษตรธรรมชาติ ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรไทย”

24-25 มิถุนายน 2538 ประชุมเครือข่ายองค์กรเกษตรระดับภาค ณ สำนักสงฆ์บ้านหินเพิง หมู่ที่ 8 ตำบลคลองพน อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่

7 กรกฎาคม 2538 เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกับ กก.คชค.ที่ 43 แนวทางการทำงานมวลชน ณ ห้องประชุม 402 บก.คชค.ภาค 4 จังหวัดสงขลา

27 กรกฎาคม 2538 เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชุมชนชนสวนขนาดเล็ก จังหวัดสตูล ได้มาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำเกษตรที่สวนคงแก้ว

1 สิงหาคม 2538 ได้บรรยายเรื่อง “การทำวนเกษตร” ให้กับนักศึกษาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่มาศึกษาดูงาน ณ สวนคงแก้ว

17 สิงหาคม 2538 ผบ.คชค.ภาค 4 สงขลา นำเยาวชนที่สนใจศึกษาดูงาน ณ สวนคงแก้ว

25 สิงหาคม 2538 นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมพัทลุง จำนวน 70 คน ศึกษาดูงาน ณ สวนคงแก้ว บรรยายเรื่อง “วนเกษตร”

สิงหาคม-กันยายน 2538 นักเรียน คชค.กก.คชค.ที่ 43 จำนวน 5 รุ่น ๆ ละ 12 คนได้เข้ารับการอบรมเรื่องเกี่ยวกับการทำเกษตร โดยอบรมรุ่นละ 3 วัน

24 กันยายน 2538 คณะอาจารย์และนักศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ศึกษาดูงานที่สวนคงแก้ว

28 กันยายน 2538 บรรยายพิเศษเรื่อง “การทำเกษตรผสมผสาน” ให้กับเกษตรกรโครงการไร่นาสวนผสม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน 48 คน ที่มาศึกษาดูงานที่สวนคงแก้ว

7 ตุลาคม 2538 บรรยายเรื่อง “การดำเนินการสังคมนาเกษตร” แก่คณะครูนักเรียนจากโรงเรียนวัดป่าปอนด้า อำเภอป่าปอน จังหวัดพัทลุง ในโอกาสที่มาศึกษาดูงาน ที่สวนคงแก้ว

19 ตุลาคม 2538 บรรยายเรื่อง “การส่งเสริมประชาธิปไตย” ตามโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” แก่คณะครู นักเรียน ชาวบ้าน ที่หอประชุมสำนักงาน สปอ.สติงพระ จังหวัดสงขลา

26 พฤศจิกายน 2538 ได้บรรยายเรื่อง “การทำเกษตรด้านไม้ผล” แก่เกษตรกรบ้านตะโหมค ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง จำนวน 20 คน ที่มาศึกษาดูงานสวนคงแก้ว

29 พฤศจิกายน 2538 ได้บรรยายเรื่อง “พืชผักพื้นบ้าน” แก่กลุ่มเกษตรกรโครงการพืชผักพื้นบ้านจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 63 คน ที่มาศึกษาเกี่ยวกับพืชผักพื้นบ้านในสวนคงแก้ว

2 มกราคม 2539 ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร (นายประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์) ได้เดินทางมาให้กำลังใจและพร้อมทั้งอวยพรปีใหม่ เพื่อให้ นายเลียง คงแก้ว ดำเนินทำการเกษตรแบบวนเกษตรต่อไป เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับเกษตรกรคนอื่น ๆ ต่อไป

12 มกราคม 2539 ได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำวนเกษตร แก่เจ้าหน้าที่ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน ที่เดินทางมาศึกษาข้อมูลในเรื่องดังกล่าว

14 มกราคม 2539 ได้บรรยายเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมวนเกษตร” แก่ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จำนวน 5 คน ในโอกาสที่มาศึกษาเรื่องการทำการเกษตรแบบวนเกษตร

8 กุมภาพันธ์ 2539 ได้ให้คำปรึกษาเรื่องข้อมูลการทำ “วนเกษตร” แก่คณะเจ้าหน้าที่จากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 8 อำเภอดงหลวง จังหวัดสงขลา

26 กุมภาพันธ์ 2539 ได้สนทนารธรรมและมอบกล้าพันธุ์ไม้ จำนวนหนึ่งให้แก่ พระวัดโลกศักดิ์ ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพิจิตร

15 มีนาคม 2539 ได้ให้คำปรึกษาเรื่อง “การทำสวนวนเกษตรที่อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน” ให้กับเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร

22 มีนาคม 2539 ได้แลกเปลี่ยนและสนทนารธรรมเรื่อง “ธรรมกับธรรมชาติ” กับพระครูปลัดคสมชายและคณะจากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี ในโอกาสที่มาเยี่ยมชมสวนคงแก้ว

8 เมษายน 2539 ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่อง “การทำเกษตรแบบวนเกษตร” กับนักศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรกรรมสงขลา ในโอกาสที่เดินทางมาฝึกงานที่สวนเกษตรคงแก้ว

17-19 เมษายน 2539 ได้บรรยายเรื่อง “การทำการเกษตรแบบวนเกษตร” แก่เกษตรกรจากอำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล จำนวน 21 คน

24 พฤษภาคม 2539 ได้บรรยายเรื่อง “วนเกษตร” แก่คณะเยาวชน ตำบลคลองท่อมเหนือ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ จำนวน 23 คน ในโอกาสที่คณะเยาวชนได้มาศึกษาดูงานวนเกษตรที่สวนเกษตรคงแก้ว

22 มิถุนายน 2539 ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการที่ขยายแนวคิดเรื่อง การทำวนเกษตรให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้นกับผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง (นายสุวิช รัตนะรัต) ที่สวนเกษตรคงแก้ว

11 กรกฎาคม 2539 ได้บรรยายเรื่อง “การทำวนเกษตร” แก่เจ้าหน้าที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ในโอกาสที่เจ้าหน้าที่ได้มาแลกเปลี่ยนและศึกษาข้อมูลในเรื่องการทำวนเกษตร ที่สวนคงแก้ว

28 กรกฎาคม 2539 ได้บรรยายพิเศษ “การทำเกษตรแบบผสมผสาน” ณ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กทม. กรุงเทพฯ

10 สิงหาคม 2539 ได้บรรยายพิเศษ “ระบบวนเกษตร” แก่อนุกรรมการโครงการพิเศษ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 180 คน จากภายใต้การนำของสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร กรมวิชาการเกษตร เขต 8 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

24 สิงหาคม 2539 ได้ให้คำแนะนำ “การกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ” แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง

28 สิงหาคม 2539 ได้ให้สัมภาษณ์นักข่าวจากสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 เพื่อถ่ายทอดสารคดี เรื่อง “เกษตรธรรมชาติ” ในการเผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป

10 กันยายน 2539 บรรยายพิเศษเรื่อง “แนวทางการทำวนเกษตร” แก่รองอธิบดีกรมวิชาการเกษตร (นายประสุมิตติ สิทธิธรรม) และคณะในโอกาสที่มาศึกษาดูงานที่สวนเกษตรคงแก้ว

12 กันยายน 2539 ได้บรรยายสรุปเรื่อง “วนเกษตร” แก่คณะเจ้าหน้าที่จากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขต 5 จังหวัดชัยนาท ในโอกาสที่มาศึกษาดูงานที่สวนเกษตรคงแก้ว

28 กันยายน 2539 เป็นวิทยากรบรรยาย “การบวชป่าคันทน์น้ำ” แก่ นักเรียนโครงการโรงเรียนได้ร่วมไม้ ๗ บ้านคอกวัว ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

8 ตุลาคม 2539 “ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าเฝ้าถวายคํานําเรื่อง “การทำารเกษตรยั่งยืนแบบวนเกษตร” แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ณ กองร้อย ตชด.432 อําเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

11 ตุลาคม 2539 ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับชีวประวัติและแนวคิดกับผู้ธรรมชาติ แก่นิตยสารสยามอารยะ เพื่อเผยแพร่แก่นุคคลทั่วไป

12 ตุลาคม 2539 เข้าร่วมประชุมคณะกรรมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเครือข่ายเกษตรทางเลือกภาคใต้ของกลุ่มเกษตรกรทางเลือกภาคใต้ ณ สวนคงแก้ว

22 ตุลาคม 2539 บรรยายเรื่อง “วนเกษตร” แก่คณะนักศึกษามหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ในโอกาสที่เดินทางมาเข้าศึกษาวิถีชนที่สวนเกษตรคงแก้ว จำนวน 50 คน

31 ตุลาคม 2539 ดร.วิเชียร เพชรพิสิฐ ผู้อำนวยการกองพฤกษศาสตร์และ วิชาพืช กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และคณะนักวิชาการ ได้มาศึกษาดูงานในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของไม้ผลและไม้ยืนต้น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายชม อินนุรักษ์

วัน เดือน ปี เกิด 25 ธันวาคม พ.ศ. 2504

สถานที่เกิด จังหวัดท่ง ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, พ.ศ.2528-2532 :
รัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหิดล, พ.ศ. 2538-2540 :
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาชนบทศึกษา)

ทุนการศึกษา ได้รับทุนการศึกษาผู้มีความสามารถดีเด่นทางวิชาการจาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2539